

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Jiří Heidenreich

**Veřejně zastávané názory doc. Josefa Klimenta v
meziválečné době**

Publicly held opinions of doc. Josef Kliment in the interwar period

Praha 2023

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

Poděkování

Mé vřelé díky náleží především paní doc. PhDr. Janě Čechurové, PhD. za její odborné vedení, rady a připomínky, velmi si vážím zájmu i času, který věnovala mně i mé práci. Zvláštní dík paní docentce patří i za četná upozornění na možné interpretace a úhly pohledu, které bych si bez ní jen stěží uvědomil.

Dále bych chtěl na tomto místě poděkovat své rodině za projevenou trpělivost i názory při vyčerpávajících diskusích nad tématem této práce, které mě mnohdy inspirovaly k dalším otázkám a hledání odpovědí.

Poděkování si jistě zaslouží i mnohé další osoby od zaměstnanců archivů až po mé drahé přátele a kolegy, bez jejichž upřímného zájmu a mnohahodinových konverzací nad osobou a názory Josefa Klimenta by tato práce jistě nebyla takovou, jaká je.

Všem ještě jednou vyslovuji své vřelé díky!

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 14. srpna 2023

Jiří Heidenreich

Abstrakt

Tématem této bakalářské práce je dílo doc. Josefa Klimenta (1901–1978) a v něm prezentované názory v období dvacetiletého trvání Československé (1918–1938) i Česko-Slovenské (1938–1939) republiky. Josef Kliment, právník, právní historik, pedagog a publicista, se stal nechvalně známou osobností protektorátní prezidentské kanceláře, která byla nejednou obviňována z kolaborace a aktivní proněmecké agitace. Jaké ale byly Klimentem veřejně prezentované názory před tímto obdobím? Skutečně již v době svobodné republiky zastával postoje, které bychom mohli nazvat nedemokratickými, či protirežimními? Skrze analýzu Klimentovy činnosti, především té publikační, se tyto otázky pokusí předkládaná práce zodpovědět.

Práce je postavena především na rozboru novinových článků a materiálů z osobního fondu Josefa Klimenta uloženého v Archivu Národního muzea. Nejhojněji zastoupeným periodikem, ve kterém také Josef Kliment publikoval nejčastěji, se stal Demokratický střed, ze kterého autor této práce také čerpal nejvíce. Z dalších zdrojů lze jmenovat např. Národní politiku, Studentský obzor, Všechno, nebo Národní listy. Užity byly také jeho drobné práce, studie a pro doplnění Klimentova korespondence. Pro komplexní zpracování vytyčeného tématu a zodpovězení předložených otázek se také mnohdy stalo nezbytným uvést čtenáře do kontextu doby, stejně jako do názorových stanovisek význačných Klimentových současníků.

Klíčová slova: Josef Kliment, Československá republika, Česko-Slovenská republika, politický systém, politické strany, demokracie, právo, československo-německé vztahy

Abstract

The topic of this bachelor's thesis is the work of doc. Josef Kliment (1901–1978) and his opinions presented during the twenty-year period of the Czechoslovak (1918–1938) and Czecho-Slovak (1938–1939) Republics. Josef Kliment, a lawyer, historian of the law, pedagogue and publicist, became an infamous figure in the protectorate's presidential office, who was repeatedly accused of collaboration and active pro-German agitation. But what were Kliment's publicly presented views before this period? Did he really hold positions that we could call undemocratic or anti-regime during the time of the free republic? Through the analysis of Kliment's activity, especially the publishing one, the submitted work will try to answer these questions.

The work is primarily based on the analysis of newspaper articles and materials from Josef Kliment's personal collection, stored in the Archives of the National Museum. The most widely represented periodical, in which Josef Kliment also published most often, was *Demokratický střed*, from which the author of this work also drew the most often. Other sources can be named, for example, *Národní politika*, *Studentský obzor*, *Všehrd*, or *Národní listy*. His smaller works, studies and, in addition, Kliment's correspondence were also used. For a comprehensive treatment of the set topic and answering the presented questions, it often became a necessity to introduce the reader to the context of the time, as well as to the opinions of prominent Kliment's contemporaries.

Keywords: Josef Kliment, Czechoslovakia, Czecho-Slovakia, political system, political parties, democracy, law, czechoslovak-german relations

Obsah

Úvod	9
1. Josef Kliment	12
1.1 Mládí a studia	13
1.2 Zaměstnání do roku 1945.....	14
1.2.1 Působení u zemského výboru a v akademické sféře	14
1.2.2 Působení u Nejvyššího správního soudu	15
1.2.3 Působení v prezidentské kanceláři	17
1.3 Publicistika.....	20
1.4 Věznění a život po amnestii 1960.....	23
2. Raná publicistická tvorba	26
2.1 Reflexe zahraničního pobytu	26
2.2 Domácí studentská problematika	29
2.3 Československé legie a domácí odboj	33
3. Ústava a ústavnost	37
3.1 Ústavní listina Československého státu.....	37
3.2 Reflexe ústavy a ústavnosti v publikační činnosti Josefa Klimenta – kritika a návrhy změn. 41	
4. Stát stran	46
4.1 Politické strany	46
4.2 Stát stran	49
4.3 Volby a dílčí komponenty „státu stran“	53
4.3.1 Volební systém	53
4.3.2 Vázané kandidátní listiny.....	57
4.3.3 Poslanecké reversy a imperativní mandát	62
5. Pohled na Německo a nacistický režim	71
5.1 Československo-německé vztahy	71
5.2 Názorový obrat po 16. březnu 1939.....	79
5.3 Pohled na nacistický režim	82
6. Klimentova tvorba období druhé republiky	90
6.1 Druhá republika.....	90
6.2 Tvorba období 30. 9. – 28. 12. 1938.....	91
6.3 Tvorba z období 29. 12. – 15. 3.	98
6.4 shrnutí tvorby z období druhé republiky.....	104
Závěr.....	107
Seznam pramenů a literatury	110

Úvod

Životní cesty osob, jež se staly součástí velkých dějin a svými činy, ať už pozitivními, či negativními se zapsali do historie, jsou téměř vždy v jistém slova smyslu nevšední a pozoruhodné. Takovým byl i život doc. JUDr. Josefa Klimenta, jehož životní dráha byla natolik rozporuplná, že i dnes zmínka o jeho osobě vyvolává jisté rozpaky. Stejně tak hodnocení činnosti a odkazu tohoto muže je rozhodně nesnadné a jistě zasluhuje komplexní rozbor. Ne příliš šťastnou skutečností je, že i v současné době se můžeme mnohdy setkat s velice zkratkovitými hodnotícími soudy, které mají od onoho komplexního rozboru skutečně daleko. Dalším faktem je, že tyto soudy jsou často vynášeny právě nad osobami s nelehkým dějinným údělem, které až příliš často musely volit mezi možnostmi špatnými a ještě horšími. Taková hodnocení následně, snad i neúmyslně, vytváří povrchní a značně zkreslený obraz člověka, který je ale ve skutečnosti mnohem pestřejší.

Jeden velice silný hodnotící soud, který jsem bezděčně objevil během svého studia, mne přivedl nejen k zájmu o osobu Josefa Klimenta, ale nakonec také k vytvoření této práce. Má počáteční otázka zněla, zda je tento „odsuzující“ výrok skutečně na místě, podložený fakty, a nikoliv pouze účelově vykonstruovaný a podobně zkratkovitý, jak bylo popsáno výše. Inkriminovaný výrok pocházel od poválečného prokurátora JUDr. Františka Tržického, který byl mimo jiné autorem obžaloby proti Josefu Klimentovy. V její úvodní části se dozvídáme: „Doba ohrožení republiky a doba okupace zastihla příslušníky našeho národa v různých pozicích. Na jedné straně byla část národa, a to převážná, která setrvala na svých národních povinnostech, a na druhé byly osoby, které se staly zrádci národa. Tito byli dvojího druhu. Jedni – a k těm náleží dr. Augustin Popelka – sestoupili na šikmou plochu národní zrady v důsledku příležitosti, která je k tomu přivedla, a druzí – a k těm náleží dr. Josef Kliment – byli již vší svou předchozí činností, veškerým svým způsobem myšlení i povahou přivedeni k tomu, aby hráli vynikající úlohu ve službách nepřítelé.“¹

¹ VELČOVSKÝ, Václav (ed.) – KLIMENT, Josef. *U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka*. Praha: Academia, 2019, s. 645.

Je téměř jisté, že text vytvořený poválečnou prokuraturou proti jednomu ze „sloupů aktivistického režimu“² bude značným způsobem odpovídat svému účelu, avšak i navzdory tomuto faktu je až zarážející ostrý tón, který ve větší části obžaloby nalézáme. Stejně podivuhodný je zájem prokurátora o aktivity a názory Josefa Klimenta před 21. květnem 1938, které z hlediska řízení před Národním soudem nemohly mít v podstatě žádnou relevanci.³ Tento zvláštní zájem prokuratury vyvolal zájem i ve mně a mým primárním cílem se tak stalo zjistit, zda Josefa Klimenta jeho předprotektorátní činnost, myšlení i povaha skutečně „předurčovaly“ k následné protektorátní činnosti „ve službách nepřítelů“. Méně nadneseně řečeno cílem této práce je postihnout zastávané názory a postoje, kterými Josef Kliment zasahoval do veřejné diskuse mezi léty 1918–1939 a na jejichž základě byla mimo jiné ze značné části sestavena i poválečná obžaloba. Cílem práce také je pokusit se zhodnotit, zda těmito svými názory skutečně výrazně vybočoval z relevantních diskusí, které rezonovaly nejen prvorepublikovou právníckou obcí, ale i širokou veřejností.

Jaké byly začátky Klimentovy publicistické činnosti? Jaká témata ve svých pracích nejvíce zdůrazňoval? Jaký měl vztah k prvorepublikovému uspořádání, politickému systému, demokracii a, v neposlední řadě, jaký měl vztah k Německu a nacistickému režimu v období první republiky? A změnila se jeho tvorba ve značně specifickém období druhé republiky? To jsou základní otázky, kterým se tato práce věnuje a pomocí kterých se pokusí dobrat zjištění, zda se Klimentovy meziválečné názory nacházely v rámci principů demokratického právního státu, ke kterým se Československá republika hlásila.

Při vytváření této práce bylo pracováno především s množstvím československého tisku, ve kterém Josef Kliment publikoval, ale ve kterém publikovaly i další uznávané osobnosti té doby, jejichž názory jsou v práci porovnávány s názory Klimentovými. Mezi často užívaná periodika patří Demokratický střed, Přítomnost, Národní politika, či Národní listy, konečný seznam užitého tisku je však značně rozsáhlejší a ve své úplnosti je uveden v seznamu pramenů a literatury. Většina periodik byla dostupná v digitálních knihovnách, ostatní mi byly zpřístupněny v Národním archivu, či v Archivu hlavního města Prahy. Přínosná byla pro práci také rozsáhlá výstřižková

² Tímto spojením byl Kliment označován po svém zatčení a během soudního procesu. viz např. Kliment a Popelka před Národním soudem – Sloupy aktivistického režimu. Práce. 14. 2. 1947.

³ Na základě § 18 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., dle kterého byl Kliment souzen, byla posuzována činnost pouze v období zvýšeného ohrožení republiky tzn. od 21. 5. 1938.

sbírka článků ve fondu Josefa Klimenta v Archivu Národního muzea. Ke komplexnímu zachycení kontextu byla mimo jiné užitá i dobová odborná literatura, přepisy přednášek, rodinná i osobní korespondence, či paměti Josefa Klimenta i některých jeho současníků.

Práce se samozřejmě neobešla bez užití „současné“ odborné literatury. Ta byla v některých kapitolách využita více a v některých naopak méně, v souvislosti s tím, zda měly kapitoly spíše charakter obecnější, či byly zaměřené více na jednotlivé Klimentovy práce a jejich hodnocení. Některé kapitoly se zabývají tak úzkými a specifickými tématy, že pro celkový přínos práce bylo vhodnější se vícero zaměřit na archivní materiály a jednotlivé články – ať už Klimentovy, či jiných osobností.

V následujících kapitolách této bakalářské práce bude stručně představena osoba Josefa Klimenta a dále se již zaměříme na samotné jádro, kterým bude již avizovaný rozbor Klimentových veřejně zastávaných názorů v meziválečné éře.

1. Josef Kliment

Josef Kliment, narozen 24. června 1901 v Havlíčkově Brodě⁴, se stal v období první republiky uznávaným právníkem, pedagogem a znalcem českých právních dějin. Počátkem dvacátých let vystudoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy a po půlročním studiu ve Francii se stal asistentem na katedře právních dějin. Po celou meziválečnou éru byl Josef Kliment spojen se svou Alma mater, kde se roku 1930 habilitoval na docenta právních dějin.⁵ Kromě akademické činnosti byl také poměrně aktivním autorem novinových článků zabývajících se rozličnými tématy. Nejfrekventovanější byla témata politická, přičemž se nijak netajil svou sympatií a příslušností k Národní demokracii, dále samozřejmě často reflektoval legislativní činnost a právní situaci jako takovou.

Období Protektorátu Čechy a Morava bylo pro další život a vnímání Josefa Klimenta klíčové. Po zvolení Emila Háchy prezidentem tzv. druhé Československé republiky se Josef Kliment, který byl Háchovým spolupracovníkem již během jeho působení na Nejvyšším správním soudě, stal jeho politickým a tiskovým referentem a zůstal jím i po vyhlášení protektorátu 16. března 1939. V tomto nešťastném období českých dějin sehrál úlohu proněmeckého agitátora, který až příliš horlivě vítal německou nadvládu. To, zda Klimentovy projevy byly kolaborantstvím, či důsledky Háchou nastolené retardační politiky, není podstatné pro to, jak bylo s Klimentem naloženo po návratu Edvarda Beneše. Národní soud roku 1946 prohlásil Klimentovo chování za jednoznačně pronacistické, ale ačkoliv prokuratura navrhovala trest smrti, odsoudil ho k trestu doživotního odnětí svobody.

Svůj trest si Josef Kliment odpykával až do roku 1960, kdy byl na amnestii Antonína Novotného propuštěn. Po svém osvobození žil až do své smrti roku 1978 v ústraní jako zaměstnanec na nejnižších pozicích.⁶ Z poválečných let pochází jeho rozsáhlé dílo „U obětovaného prezidenta“, jež se stalo cenným historickým pramenem nejen k pohnuté době protektorátu.

⁴ Tehdejší Německý Brod.

⁵ Archiv Národního muzea, f. Josef Kliment, kart. č. 1, sign. 9b, Oznámení právnické fakulty o udělení venia docendi pro obor dějin práva ze 14. 2. 1930.

⁶ Z počátku působil jako „čistič“ města, dále, dle svých vlastních slov, v hotelovém liftu a nejdelší čas strávil jako pomocný dělník. Viz ANM, f. Josef Kliment, kart. č. 1, sign. 13 a násl., Písemnosti k zaměstnáním po výkonu trestu (po r. 1960).

1.1 Mládí a studia

Josef Kliment se narodil do rodiny učitele a přírodovědce Josefa Klimenta staršího⁷ (1859-1927) a jeho ženy Karolíny, rozené Vodičkové⁸ (1881-?). V roce 1907 nastoupil do třídy 1. A do Obecné a měšťanské školy v Havlíčkově Brodě, přičemž se zvládáním probírané látky neměl po celé trvání školní docházky nejmenší potíže. Po absolvování čtyř tříd obecné chlapecké školy byl přijat na C. k. vyšší gymnázium taktéž v Havlíčkově Brodě. Na gymnáziu studoval až do roku 1919 a jediný školní rok neabsolvoval jinak než s výborným prospěchem. Kromě povinných předmětů navštěvoval také hodiny zpěvu, kreslení, německého a francouzského jazyka a těsnopisu. Dne 17. června 1919 složil zkoušku dospělosti a na jejím základě byl uznán „k návštěvě univerzity dospělým s vyznamenáním.“⁹

Jeho další studia ho zavedla do hlavního města nově vzniklého československého státu. V Praze nastoupil na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Za zmínku jistě stojí, že Kliment patřil do první generace studentů, kteří odmaturovali již v nové republice a mezi jeho spolužáky na právnické fakultě byli například Ivan Sekanina, Jan Šverma, Jiří Wolker, Prokop Drtina nebo Ladislav Rašín a z nižších ročníků se setkával mimo jiné s Vladimírem Clementisem, Juliem Fučíkem nebo Václavem Holým.¹⁰

Jako řádný posluchač složil 28. února 1921 historickoprávní státní zkoušku¹¹ z práva církevního, českého a středoevropského, a to s nejlepším možným hodnocením – dobře s vyznamenáním.¹² Právní dějiny mladého Klimenta oslovily natolik, že se pokusil o získání stipendia na jednosemestrální pobyt a studium právní historie ve

⁷ Katolík, odborový učitel na měšťanské škole v Německém Brodě, narozen v Chlumci, čís. 27, manželský syn Josefa Klimenta, mistra obuvnického v Chlumci a Anny rozené Pišna-ové ze Štiřína.

⁸ Katolička, narozena v Německém Brodě, čís. 31, manželská dcera Josefa Vodičky, hostinského a majitele domu v Německém Brodě čís. 31 a Emilie rodem Sachrové z Ousobí.

⁹ ANM, f. Josef Kliment, kart. č. 1, sign. 1c, vysvědčení dospělosti Josefa Klimenta ze 17. 6. 1919.

¹⁰ VELČOVSKÝ, Václav (ed.) – KLIMENT, Josef. *U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka*. Praha: Academia, 2019, s. 59–60.

¹¹ Z dnešního pohledu „časné“ složení státní zkoušky z právní historie bylo počínaje akademickým rokem 1919/20 normou. Novela zákona o právovědeckých a státněvědeckých studiích a státních zkouškách totiž ve svém § 2 stanovila povinnost absolvovat tuto státní zkoušku po absolvování tří semestrů studia, a to nejdříve v posledních čtyřech týdnech třetího semestru – tedy po třech semestrech studia a před pěti semestry studia nadcházejícího. Pokud bylo studium delší, než osm semestrů docházelo logicky ke změnám v těchto počtech. viz: zákon č. 290/1919 Sb., o prozatímní úpravě studia a státních zkoušek na fakultách věd právních a státních.

¹² Společně s opisem vysvědčení o státní zkoušce se také dochoval telegram z 28. 2. 1921 adresovaný Josefem Klimentem svému otci, který zní: „s vyznamenáním přijedu v úterý rychlíkem pepa“. viz ANM, f. Josef Kliment, kart. č. 1, sign. 2, Telegram Josefa Klimenta otci z 28. 2. 1921.

Francii, avšak v září 1921 mu bylo děkanstvím právnické fakulty oznámeno, že ministerstvo školství a národní osvěty jeho žádost o přiznání stipendia francouzské vlády zamítlo.¹³ Ovšem již v prosinci téhož roku nový ministr školství a národní osvěty Vavro Šrobár stipendium¹⁴ přiznal a Josef Kliment strávil zimní semestr akademického roku 1921/22 na studiu v Paříži.

Po svém návratu Josef Kliment postupně plnil další státní zkoušky (většinu z nich složil dobře s vyznamenáním) a roku 1924 ukončil svá studia s udělením titulu JUDr.

1.2 Zaměstnání do roku 1945

1.2.1 Působení u zemského výboru a v akademické sféře

Po ukončení svého vysokoškolského studia působil Josef Kliment ve fakultní knihovně a téměř ihned nastoupil službu jako koncipista u Zemského správního výboru. Jakožto koncipista IX. hodnostní třídy získal roční služné ve výši 8 052 Kč a další dva příplatky ve výši 2 304 a 4 310 Kč.¹⁵ Za čtyři léta působení ve výboru se seznamoval s právní praxí, a to například i u Nejvyššího správního soudu, kde Zemský správní výbor z jeho pověření zastupoval. U zemského výboru zůstal Kliment až do roku 1928, kdy odešel k Nejvyššímu správnímu soudu.

Vedle své kariéry v praxi Kliment zůstával věrný také akademickému prostředí. Na právnické fakultě zůstával paralelně se svými dalšími zaměstnáními a odborně se věnoval právním dějinám. Mezi jeho nejzásadnější předměty zájmu patřil například mírový plán Jiřího z Poděbrad (tzv. svaz národů), problém stavovství či role a postavení Svaté říše římské národa německého. Posledně jmenované téma zájmu mu později velmi uškodí, když po vyhlášení protektorátu začne hlásat „obnovení svaté říše římské“ a s ní i obnovené postavení českých zemí v rámci tohoto celku.¹⁶ Vystoupení v tomto duchu bylo mnohými kritizováno i vnímáno jako nepřístojně aktivistický

¹³ ANM, f. Josef Kliment, kart. č. 1, sign. 4c, Zamítnutí žádosti o stipendium francouzské vlády z 25. 9. 1921.

¹⁴ Přiznání stipendia 1500 francouzských franků bylo podmíněno podáním zprávy o studiu a použití této podpory profesorskému sboru a ministerstvu, zpráva měla být podána ihned po návratu z Francie. viz ANM, f. Josef Kliment, kart. č. 1, sign. 4c, Přiznání stipendia pro studium ve Francii z 24. 12. 1921.

¹⁵ ANM, f. Josef Kliment, kart. č. 1, sign. 6c, Jmenování zemským provisorním koncipistou IX. Hodnostní třídy z 31. 7. 1924.

¹⁶ KLIMENT, Josef. *Obnovuje se svatá říše římská*. Národní politika. 19. 3. 1939.

krok, avšak Kliment i další tuto tezi nadále obhajovali, a to jako součást Háčovy retardační politiky.¹⁷

Během svého působení na právnické fakultě se stal velkým oblíbencem a chráněncem profesora Kaprasa a obecně byl považován za jednoho z jeho nejlepších žáků a zároveň nástupců.¹⁸ Kapras byl mimo jiné také referentem habilitační komise v roce 1930, kdy byl Klimentovi udělen titul docenta právních dějin,¹⁹ a již o rok později se Kliment stal, ministerským výnosem, členem komise pro státní historickopravní zkoušky. Ve stejném roce začal mimo své přednášky přednášet i část přednášek prof. Kaprasa, a to z důvodu jeho zvolení do senátu Národního shromáždění a postupem času od něj přebíral přednáškové činnosti stále více. Svou činnost v akademickém prostředí Josef Kliment praktikoval až do uzavření vysokých škol nacisty 17. listopadu 1939.²⁰

1.2.2 Působení u Nejvyššího správního soudu

V roce 1927 Klimentovi, dle jeho vlastních slov, nastala „historická vteřina“. Před Nejvyšším správním soudem se účastnil projednávání jednoho z případů, ve kterém zastupoval Zemský výbor a po ukončení jednání mu bylo Háchou nabídnuto místo u této instituce. Na tuto chvíli ke konci svého života vzpomíná takto: „Nemuselo dojít k nejhoršímu, kdyby býval v roce 1927 dr. Hácha nepředsedal Nejvyššímu správnímu soudu o které si vesnické cestě, kterou jsem obhajoval, a nenabídl mně osobně funkci sekretáře Nejvyššího správního soudu.“²¹

Zlomovým rokem pro kariéru i život Josefa Klimenta se stal rok následující, tedy rok 1928, kdy ho Nejvyšší správní soud svým usnesením ze dne 23. dubna jmenoval svým koncipistou. Jmenovací dekret nepodepsal nikdo jiný než prezident tohoto soudu, JUDr. Emil Hácha.²²

¹⁷ Více k tomuto tématu viz kapitola o vztahu k Německu a nacistickému režimu.

¹⁸ KUTNAR, František. *Přehled dějin českého a slovenského dějepisectví. Díl 2.* Praha 1978, s. 388–389.

¹⁹ Toto udělení potvrdil ministr školství a národní osvěty svým výnosem ze 4. 2. 1930. viz ANM, f. Josef Kliment, kart. č. 1, sign. 9b, Oznámení právnické fakulty potvrzení o udělení venia docendi pro obor dějin práva ze 14. 2. 1930.

²⁰ ANM, f. Josef Kliment, kart. č. 1, sign. 9d, Žádost všem zaměstnancům právnické fakulty o soupis soukromého majetku nacházejícím se v budově již uzavřené fakulty z 28. 11. 1939.

²¹ KLIMENT, Josef. U obětovaného prezidenta, ANM, f. Josef Kliment, inv. č. 622, k. 23, díl 1, s. 73. citováno dle: MACHÁLEK, Vít. *Prezident lidskosti: životní příběh Emila Háchy.* Praha: Academia, 2020. Historie (Academia), s. 103.

²² ANM, f. Josef Kliment, kart. č. 1, sign. 6e, Jmenování Josefa Klimenta konceptním úředníkem sekretariátu nejvyššího správního soudu z 23. 4. 1928.

Roku 1935, konkrétně 21. 8., byl Kliment prezidentem republiky T. G. Masarykem jmenován s účinností od 1. 7. téhož roku vrchním sekretářem Nejvyššího správního soudu.²³ Aktivně u tohoto soudu Kliment zůstal až do roku 1938,²⁴ kdy se rozhodl, vyslovit souhlas se svým přemístěním do Kanceláře prezidenta republiky a odejít tak za svým bývalým nadřízeným na Hrad.²⁵

Klimentovým odchodem do prezidentské kanceláře ale jeho působení u Nejvyššího správního soudu neskončilo. Po svém několikaletém působení na Hradě byl totiž jmenován prvním prezidentem Nejvyššího správního soudu,²⁶ a tak se k němu v roce 1944 opět přesunul,²⁷ čímž byl také, jako množství dalších, odstraněn z blízkosti státního prezidenta, čímž ho nacistický režim dále úmyslně izoloval. Sám Kliment své „povýšení“ vnímal jako vyvrcholení sporu mezi ním a ministrem školství a lidové osvěty Emanuelem Moravcem, nebo spíše jeho vyřešení. Dle Klimentových vzpomínek bylo mezi ním a jmenovaným ministrem delší dobu trávající napětí především kvůli Klimentově roli a jeho setrvávání v prezidentské kanceláři. Předseda vlády Dr. Krejčí zpočátku odmítal jmenování Klimenta prvním prezidentem, jelikož se obával „přeskočení“ některých starších radů, ačkoliv Kliment byl jedním z nejstarších. Podle Klimenta „Krejčí tehdy okamžitě nepochopil, že nejde o moji poctu, nýbrž o odstranění z vyhlídek Moravcových“.²⁸ Stejně tak byly vyjadřovány pochyby o jmenování od samotného Háchy, avšak lze mít, z důvodu prezidentových zdravotních obtíží v této době, určité pochybnosti o jeho úsudcích. Jmenovací dekret, podepsaný 25. března 1944, patrně podepsal v jedné ze svých světlejších chvil a podle dr. Štrupa²⁹ prohlásil, že je „komické a trapné,“ že jeho nástupcem má být právě

²³ ANM, f. Josef Kliment, kart. č. 1, sign. 7b, Jmenování Josefa Klimenta vrchním sekretářem nejvyššího správního soudu z 21. 8. 1935.

²⁴ Kliment u soudu přestal úřadovat 29. 12. 1938. viz VELČOVSKÝ, Václav (ed.) – KLIMENT, Josef. *U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka*. Praha: Academia, 2019, s. 549.

²⁵ Zajímavostí je, že ještě v době před mnichovskou dohodou prezident Beneš podepsal Klimentovo povýšení na prestižní místo senátního rady Nejvyššího správního soudu, avšak kvůli odchodu do prezidentské kanceláře na toto místo Kliment nikdy nenastoupil. viz VELČOVSKÝ, Václav (ed.) – KLIMENT, Josef. *U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka*. Praha: Academia, 2019, s. 138.

²⁶ Místo prvního prezidenta Nejvyššího správního soudu zůstalo od Háchova odchodu neobsazeno, tedy Kliment se v této funkci stal Háchovým přímým nástupcem.

²⁷ Nově byl Nejvyšší správní soud umístěn v budově bývalého městského chudobince u Bartoloměje na rohu ulice Vyšehradské a na Slupi. Tedy v mnohem skromnějších prostorách, než v kterých Kliment u soudu působil do roku 1938 – původně soud sídlil v budově bývalé kadetky na Hradčanech. viz VELČOVSKÝ, Václav (ed.) – KLIMENT, Josef. *U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka*. Praha: Academia, 2019, s. 549.

²⁸ Tamtéž. s. 550.

²⁹ JUDr. Karel Štrup (1886–1955), pracovník na Ministerstvu zahraničních věcí a dlouholetý československý diplomat např. v Portugalsku. V červenci 1939 byl Karel Štrup převeden do kanceláře státního prezidenta a roku

Kliment, a kdyby bylo po jeho, jmenoval by Zeise,³⁰ Klimenta při tom prý dokonce označil za „vola.“³¹ Ovšem, jak uvádí autor Háchova životopisu V. Machálek, je nutné takové výroky vnímat v kontextu Háchovy nemoci, která laskavého muže naplňovala zlobou a způsobovala, „že nadával na celou řadu lidí ze svého okolí.“³²

Teprve v době poválečné se skutečně ukázalo, že Klimentovo „povyšení“ bylo iniciováno nacistickou správou, konkrétně K. H. Frankem, který tím, kromě ukončení konfliktů s Moravcem, sledoval i jiný cíl, a to ukončení Klimentových intervencí prováděných Háčovým jménem.³³ Sám Kliment ve svých vzpomínkách upozorňuje na provedenou konfrontaci na pankrácké věznici mezi ním a Frankem roku 1946, při níž Frank prohlásil, že ho musel z kanceláře odstranit pro stálé stížnosti ministra Moravce.³⁴ Zajímavým je také list, který Frank odeslal Klimentovi, již jako prvnímu prezidentovi, ve kterém projevuje „rozhořčení“ nad tím, že stále provádí intervenční činnost za politické vězně, což nepatří k jeho nynějším kompetencím, a ve své nové funkci by měl spíše zasahovat proti nepřátelům říše, ne v jejich prospěch.³⁵

1.2.3 Působení v prezidentské kanceláři

Kromě univerzity a Nejvyššího správního soudu Josef Kliment působil v době před rokem 1945 ještě na dalším pracovišti, a právě tato pracovní zkušenost se stala hlavní příčinou jeho pozdějšího stanutí před Národním soudem. Po volbě nového prezidenta republiky, Emila Háchy, se totiž vydal spolu s ním na Pražský hrad v roli zaměstnance prezidentské kanceláře. Josef Kliment viděl ve svém nadřízeném nedosažitelný vzor a uvědomoval si stejně jako on, že přijetí prezidenství v takové pohnuté době bylo aktem

1942 se stal Háčovým osobním tajemníkem. viz např. DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa, Díl II. Biografický slovník československých diplomatů (1918-1992)*. Praha 2013, s. 240.

³⁰ JUDr. Egon Zeis (1880–1955), soudce, druhý prezident Nejvyššího správního soudu a člen Ústavního soudu. Zajímavostí je, že Egon Zeis spolupracoval s Josefem Klimentem na odborné publikace, kterou jako spoluautoři dokončili roku 1937. viz KLIMENT, Josef – ZEIS, Egon. *Československé správní řízení*, Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, Praha 1937.

³¹ ABS, f. Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV, sg. 301-67-5, protokol s K. Štrupem z 24. 1. 1946, s. 3-4. citováno dle: MACHÁLEK, Vít. *Prezident lidskosti: životní příběh Emila Háchy*. Praha: Academia, 2020. Historie (Academia), s. 568–569.

³² Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, f. Edvard Beneš, oddíl III, inv. č. 253, k. 57, sg. P 57/5, protokol s J. Stomem z 18. 6. 1945, s. 2. citováno dle: MACHÁLEK, Vít. *Prezident lidskosti: životní příběh Emila Háchy*. Praha: Academia, 2020. Historie (Academia), s. 569.

³³ MACHÁLEK, Vít. *Prezident lidskosti: životní příběh Emila Háchy*. Praha: Academia, 2020. Historie (Academia), s. 568.

³⁴ VELČOVSKÝ, Václav (ed.) – KLIMENT, Josef. *U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka*. Praha: Academia, 2019, s. 551. Dále Kliment upozorňuje na relace gestapa a šéfa Sicherheitsdienstu Jacobiho týkající se faktu, že se i po odstranění z Hradu Kliment nepatříčně mísí do politiky.

³⁵ List K. H. Franka Josefu Klimentovi z 25. 5. 1944 čj. 254/44. Tamtéž. s. 555.

sebeobětování, a rozhodl se proto, že v tomto nelehkém údělu Háchu podpoří a zůstane mu i nadále po boku.³⁶

Klimentovy osudy v inkriminovaných letech druhé republiky a protektorátu jsou natolik rozsáhlé a komplexní, že je není možné v takovémto kusém představení postihnout. Ačkoliv by se autor práce nerad dopustil zkratkovitých a nepřesných hodnocení, tak tuto epizodu Klimentova života představí jen povrchně a s hodnoceními, která již učinili jiní, jelikož v této práci není dostatečný prostor pro rozsáhlejší analýzy tohoto nanejvýš citlivého tématu.

Josef Kliment zastával v Háchově prezidentské kanceláři post politického sekretáře, resp. působil jako politický a tiskový referent.³⁷ Nutno dodat, že odchodem z Nejvyššího správního soudu si Kliment pohoršil hned v několika směrech, a to především finančně a „psychicky“, jelikož práce u soudu byla přece jenom o mnoho klidnější a za dob protektorátu snad i bezpečnější.³⁸ Na své nové místo nastoupil 29. prosince 1938 a na Hradě zůstal do svého opětovného návratu k Nejvyššímu správnímu soudu – tentokrát však do jeho čela, jak o tom bylo pojednáno výše.

Hlavní rolí v této nové pozici bylo vytváření prohlášení a proslovů prezidentovi, které Hácha následně přednášel nebo je jako oficiální stanoviska vydávala prezidentská kancelář. Jakožto autor textů, které určitým způsobem musely být poplatné nacistickému režimu, byl často obviňován z nepřístojného aktivismu a nebyl v prezidentské kanceláři příliš oblíben a rozhodně se netěšil upřímné důvěře ostatních zaměstnanců Hradu (pročesky smýšlejících zaměstnanců). Někteří ho označovali za nespolehlivého kolaboranta, avšak byli i tací, kteří se vyjadřovali opačně, a to i v dobách, které nebyly pro Josefa Klimenta příznivé a sami se tak vystavovali přinejmenším nepřijemnostem či společenskému nepochopení. Mezi ty, kteří Klimenta považovali za spolehlivého, patřil i bratr protektorátního prezidenta Ing. Theodor Hácha, který v roce 1947 prohlásil: „Při styku s drem Klimentem jsem mohl mluvit vždy zcela otevřeně pro Němce nepřiznivě, kdežto např. ve styku s Moravcem jsem musil mluvit opatrně, protože mne bratr před ním varoval a vyjadřoval se, že je

³⁶ VELČOVSKÝ, Václav (ed.) – KLIMENT, Josef. *U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka*. Praha: Academia, 2019, s. 11.

³⁷ Byl pověřen vedením referátu č. 2, který obsahoval agendy stanovené rozvrhem čj. 0689/42 (resp. A623/43 a starší) tj. „Věci veřejné správy, pokud nespádají do jiného referátu. Věci tisku, rozhlasu a filmu, včetně vlastních tiskových projevů. Věci organizací českého veřejného života.“ Tamtéž. s. 140.

³⁸ Tamtéž. s. 11.

darebák, který to myslí doopravdy.“³⁹ V podobném duchu se vyjádřil i blízký Klimentův spolupracovník prof. Jiří Havelka,⁴⁰ který ve svých pamětech tvrdí, že: „byl oddaný a loajální úředník, který byl po české stránce naprosto spolehlivý a věrný,“ avšak také dodává, že Kliment způsoboval časté nepříjemné chvíle a poněkud skepticky pohlíží na jeho názory o roli Čechů v rámci většího státního celku, samozřejmě s odkazem na Klimentovy teze o Svaté říši římské národa německého pocházející z jeho odborného zaměření a vědeckého bádání.⁴¹

Klimentovy aktivity za dob Háchova prezidentského mandátu byly každopádně rozličné a ne vždy se omezovaly na práci, která mu byla primárně určena. Například se účastnil osudné cesty 14. března 1939 do Berlína, a to na svou vlastní žádost a s Háchovým výslovným souhlasem.⁴² Často se účastnil intervencí ve prospěch zadržených nacistickými úřady, což ostatně dosvědčuje značné množství zachovalých materiálů obsažených v Klimentově osobním fondu v Archivu Národního muzea.⁴³ Jak už bylo řečeno, i tyto intervence byly příčinou Klimentova „povýšení“ a následného přesunutí k Nejvyššímu správnímu soudu, avšak ani z pozice prezidenta tohoto soudu intervenovat nepřestával.

Josef Kliment se často stával terčem útoků i londýnského exilu, a to především Jana Masaryka. Nutno ovšem podotknout, že Masaryk ze své pozice exilového ministra pochopitelně útočil na všechny čelné představitele protektorátního režimu (a jejich spolupracovníky), nevyjímaje ani prezidenta a pracovníky jeho kanceláře. I když byl Kliment (společně s Popelkou a Havelkou) obviňován z negativních vlivů na prezidenta a následně byl označen za jakéhosi jeho „našeptávače“,⁴⁴ je pravdou, že právě on měl na Háchu vliv minimální. Ačkoliv byl například, společně s JUDr. Augustem Popelkou,⁴⁵ autorem listiny tak intimní, jakou byla Háchova poslední vůle,

³⁹ MACHÁLEK, Vít. *Prezident lidskosti: životní příběh Emila Háchy*. Praha: Academia, 2020. Historie (Academia), s. 638.

⁴⁰ prof. JUDr. Jiří Havelka (1992–1964), československý právník a politik, druhorepublikový a následně i protektorátní ministr, vedoucí Kanceláře prezidenta republiky.

⁴¹ KVAČEK, Robert – TOMEŠ, Josef (edd.) – HAVELKA, Jiří. *Dvojí život: vzpomínky protektorátního ministra*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2015. Ego (Masarykův ústav a Archiv AV ČR: NLN, Nakladatelství Lidové noviny), s. 134, O tématu Svaté říše římské v myšlení Josefa Klimenta bude pojednáno na příslušném místě.

⁴² Tamtéž. s. 31.

⁴³ ANM, f. Josef Kliment, kart. č. 2, sign. 38 a násl. Svědectví o intervencích Josefa Klimenta za zatčené osoby atd.

⁴⁴ Pravda, 14. únor 1947.

⁴⁵ O Augustovi Popelkovi více např. viz PIJÁK, Martin. *JUDr. August Adolf Popelka, kancléř prezidenta Háchy*. Praha, 2022. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Čechurová, Jana.

Hácha si od Klimenta držel značný odstup a jistě bychom je nemohli považovat za důvěrníky, natož za blízké přátele. Dle všeho mezi nimi existoval čistě pracovní vztah, ačkoliv Kliment ke svému nadřízenému nekriticky vzhlížel. Jiří Havelka dokonce hovoří o tom, že Hácha Klimenta „neměl zásadně rád (datovalo se to z doby jeho působení u Nejvyššího správního soudu) a soukromě se s ním vůbec nestýkal,“⁴⁶ můžeme se jen domnívat, co Havelku k takovému názoru vedlo, když to byl právě Hácha, kdo Klimenta k soudu přivedl a když z něho odcházel, tak ho vzal s sebou. Vzal by si s sebou Hácha člověka, kterého by „neměl zásadně rád“, a to na místo, kde měl prožít nejtěžší chvíle svého života?

Klimentovy aktivity v prezidentské kanceláři byly jistě v mnohém problematické, a to stejně jako aktivity dalších představitelů protektorátního života. Ačkoliv nemůžeme Klimenta považovat za kolaboranta Moravcova typu, tak přeci jen jeho činnost v tomto období vyvolává mnohé kontroverze,⁴⁷ a to více než u jiných zaměstnanců protektorátní prezidentské kanceláře.⁴⁸ Proč se tak stalo, těsně souvisí i s jeho názory a postoji z doby první republiky, které se staly objektem rozsáhlé analýzy obžaloby v době retribučního soudnictví a mnohdy byly před Národním soudem značným způsobem dezinterpretovány.

Kliment byl za svou činnost zatčen již v květnu 1945 a následně byl umístěn do vyšetřovací vazby, ve které setrval až do samotného soudního rozhodnutí. Na základě přednesené obžaloby, po čtrnácti dnech trvajícím veřejném jednání, byl 27. února 1947 Národním soudem odsouzen k doživotnímu uvěznění. Ve výkonu trestu odnětí svobody byl Kliment téměř přesně 15 let, po kterých byl na základě prezidentské amnestie propuštěn.

1.3 Publicistika

Josef Kliment se vedle svých zaměstnání, která byla představena výše, dále zabýval rozsáhlou publikační činností v rozličných periodikách. V meziválečném období se

⁴⁶ KVAČEK, Robert – TOMEŠ, Josef (edd.) – HAVELKA, Jiří. *Dvojí život: vzpomínky protektorátního ministra*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2015. Ego (Masarykův ústav a Archiv AV ČR: NLN, Nakladatelství Lidové noviny), s. 77.

⁴⁷ Problematickým se například stalo udělení ceny „Nadace hl. města Prahy na paměť Reinharda Heydrich“ v roce 1943, nebo Klimentovo členství v České lize proti bolševizmu.

⁴⁸ Důvodem je především Klimentova angažovanost a časté veřejné vystupování, nejvíce v tisku. Tyto aktivity jsou ovšem více než pochopitelné (ale jistě ne omluvitelné), když si uvědomíme, jakou pracovní pozici Kliment v prezidentské kanceláři zastával.

stal autorem desítek, možná až nižších stovek novinových článků, které z většiny reflektovaly aktuální témata rezonující tehdejší společností.

Za sledované dvacetiletí lze v Klimentových příspěvcích pozorovat určitou genezi, nebo spíše periodizaci témat jeho prací. Již za svých studií byl poměrně činný v této oblasti a zabýval se především tématy studentského života. Svou publikační činnost započal společně se svou studijní cestou do Paříže, kdy dojmy z této cesty po svém návratu vylíčil, a to hned v několika člancích a v několika periodících. V dalších letech v psaní pokračoval a již se zabýval výhradně domácími problémy souvisejícími se studentstvem a s postupem času do těchto prací nechával pronikat politická témata, která ovšem byla v drtivé většině vázána na nedávné historické události – vznik republiky a role domácího odboje, resp. československých legií.

Od roku 1925 se zaměření Klimentova zájmu mění a od studentských otázek plynule přechází k problematice v jeho práci nejvýznamnější. Jsou to témata především právnícká, nejčastěji související s ústavností, stranictvím a na ně navazujícími problémy, ale jsou to také obecné otázky demokracie a právního státu – tato témata jsou dominantní po celé následující období Klimentovy tvorby. Dále samozřejmě reflektuje četná aktuální témata jako přijímání konkrétních právních předpisů, konkrétní reformy v oblasti práva (nejen prosté legislativní změny ale také například postihuje reformy správní a samosprávní) a změny či trendy v obecném nazírání na otázky spojené s veřejným životem a jeho organizací. Také samozřejmě, tak jako řada dalších veřejně činných osob, ve své tvorbě reaguje na aktuální události, jako jsou úmrtí významných osobností, pořádané akce či různá výročí – tato témata ale z hlediska této práce ustupují spíše do pozadí, jelikož poskytují pouze nepatrný prostor pro vyjádření relevantních názorů nebo postojů, o jejichž zachycení se práce pokouší.

Dále můžeme v Klimentově tvorbě nalézt nesporně zajímavé téma zabývající se vztahem mezi Československem (resp. Českými zeměmi před vznikem samostatného státu) a Německem. Tato problematika je Klimentem ve větší míře reflektována už v roce 1929 a sporadicky se o ní zmiňuje i v první polovině 30. let. Nepřekvapí ale skutečnost, že nejčastěji se toto téma začalo v Klimentových pracích objevovat v druhé polovině 30. let, společně se stoupajícím nebezpečím ze strany nacistického Německa. Za jakési vyvrcholení tohoto tématu v Klimentově tvorbě můžeme

považovat nechvalně známý článek „Obnovuje se svatá říše římská“,⁴⁹ vydaný v souvislosti s vyhlášením protektorátu, který navazuje na Klimentovo zájem o Svatou říši ve středověkých dějinách.

S Klimentovou tvorbou také úzce souvisí skutečnost, v jakých periodických konkrétně publikoval, jelikož i tento fakt může být vypovídající. Svou ranou studentskou tvorbu zveřejňoval nejčastěji v Národních listech, ale publikoval také ve studentských periodických Studentský obzor a Všehrd, nebo také v Národní politice a Zítřku. Můžeme tedy vidět, že už ve studentských letech Kliment inklinoval k pravicovému tisku a pravicové ideologii, a toto směřování mu bude vlastní po celé meziválečné období. Sám se také hojně podílel na činnosti zmiňovaného Studentského obzoru, v jehož pražském redakčním kruhu byl, a to společně s JUDr. Antonínem Švehlou, PhDr. Jaroslavem Švehlou a dalšími.⁵⁰ Studentský obzor začal naplno fungovat v roce 1924 a jeho tvůrci deklarovali své vymezení vůči levicovému smýšlení hlásíc se k „pocitivému nacionalismu“ a snahám mimo jiné o to, aby se vlastenectví stalo vysokou mravní hodnotou, přičemž levicí hlásanou všelidskou lásku považovali za bezobsažnou frázi, „neprojevuje-li se na nejbližších, jimiž jest národ“.⁵¹

Ve své pozdější tvorbě nepřestával publikovat v některých periodických, ve kterých začínal již jako student, za všechna můžeme jmenovat především Národní listy, ale skutečně „jeho“ periodikem se stal nezávislý týdeník Demokratický střed. V Demokratickém středu začal pravidelně publikovat od roku 1928 a do konce roku 1935 to byl právě tento týdeník, ve kterém drtivou většinu svých článků zveřejňoval. Demokratický střed vycházel mezi léty 1923 až 1938 a profiloval se jako názorová revue „pravicových masarykvců“ s podtitulem Svobodný list politický. „Lidé z okruhu Demokratického středu se ponejvíce hlásili k národnědemokratické straně, od jejíž každodenní praxe si však udržovali odstup. Jednalo se vesměs o příslušníky

⁴⁹ KLIMENT, Josef. *Obnovuje se svatá říše římská*. Národní politika. 19. 3. 1939.

⁵⁰ REDAKCE STUDENTSKÉHO OBZORU, *K programu*. Studentský obzor. 16. 1. 1924. Ačkoliv je v redakci Studentského obzoru uveden i JUDr. Ladislav Rašín, dozvídáme se ze soukromé korespondence mezi ním a Josefem Klimentem, že byl v seznamu uveden patrně omylem a bez jeho souhlasu. V dopise Klimentovi odůvodňuje své konečné rozhodnutí do redakčního kruhu nevstoupit, a to dle svých slov, osobními důvody: „1.) nikdy jsem se neúčastnil studentského života, který mně zůstal dosti cizí. 2.) nebude mně možno při vší práci, kterou mám přispívat do „S.O.“ 3.) při pobytu v cizině nebudu mít na list žádný vliv, zvláště když nikoho, mimo Vás, z ostatních kolegů neznám. 4.) jsem tak exponován v „Národní Myšlence“, jejíž program je tak vyhraněný, že bych se mohl eventuálně dostat do konfliktu s jedním či druhým časopisem. viz ANM, f. Josef Kliment, kart. č. 3, sign. 211. Dopis Ladislava Rašína Josefu Klimentovi z 19. 1. 1924.

⁵¹ REDAKCE STUDENTSKÉHO OBZORU. *K programu*. Studentský obzor. 16. 1. 1924.

politické, hospodářské a intelektuální elity.⁵² Tato definice výstižně vystihuje postoje a postavení Josefa Klimenta a není divu, že právě v tomto týdeníku tak často publikoval.

S Demokratickým středem byla úzce provázána i tzv. Barrandovská skupina, a to přes člena této skupiny a zároveň vydavatele Demokratického středu, Zdeňka Chytila. Zakladatelem Barrandovské skupiny se stal Václav Maria Havel a jejími členy, kterých bylo okolo čtyřiceti, byli mimo jiné Josef Kliment, Prokop Drtina, Hubert Ripka nebo Josef Ludvík Fischer. Tato skupina mladých intelektuálů byla vytvořena roku 1932 a náplní jejich četných diskusí byly otázky veřejného, politického života a jeho možných reforem. Jednou ze základních tezí, která byla v této skupině živě diskutována, byla teze tzv. kvalitní demokracie.⁵³ Z té se za velice krátko stal ucelený program „Demokracie řádu a činu“, který byl také uveřejněn v Demokratickém středu.

Roli a postavení Josefa Klimenta v Barrandovské skupině dokládá i jeho účast na setkání skupiny mezi 24. a 28. květnem 1933 na Havlově, kde bylo přítomno 16 předních členů skupiny a kde byl vypracován další významný programový dokument.⁵⁴ Množství diskutovaných bodů „kvalitní demokracie“ a z ní vyplývajících programů patřilo mezi ty, které Kliment často propagoval i ve svých textech. Můžeme zmínit např. volební reformu – zrušení vázaných kandidátních listin, zavedení prvku korporativismu – oddělení hospodářství od stranické politiky pomocí hospodářské komory nebo „zodbornění“ veřejné správy – požadavek na ministry určitých ministerstev, aby byli odborníky v odvětví, které měli spravovat.⁵⁵

Po roce 1935 se Klimentova tvorba přesouvá z Demokratického středu, ve kterém do té doby publikoval téměř výlučně, především do Národních listů a Národní politiky. A jak již bylo zmíněno, jeho největším tématem této doby se stala německá otázka.

1.4 Věznění a život po amnestii 1960

Poté, co byl Josef Kliment odsouzen, nastoupil svůj trest, v jehož výkonu byl až do roku 1960, kdy byl na základě amnestie prezidenta Novotného propuštěn. Společně

⁵² ČECHUROVÁ, Jana – HELLER, Jan M. – HÁJEK, Pavel (edd.) – HAVEL, Václav M. *Mé vzpomínky*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018, s. 357.

⁵³ Tamtéž. s. 358.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ PAVLÁT, David. *Novinář a politik Hubert Ripka*. 2016. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce GEBHART, Jan. s. 62–63.

s propuštěním mu byl zároveň prominut i trest vedlejší, včetně ztráty akademických titulů.⁵⁶ Během patnácti let trvajících věznění Kliment prošel mnohými „těžkými žaláři“ jako byl Pankrác, Bory, Mírov, Leopoldov a Valdice a za tuto dobu se ve vězeňských celách setkal s mnohými osobnostmi s nimiž měl ať už kladné, či záporné zkušenosti. Jednalo se o osoby, které se podílely na jeho uvěznění a odsouzení, jako například o jeho bývalého přítele a ministra spravedlnosti z doby Klimentova odsouzení Prokopa Drtinu, nebo národního prokurátora Tržického – autora Klimentovy obžaloby, ale také o osoby z protektorátních let jako Syrového, Havelku, Krejčího a další.⁵⁷

Za zmínku také stojí fakt, že došlo k rozloučení manželství Josefa Klimenta s jeho dosavadní ženou Marií, a to právě v době jeho odsouzení.⁵⁸ Kliment se tak patrně pokusil o snížení ostrakizace své ženy a svého jediného syna, v té době třináctiletého, Jaroslava. V Klimentově pozůstalosti se totiž dochovalo několik dopisů⁵⁹ z doby věznění i po ní, v kterých se na svou rodinu obrací velice láskyplně, a ke které se po svém propuštění patrně opět vrátil. O vlídném vztahu obou manželů ostatně svědčí i emotivní reakce Marie Klimentové během odsouzení jejího muže, jak na ní Kliment vzpomíná.⁶⁰

Po svém propuštění se Kliment na svobodě jen stěží sžíval s pro něj novým režimem. Ve zbytku svého produktivního věku se živil primárně manuální prací – z počátku jako čistič města, dále v hotelu Flora a také v jednom družstevním podniku, kde působil jako pomocný dělník, a to až do roku 1968, kdy došel do důchodového věku.⁶¹ Pokud to bylo možné, přivydělával si jako konzultant k historickým snímkům, nebo k nejrůznějším právním otázkám. Nutno ovšem dodat, že mnoho jeho pokusů o návrat k intelektuálněji zaměřeným pracím nebylo úspěšných. Příkladem mohou být pokusy

⁵⁶ VELČOVSKÝ, Václav (ed.) – KLIMENT, Josef. *U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka*. Praha: Academia, 2019, s. 585.

⁵⁷ Tamtéž. s. 585–586.

⁵⁸ ANM, f. Josef Kliment, kart. č. 1, sign. 15b, Vlastní životopis Josefa Klimenta z 17. 6. 1961.

⁵⁹ ANM, f. Josef Kliment, kart. č. 3, rodinná korespondence, např. Dopis J. Klimenta rodině po obdržení obžaloby z 27. 1. 1947, nebo Dopis J. Klimenta z Havlíčkova Brodu rodině z 27. 7. 1968 a 31. 8. 1972.

⁶⁰ VELČOVSKÝ, Václav (ed.) – KLIMENT, Josef. *U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka*. Praha: Academia, 2019, s. 584.

⁶¹ Doklady o zaměstnání Josefa Klimenta po roce 1960 viz ANM, f. Josef Kliment, kart. č. 1, sign. 15.

o návrat k publikování, přičemž mu na jeho nabídky mnohdy nebylo ani odpovídáno, natož aby byly vyslyšeny.⁶²

V období po roce 1960 se také, dle vlastních vzpomínek, pokusil zpochybnit základy rozsudku, který byl nad jeho osobou vynesena v roce 1947, a to případnou obnovou řízení, respektive možnou žalobu pro zmatečnost. Ačkoliv shromáždil množství důvodů „pro zrušení retribučního nezákonného řízení“, k ničemu takovému nedošlo. Za zmínku jistě stojí jeden z bodů, pro které vnímal rozsudek za vadný: „Justiční omyl byl spáchán též ignorováním vědecké pravdy ve věci Svaté říše římské.“⁶³ Můžeme tedy vidět, že za svými názory,⁶⁴ které byly mnohými vnímány jako kolaborační a proněmecké, stál i po mnoha letech, a dokonce o ně mínil opřít své argumenty pro zrušení svého odsuzujícího rozsudku před komunistickými soudy.

Josef Kliment zemřel 4. října 1978 v nemilosti tehdejšího komunistického režimu a v praktickém zapomnění. Po osmnácti letech na svobodě, během kterých vyvíjel marné snahy o uplatnění svých odborných znalostí a svých bezesporu výjimečných vzpomínek z pohnuté doby protektorátu, zemřel, aniž by došly naplnění. Další snahou, kterou Josef Kliment po obnovení republiky choval, bylo vytvoření obhajoby působení jeho velkého vzoru a zároveň nadřazeného Emila Háchy z doby protektorátu a skrze ni snad i obhajoby vlastní. A to se mu také podařilo. Jeho vzpomínky na prezidenta Háchu a jeho činnost byly dlouhá desetiletí uloženy v rukopisné podobě v Archivu Národního muzea a až roku 2019 se jim dostalo zasloužené pozornosti a díky práci Václava Velčovského vyšly v editované podobě pod originálním názvem – *U obětovaného prezidenta*. Bezesporu jedinečný pohled muže, který se stal jednou ze sporných osob protektorátní historie, je dodnes cenným pramenem k temnému období protektorátu a pohledu na tuto éru z perspektivy do jisté míry netradiční.

⁶² Např. VELČOVSKÝ, Václav (ed.) – KLIMENT, Josef. *U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka*. Praha: Academia, 2019, s. 597-602.

⁶³ Tamtéž. s. 602.

⁶⁴ O tezích Josefa Klimenta ve vztahu ke Svaté říši římské bude pojednáno v příslušné kapitole.

2. Raná publicistická tvorba

Josef Kliment se stal v průběhu dvacátých let 20. století jedním z významných prvorepublikových intelektuálů, a to nejen v uzavřeném akademickém světě. Kliment byl díky své publikační činnosti jedním z těch akademiků, kteří značným způsobem vykonávali vliv na širokou veřejnost, již předkládal své názory a postoje z mnohých oblastí svého zájmu. Ačkoliv byl Kliment svým zaměřením právní historik, tak ve své publikační tvorbě toto téma téměř nezmiňoval a zaměřoval se spíše na aktuální problémy a „politická“ témata, kterými se snažil upozorňovat na, z jeho pohledu, problematické body československé demokracie, a tím vzbuzovat diskuse a zájem široké veřejnosti o tato citlivá témata.

Raná Klimentova tvorba je ale od tohoto vzorce značně odlišná, a to především jeho prvotiny zabývající se pařížským studijním pobytem, které výhradně popisovaly jeho zážitky a zkušenosti z cesty. Tyto články jsou typické svou apolitičností a absencí témat, které se budou jinak prolínat celou jeho následnou tvorbu, a které tvoří pomyslnou kostru jeho veřejně prezentovaných postojů.

Od své zahraniční cesty se Kliment poměrně rychle odpoutal a jeho tvorba se začala zabývat obecnými studentskými otázkami a problémy studentstva nově vzniklé republiky, a ačkoliv Klimentovy prvotiny obecné právní a politické otázky postrádají, můžeme sledovat jejich postupné pronikání, a to už od roku 1924. Následujícího roku již tato témata v podstatné části převáží a Kliment, ačkoliv na akademické půdě setrvá – již ale v roli zaměstnance fakulty –, studentskou tematiku definitivně opustí.

2.1 Reflexe zahraničního pobytu

Josef Kliment se svou publikační tvorbou začal po návratu ze studijního pobytu v Paříži, který absolvoval v průběhu zimního semestru akademického roku 1921/22 a jistě nepřekvapí, že prvních několik článků bylo věnováno právě této zahraniční cestě.

Kromě bezprostředních dojmů z francouzských studentů, způsobu vysokoškolského vyučování a celkově francouzského způsobu života a mravů se ve svých prvních článcích zamýšlí o důvodech a cílech zahraničních studentských cest. Ty nevnímá jen z pohledu studijních účelů, tedy rozšiřování vlastních obzorů ve studovaném oboru či zlepšování jazyků, ale cítí v nich také silný vlastenecký motiv, což je bezesporu zajímavý detail vypovídající o pocíťované spoluzodpovědnosti za nově nabytou

státnost, který už v poměrně mladém věku naznačuje Klimentovo budoucí vlastenecky orientované postoje. Kromě sbližování jednotlivých národů pomocí vztahů navazovaných jednotlivými zahraničními studenty totiž vnímá i jistou specifičnost československých studentů mířících na již zmiňované studentské pobyty. Tuto specifičnost vnímá v tom, že jako národ, do té doby téměř neznámý, máme možnost se takto dát „poznat“ ve své nové státní identitě. Tento fakt Kliment vnímá jako možná i důležitější faktor než to, že českoslovenští studenti získávají jedinečnou příležitost proniknout do mentality a odlišností národů s dlouhou státností a z ní pocházejícím sebevědomím, pro nově vzniklý stát a jeho příslušníky téměř neznámé.⁶⁵ Zahraniční studentské pobyty Čechoslováků tedy považuje i za jakýsi užitečný nástroj při šíření osvěty o Československu a získávání nových příznivců pro tento stát.

Co se týče přímých dojmů ze studií, tak určité odlišnosti francouzských vysokoškolských studentů od těch československých pozoruje a s jistou ambivalencí také popisuje. Nazývá je „svérázným stavem“, který si především bezstarostně užívá života, a to s patřičnou lehkostí a veselostí Francouzům vlastní, přičemž dodává, že na rozdíl od situace v Československu pocházejí francouzští studenti téměř výhradně z vyšších společenských vrstev, což dává za vinu „kastovnictví, dodnes ve Francii kvetoucímu.“⁶⁶ Zaujalo ho i to, že studentstvo se ve Francii lišilo již svým vzezřením, a to konkrétně černými sametovými barety, zdobenými barvami a symboly jednotlivých fakult. Stejně zajímavé jsou jeho postřehy o samotném chování studentů. Přednášky a semináře popisuje jako velmi živelné, kdy studenti projevují „hlučné projevy souhlasu neb nelibosti s přednášejícím, jakož i hřmotné scény provázející sebenepatrnější zpoždění neb ‚předržení‘ profesorovo.“ S tím souvisí i další, značně neuctivá praktika vůči profesorskému sboru, kdy studenti vytvářeli mnohé karikatury svých profesorů, které byly následně dostupné v obchodech ke koupi.⁶⁷

Vztahy mezi studenty poté popisuje jako poměrně chladné, a to nejen vůči zahraničním studentům. Navzájem se příliš neznají a postavení studentské organizace, včetně studentských spolků, je oproti situaci v Československu tristní. Sám patrně cítil jistý chlad během svého pobytu, když si ve svém článku stěžuje, že Čechoslováci tuto situaci pocítují zvlášť, vzpomínajíc na ohleduplné jednání s cizinci ve své domovině.⁶⁸

⁶⁵ KLIMENT, Josef. *Několik slov o studiu v cizině*. ČAS. 18. 5. 1922.

⁶⁶ KLIMENT, Josef. *Francouzské studentstvo*. Národní listy. 18. 7. 1922.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ KLIMENT, Josef. *Několik slov o studiu v cizině*. ČAS. 18. 5. 1922.

Na rozdíl od odtažitého chování studentstva vychvaluje přátelské a ochotné jednání profesorů, kteří se vstřícně staví k jakýmkoliv přáním a kdykoliv se na ně obrátit nebyl podle Klimentových zkušeností nejmenší problém.⁶⁹ Z mnohých profesorů, které během svých zahraničních studií potkával, zmiňuje především prof. Rista, a to v souvislosti s přednáškovým cyklem věnujícím se měnovým reformám, kdy podle Klimenta „velmi pochvalně mluvil o naší měnové nápravě, nazvav naši Republiku jediným opravdovým státem ve střední Evropě.“⁷⁰

Z Klimentových zahraničních zážitků pro úplnost zmiňme jeho dvě setkání, která podle prostoru, který jim věnoval ve svých článcích, pro něj byla nejspíš jedněmi z těch zásadních, ke kterým během jeho cesty došlo. První setkání, o kterém se ve své tvorbě Kliment zmiňuje, proběhlo na slavnostní půdě pařížské radnice – Hotel de Ville, kde byl spolu s dalšími československými studenty přijat samotným „presidentem municipální rady pařížské“⁷¹ Césarem Cairem. Tento bezesporu významný muž byl znám svým více než kladným postojem k nově vzniklému státu (několikrát navštívil Prahu) a sám se nazýval „věrným přítelem našeho národa“.⁷² Samotný president rady dokonce celou delegaci provedl radnicí a následovalo pozvání do jeho soukromého bytu, kde se s ním o dva dny později delegace setkala a pokračovala v srdečných rozhovorech, a to především o své vlasti.⁷³

Další významné setkání, nebo spíše setkávání, probíhalo na půdě Collége de France, která se na celý semestr stala Klimentovou „hostící“ univerzitou. Bylo to s dalším významným mužem, který byl více než nakloněný nově vzniklému Československu. Tímto mužem nebyl nikdo jiný než zakladatel slovanských studií ve Francii prof. Louis Leger. Ten během Klimentova pobytu v Paříži vedl dva české kurzy – rozbor Kollárovy „Slávy dcery“ a výklad o „slavném vychovateli Komenském“, na které Kliment obšírně vzpomíná, stejně jako na Legerovu obdivuhodnou znalost českého jazyka a hluboké vědomosti o minulosti i přítomnosti Slovanů jako takových.⁷⁴

⁶⁹ KLIMENT, Josef. *Několik slov o studiu v cizině*. ČAS. 18. 5. 1922.

⁷⁰ Dále Kliment dodává, že prof. Ristovi sám obstaral několik Rašínových článků z Gazzete de Prague aj. viz KLIMENT, Josef. *Studium právnické v Paříži*. Všehrd. prosinec 1922 č. 3.

⁷¹ Obdoba dnešního starosty.

⁷² KLIMENT, Josef. *U pana Césara Caira v Paříži*. Národní politika. 17. 5. 1922.

⁷³ Článek popisující tuto návštěvu Kliment končí: „[...] provolává slávu Praze a Československu. Ani nepozorujeme, jak doba pokračuje – a je už po půlnoci, když zapěním národní naší hymny, vzácnými hostiteli vyžádané a panem presidentem s námi zpívané, pohnuté se loučíme“ viz KLIMENT, Josef. *U pana Césara Caira v Paříži*. Národní politika. 17. 5. 1922.

⁷⁴ KLIMENT, Josef. *Z posledního roku života a práce L. Legera*. Národní listy. 11. 5. 1923.

Kliment se ve svých prvních člancích věnuje dalším podrobnostem ohledně způsobu francouzského studia, a to samozřejmě především právníckého, ale nepovažují za nutné je zde všechny obsírně popisovat do dalších detailů.

Tento stručný exkurz do Klimentova zahraničního pobytu nám toho o jeho relevantních názorech příliš neprozradil, avšak již dává tušit jeho základní charakteristiky, které se v budoucnu začnou projevovat o to zřetelněji. Klimentův důraz na vlastenectví vyjádřený i jeho zájmem o vlivné cizince se zálibou v Československu, jeho zájem a vyzdvihování Rašínovy finanční politiky, nebo jen samotný fakt, že se po svém návratu rozhodl o svých zkušenostech promluvit v tisku, jsou jistými signály do budoucna. Zda tato jedinečná zkušenost Klimenta přesvědčila promluvit k širšímu publiku a následně v tom našel zálibení, nebo mu jeho zahraniční cesta spíše otevřela dveře k publikování, o které, a z něj pramenící jistý vliv na veřejnost, měl už dříve zájem, není zas tak podstatné. Jisté je, že tímto svým prvním tématem, započal něco, co ho provázelo až do chvíle jeho uvěznění. Publikační činnost Josefa Klimenta tedy začala poměrně nenápadně popisováním zážitků z cest, ovšem již velice brzy se začal vyjadřovat k tématům a problémům politickým i společenským. Tato tendence je dobře patrná a budeme ji sledovat i v následující podkapitole, věnující se domácí studentské problematice.

2.2 Domácí studentská problematika

Studentské otázky v Československu začíná Kliment v tisku reflektovat již koncem roku 1922, tedy několik měsíců poté, co mu vyšly jeho první články. V těchto pracích začíná spíše obecnými problémy studentstva, které se od problémů minulých generací jejich předchůdců na univerzitách, značně lišily. Upozorňuje na zcela jiné poslání a společenské funkce studentstva v nové republice, než mělo za dob monarchie, respektive do konce 19. století.⁷⁵ Kliment, stejně jako množství jeho vrstevníků, si všímá, že v dobách Rakousko-Uherska hrálo studentstvo v Čechách roli „hybné síly“

⁷⁵ Podobné názory se po vzniku samostatného Československa objevovaly poměrně často, a to především od autorů-studentů, kteří svou vlastní pozici analyzovali a nastiňovali její další možný vývoj. Jako příklad můžeme uvést článek „Studentský program.“ uveřejněný ve Studentském časopise. Autor v něm postihuje vývoj poslání studentstva od 80. let 19. století, kdy student „apoštoloval mezi lidem, po venkově, hrál divadla, přednášel, burcoval národní uvědomění [...]“ až po jeho situaci po roce 1900, která ho přiměla k tomu, aby si všímal vlastních otázek, „stavovských, otázek sociálních, otázek školských a studijních.“ Autor tohoto článku ale upozorňuje na levicový opoziční proud studentstva, který odmítá aktuální individualizaci studentstva, jež Kliment vyzdvihoval a studentskou veřejnou roli si přeje obnovit. Výrazem těchto snah se stala např. Unie pokrokového studentstva nebo studentský program z jičínského sjezdu krajinských spolků. viz BĚHOUNEK, Václav. *Studentský program*. Studentský časopis. 15.12.1923.

– pořádalo přednášky, divadla, koncerty a další kulturní a vzdělávací akce –, avšak v nové realitě Československé republiky tato funkce již není třeba, jelikož je přebraly mnohé občanské spolky a další iniciativy mimo studentský život, tedy tuto „veřejnou“ funkci studenti ztrácejí.⁷⁶ Jinou situaci ale Kliment vnímá na Slovensku. Upozorňuje, že Slovensko se kulturně a společensky nachází tam, kde byly české země v 19. století, a tedy není možné, aby studentstvo rezignovalo na svou společenskou roli de facto jediné „domácí“ inteligence.⁷⁷ Samozřejmě ale počítá s postupným narovnáváním situace na Slovensku a následným přiblížením role studenta jako individuality tak, jak ho vnímá v českém prostředí.

Dále se věnuje hmotné nouzi studentstva,⁷⁸ která jim jednak znemožňuje rozsáhlejší společenský život, ale navíc značnou část radikalizuje a způsobuje „proletarizaci“ budoucí národní inteligence.⁷⁹ V souvislosti s tímto tématem zmiňuje Kliment přínosnou činnost všestudentské nepolitické organizace Ústředního svazu československého studentstva,⁸⁰ jehož byl hrdým členem a později také stanul v jeho čele. Přišel totiž s teorií, že radikalizované studentstvo ztrácí, po porážkách komunistických převratů v Maďarsku a na Slovensku a porážce Rudé armády v Polsku zájem o politický život vůbec. Se sociální pomocí, kterou Ústřední svaz studentům nabízel, předpokládal, že studenti takto finančně a sociálně znevýhodnění získají znovu elán účastnit se i života politického a nyní bez starostí o své hmotné potřeby se svým smýšlením posunou, takřkajíc, na pravou stranu politického spektra. Tento trend koncem roku 1922 i sám pozoruje: „Dnes však, kdy nelze nepozorovati postupný návrat k politice [...] mizí ponenáhlu socialistický nátěr studentstva [...]. Události v cizině utvrzují je v přesvědčení, že nacionalismus a právo jedincovo rozvíjet se podle schopností, nejsou překonaným stanoviskem.“⁸¹

⁷⁶ KLIMENT, Josef. *Posuzovatelům dnešního studentstva na pováženou*. Hlasy z Posázaví. 18. 8. 1922, KLIMENT, Josef. *Studentstvo jindy a nyní*. Zítřek. 17. 11. 1922.

⁷⁷ KLIMENT, Josef. *Slovenské studentstvo*. Národní listy. 2. 1. 1924.

⁷⁸ Nesnadná finanční situace studentů se po vzniku státu stala asi nejméně častým tématem, které se v souvislosti se studenty v tisku (především levicového) objevovalo. viz např. *Nesmí se přezírat sociální ochrana domácího studentstva*. Nová doba: Organ lidu pracujícího. 10.11.1924. DOLEŽEL, Vil. *Stav, stavovství, stavovská politika*. Var: pokrokový list pro veřejné otázky. 15.04.1922. *Sociální otázka studentská*. Hlídky: měsíčník vědecký se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii. 6.1926.

⁷⁹ KLIMENT, Josef. *Student a politika*. Zítřek. 22. 12. 1922.

⁸⁰ Sám Kliment funkce a povahu Svazu popisuje: „General Student Union which is the official organization with its branches in university centers do not treat ideological questions but takes care of the social and study interest of their members leaving absolute freedom in questions of attitude“ viz KLIMENT, Josef. *About the thinking*. Bulletin Spring. 1924.

⁸¹ KLIMENT, Josef. *Student a politika*. Zítřek. 22. 12. 1922.

Ve výše citovaném článku můžeme poprvé pozorovat Klimentovo výslovné vymezení se vůči levici a jasný příklon k pravicovým myšlenkám „nacionalismu“ a důraz na schopného jednotlivce. Především aspekt individuality bude hrát v pozdějších veřejně prezentovaných postojích klíčovou roli. Tento důraz na jednotlivce, který o několik let později bude jedním z jeho hlavních důvodů „nutnosti“ volebních reforem,⁸² akcentuje už ale i nyní, a to právě v souvislosti s rolí studentstva ve společnosti, kdy považuje jakékoliv pojetí, které se ve studentovi snaží vidět více než jednotlivce připravujícího se k vlastnímu cíli a budoucnosti, za chybné.⁸³

Další útok proti levicovému smýšlení můžeme nalézt v článku z října 1923, který jako první v Klimentově tvorbě pomíjí studentskou tematiku a zaměřuje se čistě na téma politické. Po zmínění dvou aspektů, které považoval u levicově smýšlejících občanů za chybné – výlučná pozornost na hospodářská témata a odstranění soukromého podnikání –, se jeho pozornost obrátila k tématu, které se opět explicitně objeví v jeho práci až za deset let⁸⁴ a bude velice zajímavým faktorem v posuzování Klimentova vztahu k nacistickému Německu. Tímto tématem je „bezvýhradný dogmatismus“⁸⁵ socialistických stran, které Kliment obviňuje z uzurpování si monopolu na společenské změny a z nich vyplývající lepší budoucnost. Jako příklad uvádí snahy dvou klíčových českých podnikatelů, kteří svým zaměstnancům dlouhodobě a bezprecedentně zlepšovali pracovní podmínky a oba dva byli socialistickými stranami shodně odsouzeni – samozřejmě měl na mysli Tomáše Bařtu a Jaroslava Pálku.⁸⁶

Po poměrně útočném textu proti socialistickým stranám, (úmyslně?) zředěným citátem Tomáše Garrigue Masaryka, se Kliment opět vrací ke studentské tematice. Dalším problémem, kterým se zabýval, bylo studentské sdružování.⁸⁷ Celou tuto problematiku staví na tezi, že jedinou prací českého (nikoliv slovenského – viz výše) studenta je práce přípravná. Tedy soustavně a odborně se připravovat na své budoucí povolání, a proto také odmítá studentské spolky na politickém základě. Jeho hlavním argumentem bylo, že student se má s veškerými problémy veřejného života seznamovat a kriticky

⁸² O tomto tématu více v příslušné kapitole.

⁸³ K dnešnímu stavu viz jeho teze o ztrátě „veřejné“ funkce studentstva.

⁸⁴ KLIMENT, Josef. *Dogma nade vše*. Demokratický střed. 12. 5. 1933.

⁸⁵ KLIMENT, Josef. *Uspořádání společenských poměrů*. Hlasy z Posázaví. 5. 10. 1923.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Především má namysli tzv. studentské krajinské spolky, které vznikem nového státu ztratily svůj původní význam a svůj nový smysl teprve hledaly. Tzv. fakultní spolky – tedy spolky zajišťující spíše „technické“ zázemí pro studenty příslušných fakult a oborů ze svých úvah vynechává právě díky jejich značné apolitičnosti.

je hodnotit, a ne se omezovat pouze na jeden názor a k ostatním být hluchý.⁸⁸ Taková argumentace se může na první pohled zdát jako pokrytecká, vzhledem ke Klimentovým značně nekompromisním odsudkům levicového smýšlení. Je nutné si ale uvědomit, že Klimentovou snahou nebylo komukoliv upírat právo na politické smýšlení a směřování, tak jak ho využíval sám, pouze vyjadřoval názor, že toto smýšlení a směřování by nemělo být určující při studentském sdružování. To by se mělo spíše zakládat na prvku stavovském, tedy sdružování studentů už z toho prostého důvodu, že jsou studenty, což se také odráží v Ústředním svazu, o němž již ostatně byla učiněna zmínka. Studentské spolky, zvláště ty krajinské, vnímá jako „nepolitické fórum k nestranné politické výchově“, jako „jedinou neutrální půdu k výměně názorů“ a snahu o jejich zpolitizování považuje za nešťastnou.⁸⁹

Se spolčováním studentstva úzce souvisí problematika funkcí a poslání studentů tak, jak byla nastíněná na počátku této podkapitoly. Jak již bylo řečeno, Kliment odmítal původní poslání studentů jakožto „hybné síly“ občanské společnosti, jelikož už v nové české společnosti jednoduše nebyla potřebná, a zdůrazňoval původní, hlavní a nyní již jedinou funkci studentstva, a to připravovat se na budoucí povolání a společenské uplatnění. Z toho také vychází teze právě ohledně studentského spolčování. Považuje již za irelevantní, aby se studenti spolčovali ve spolcích na ideovém podkladě, jelikož to, podle jeho názoru, již postrádalo jakýkoliv smysl a důvod.⁹⁰ V dobách, kdy české země neměly dostatečně vyvinutou občanskou společnost a studenti byli povoláni, aby „aktivně zasahovali do celého národního života,“ bylo více než praktické, aby se „spolčovalo na podkladě veřejných politických idejí.“⁹¹ Postupně, jak národ „dospíval“ bylo ale, dle Klimentova pohledu, nutné, aby studenti postupně začali oddělovat svůj život studentský a život občanský, přičemž tomuto oddělení se musely přizpůsobit i studentské spolky. Když se ze studentského života vydělil onen veřejný charakter, byly spolky na ideových základech zbytečné, ba přímo nechtěné.

⁸⁸ KLIMENT, Josef. *O zachování studentského rázu všestudentských spolků*. Výroční zpráva P.Ú.S.Č.S. 1923. KLIMENT, Josef. *Zájmová všestudentská organizace*. Národní listy. 5. 12. 1923.

⁸⁹ KLIMENT, Josef. *O zachování studentského rázu všestudentských spolků*. Výroční zpráva P.Ú.S.Č.S. 1923.

⁹⁰ Proti tomuto Klimentem prosazovanému pojetí ovšem existovaly silné opoziční hlasy, které studentské sdružování na ideovém podkladě podporovaly. Mezi ně patřil např. Klimentův studentský kolega Osvald Vymětal, budoucí uznávaný lékař, docent psychiatrie a brigádní generál. Své názory na studentské sdružování, vyložil např. v *Národním osvobození*. viz VYMĚTAL, Osvald. *Kulturní poslání studentstva jako jeho stavovský program*. Národní osvobození. 5.5.1924.

⁹¹ KLIMENT, Josef. *Dnešní stud. spolkový život a jeho hlavní otázky*. Studentský obzor. 16. 9. 1924.

Bez veřejného poslání studentstva zůstal tedy pouze individuální zájem jednotlivých studentů na svém vzdělání a přípravě, k čemuž měly dobře posloužit spolky apolitické, sloužící k naplňování společných zájmů všech studentů, ať už je to školská politika (reformy studií, jednotlivých předmětů atd.), nebo například sociální péče (zřizování nadací pro nemajetné studenty, zřizování kolejí atd.) tyto spolky se následně sdružovaly v již zmíněném Ústředním svazu.⁹² Můžeme tedy uzavřít, že Kliment, tak jak se stalo jeho zvykem v mnoha oblastech, na studenty pohlížel jako na individuality, jejichž sdružování mělo sloužit pouze organizaci a napomáhání studijních úkolů. Nelze si nepovšimnout podoby s budoucími texty, zabývajícími se nahlížením na politiky a politické strany a jejich účel v politickém systému republiky.⁹³

2.3 Československé legie a domácí odboj

Ačkoliv je následující podkapitola zařazena v kapitole zabývající se především studentskou tematikou (Klimentem psanou v době, kdy sám byl studentem) bude vycházet z prací, které Kliment podepisoval převážně již jako Dr. Kliment a se studentskými tématy už téměř nesouvisí. Toto zařazení bylo ale úmyslně zvoleno z toho důvodu, že články psané v letech 1924 a 1925 přeci jen vykazují určité zvláštnosti a odlišnosti oproti tvorbě z budoucích let, a tedy se stále dají považovat za práce Klimentovy rané publikační činnosti. V těchto pracích totiž Kliment dosud žádným způsobem nereflektuje „současnou“ politiku,⁹⁴ stav jakýchkoliv právních úprav a už vůbec ne československo-německé vztahy, což jsou témata zcela převládající po celé následné období let 1926–1938. Tím se tedy zásadně odlišují od této pozdější tvorby, která bude podrobena zkoumání v následujících kapitolách.

Velká většina článků z tohoto Klimentova „mezidobí“ má velice podobný charakter. Obecně se totiž zabývají obhajobou domácího odboje během války a samozřejmě, kromě mužů 28. října jako takových, nejvíce akcentují roli dvou předních členů Národní demokracie – Karla Kramáře a Aloise Rašína. Kromě jediného článku zabývajícího se nastolenou finanční politikou nové republiky, který je ovšem pojatý spíše jako její obhajoba, stejně jako obhajoba jejího autora Aloise Rašína, se všechny

⁹² KLIMENT, Josef. *Dnešní stud. spolkový život a jeho hlavní otázky*. Studentský obzor. 16. 9. 1924.

⁹³ O tomto tématu více v příslušné kapitole.

⁹⁴ Jedinou výjimkou je článek zabývající se finanční politikou státu, kterou ale Kliment v této době podrobuje zkoumání spíše z důvodu osobnosti ministra financí – Aloise Rašína.

tyto články obracejí do minulosti, což u Klimentovy publicistické tvorby překvapivě nebylo zas tak časté, a i to je jednou z odlišností této části Klimentovy rané tvorby.

Potřebu vyjádřit se ke vzniku republiky a obecně k činnosti domácího odboje za války vyvolal článek anonymních autorů (dle všeho legionářů) z 13. července 1924 uveřejněný v *Národním osvobození*.⁹⁵ Tento článek totiž dosti nevybíravým způsobem útočil na roli a vliv domácích činitelů na vznik republiky a celkově na význam 28. října v naší historii. Ačkoliv, jak sám Kliment uvádí, článek vyvolal „jednomyslný odpor v tisku všech našich státotvorných stran,“⁹⁶ je poměrně zřejmé, že největší odezvu vyvolal právě u osob blízkých smýšlení Národní demokracie.

Inkriminovaný článek obviňoval muže 28. října z „nekrvavé revoluce“, což bylo přičítáno tomu, že celý převrat byl předem dohodnut s dosavadní rakouskou vládou, a tedy nemají na vzniku samostatného státu významnější úlohu. Nad to byla přisazena kritika Karla Kramáře za jeho monarchistické smýšlení. Takovéto výpady nenechaly Klimenta chladným a na útoky anonymních tvůrců reagoval svým článkem „Proti „legionářskému“ falšování historie“. Tvrdě se v něm staví proti snižování významu jednoho odboje druhým, a to ještě za používání nepravdivých tvrzení a vyzývá k veřejnému odsouzení a opovržení vůči takovému jednání. Ke konci zmíněného článku vyjádřil politováníhodnost nad celou situací a zároveň vyzdvihl zásluhy mnohých „zahraničních bojovníků“, kteří se v mnohém zasloužili o nový stát a toto „falšování historie“ pouze ubližuje jejich pověsti. Bez zajímavosti není ani fakt, že Kliment tak, jak jsme již měli možnost jednou vidět, se opřel o autoritu prezidenta Masaryka, a to v tomto článku hned dvakrát. Nejprve připomněl i jeho váhání ohledně formy vlády nového státu, čímž se snažil relativizovat výtky mířící na adresu Karla Kramáře, a poté přímo citoval několik řádek z Masarykova projevu po Rašínově smrti, v němž prezident vyzdvihoval nejen jeho významnou roli v rámci odboje, ale s ním i celý domácí odboj.⁹⁷

Vůči tzv. „legionářům“, jak v uvozovkách ironicky označuje právě ty, kteří se dopouštějí zmiňovaného překrucování a bezdůvodných útoků na představitele

⁹⁵ *Národní osvobození* – deník založený v roce 1924 vznikl sloučením do té doby samostatných periodik Československé noviny, Legionářský směr a Čas. Vydáván byl Československou obcí legionářskou a politicky měl blízko k prezidentu T. G. Masarykovi a celé skupině tzv. Hradu.

⁹⁶ KLIMENT, Josef. *Proti „legionářskému“ falšování historie*. Hlasy z Posázaví. 25. 7. 1924.

⁹⁷ Tamtéž.

domácího odboje, se vymezuje i v dalších svých článcích.⁹⁸ Jistě ale stojí za pozornost skutečnost, že Kliment patrně nebyl proti legionářům jako takovým nijak výrazně zaujatý. Možnost konstatovat tuto myšlenku přinesla do jisté míry náhoda. To, že Kliment vyzdvihl roli legionářů ke konci svého článku útočícího na „jejich“ falšování historie, by mohlo být velice snadno považováno za alibistické vyjádření, čímž možná i do jisté míry skutečně bylo, které mělo zmírnit ostrý tón předešlých řádek. Avšak přibližně měsíc (24. června 1924) před vydáním onoho „legionářského“ článku v Národním osvobození Kliment v tisku reagoval na jakousi českobudějovickou výstavu činnosti československých legií. O nich se při této příležitosti vyjádřil jako o „slavném československém vojsku“, dále vyzdvihuje „živelné odhodlání vynikajících našich vojinů“ a celkově jejich působení označuje za „slavnou sibiřskou anabázi“, přičemž dlouze popisuje všemožné úspěchy legionářů, a to nejen ve vojenské oblasti.⁹⁹ Tedy můžeme vidět značný kontrast ve vyjadřování o legiích a legionářích jako takových a o těch, kteří se z Klimentova pohledu, dopouštěli nevhodných a nepravdivých útoků vůči domácímu odboji.

S ironickým označením „legionáři“ a „hrdinové“ – obojí označení v originálním textu užito s uvozovkami – se ale v Klimentově publikační činnosti lze setkat ještě před existencí napadaného článku v Národním osvobození, a to při obhajobě Karla Kramáře.¹⁰⁰ Ten měl být právě těmito „legionáři“ a „hrdiny“ obviňován z rakouského konfidentství, nevhodného chování před soudem a dalších činů, které Kliment rozhodně popírá. Za zmínku také stojí, že za šířením lží a pomluv vidí touhu zalíbiti se některým vlivným činitelům – jelikož byly dané články publikovány výhradně v levicovém tisku (Českém slově, Rudém právu) můžeme se snadno domnívat, které/ho činitele měl Kliment namysli.

Z výše nastíněných příkladů vidíme, že Josef Kliment ke konci svého raného publikačního období opouští studentskou tematiku a začíná se zabývat otázkami politickými, i když stále v jistém slova smyslu „krytými“ historickým pohledem. Jeho tendence obhajovat politiku národnědemokratických osobností je zřetelná ze všech

⁹⁸ Můžeme zmínit například článek „Kolikátý říjen?“, kdy odmítá nahrazování 28. října dalšími daty, které podle tzv. „legionářů“ ale i dalších např. ľudáků měly nahradit 28. jako výročí vzniku samostatného státu. V čemž je Klimentem opět spatřováno snižování významu „domácích“ událostí a role Národního výboru. viz KLIMENT, Josef. *Kolikátý říjen?*. Studentský obzor. 22. 10. 1924.

⁹⁹ KLIMENT, Josef. *K otázce dějin současné doby*. Národní listy. 24. 6. 1924.

¹⁰⁰ KLIMENT, Josef. *Česká politika za války*. Studentský obzor. 9. 4. 1924.

uvedených prací a též vystupuje v již zmiňovaném článku zabývajícím se hodnocením finanční politiky.¹⁰¹ Ten vychází z posudků profesora francouzské univerzity prof. Rista, které byly vytvořené na základě jeho přednášek, o kterých již také byla učiněna zmínka.

V závěru kapitoly můžeme konstatovat, že Klimentovo rané období publikační činnosti, které můžeme vymezit lety 1922–1925, se vyznačuje určitými specifiky a celkem třemi tematickými bloky. Lze také zřetelně sledovat určitou genezi od studentských témat, ať už zahraničních, nebo domácích k problémům více politickým a celospolečenským, které ve své další tvorbě ještě zkonkrétní a rozvine. Výše psaná kapitola má tedy sloužit jako jakýsi „úvod“ do Klimentovy tvorby a umožnit čtenáři seznámení s Klimentovými začátky, které jsou jednak zajímavé samy o sobě, ale také (a především) dávají možnost nahlédnout do základních názorových stanovisek, které Josef Kliment zaujal už v poměrně mladém studentském věku a zůstaly mu po celé sledované období.

Následující kapitoly se tedy budou zabývat otázkami pro Klimentovu tvorbu zcela typickými: prvním klíčovým tématem je problém Ústavy a ústavnosti. Toto téma je ze své podstaty také tématem jaksi „zastřešujícím“, klenoucím se nad všemi ostatními otázkami z právního prostředí, a proto mu také náleží první místo z tematických kapitol, které budou následovat.

¹⁰¹ KLIMENT, Josef. *Nový významný posudek naší finanční politiky*. Národní listy. 26. 1. 1924.

3. Ústava a ústavnost

3.1 Ústavní listina Československého státu

Josef Kliment se k problematice ústavy a ústavnosti Československé republiky explicitně nevyjadřoval příliš často (články věnované přímo ústavě vytvořil pouze dva), avšak je to téma, které de facto prostupovalo celou Klimentovou tvorbou po roce 1925. Soulad zákonodárství, které bylo často terčem jeho kritiky, téměř vždy podrobil zkoumání i z hlediska ústavního, tedy zda příslušná legislativa je v souladu s normou nejvyšší právní síly. Avšak nejen z tohoto důvodu se tato kapitola zaměří na zkoumání ústavy. Pokud je jedním z cílů této práce podchycení vztahu Josefa Klimenta k pojetí demokracie a systému první republiky, je nezbytné vyložit základní parametry ústavní listiny a následně prozkoumat, jaká stanoviska k těmto parametrům Josef Kliment zastával. Ústavní listina je středobodem demokratického právního státu, a proto je Klimentův vztah k ní jednou z klíčových informací, které nás přiblíží k jeho pohledu na první republiku jako takovou.

Ústavní listina Československé republiky z roku 1920 je dodnes považována za jednu z nejdemokratičtějších ústav své doby.¹⁰² Byla přijata Národním shromážděním 29. února 1920 a zůstala platnou po celé sledované meziválečné období. Tato definitivní ústavní listina nahradila prozatímní ústavu z roku 1918, která byla přijata jako ústava revoluční, tedy jako nutné provizorium do doby schválení takové ústavy, která bude komplexní, a především řádně přijata zákonodárným sborem.¹⁰³ Nutno podotknout, že prozatímní ústava byla přijata „pouze“ Národním výborem, ačkoliv i ten byl „v červenci 1918 zásadně reorganizován, aby na základě výsledků posledních voleb do říšské rady, konaných roku 1911, odrážel předpokládanou sílu českých politických stran.“¹⁰⁴ Tedy z určitého hlediska můžeme přijetí finální ústavy revolučním Národním shromážděním považovat za legitimnější, avšak i tento způsob byl poněkud problematický, jelikož toto Národní shromáždění nevzniklo na základě bezprostředně

¹⁰² PETRASOVÁ, Taťána. členka Akademické rady AV ČR: „Jednalo se o jednu z nejdemokratičtějších ústav v tehdejší Evropě.“ Praha, Valdštejnský palác, 28. 2. 2020.

¹⁰³ Ačkoliv již byla, na rozdíl od prozatímní ústavy, přijata Národním shromážděním, stále lze vnímat demokratický deficit ve způsobu vytvoření toho shromáždění na základě tzv. Švehlova klíče a Pantůčkova návrhu rozšíření Národního výboru, a nikoliv řádných voleb, které proběhly až na základě této ústavy. Stejně tak je problematická absence zástupců národnostních menšin.

¹⁰⁴ KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920. I, Příprava a přijetí ústavní listiny*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2020, s. 11-12.

předcházejících voleb, nýbrž na základě dalšího rozšíření původního Národního výboru.

Ústava z roku 1920 se stala vyvrcholením snah českého národa o samostatný státní celek, který byl tímto základním dokumentem definitivně ustaven. Směřování nově vzniklého státu k liberalismu, politickému pluralismu a demokracii byl z textu této listiny zcela patrný. Mezi základní principy, na kterých byla československá ústavnost postavena, můžeme řadit „suverenitu lidu, dělbu moci, majoritu v rozhodovacích procesech, respektování práv menšin a nezadatelnost a nezcizitelnost základních lidských a občanských práv.“¹⁰⁵ Dalším důležitým aspektem, na kterém byla ústava postavena, je rigidita, tedy ztížená možnost ústavních změn a přijímání doplňků v porovnání s klasickým legislativním procesem.¹⁰⁶

Samotná ústavní listina je tvořena šesti hlavami, kromě obecných ustanovení a vymezení základních ústavních orgánů obsahuje také katalog práv, svobod a povinností a také práva menšin.¹⁰⁷ V souvislosti s ústavou nelze nezmínit zvláštní zákonodárství bezprostředně na ni navázané, které na rozdíl od samotné ústavy, která byla přijata jednomyslně, vzbuzovalo nemalé vášně – jak ve společnosti, tak v Národním shromáždění.¹⁰⁸ Těmito zvláštními zákony jsou: jazykový zákon, zákon o volebním soudu, zákon o složení a pravomoci senátu, zákon o župním zřízení a zákon o volebním řádu. Všechny tyto zákony byly vládou předloženy společně s ústavou s myšlenkou, že „všechny tyto zákony mají souvislost a tvoří junktim, které je nutno vyřídit najednou, nikoliv ponechat něco z nich budoucímu Národnímu shromáždění.“¹⁰⁹

Z hlediska této práce vystupuje do popředí několik částí ústavy i zvláštního zákonodárství. Především je to problematika moci legislativní, která je reprezentována

¹⁰⁵ PAVLÍČEK, Václav a kol.: *Ústavní právo a státověda I. díl*, Praha 1998, s. 81.

¹⁰⁶ Podrobněji o rigiditě ústavy a důvodech jejího uplatnění srov. KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920. I, Příprava a přijetí ústavní listiny*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2020, s. 200-201.

¹⁰⁷ K obsahu ústavní listiny a zakotvení klíčových institucí srov. MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 335-342.

¹⁰⁸ Dokladem může být právě jednomyslné přijetí ústavy, přičemž zvláštní zákony byli přijaty „pouhou“ většinou, nebo množstvím obsahově významných pozměňovacích návrhů k jazykovému zákonu, z nichž valná většina ale nebyla přijata.

¹⁰⁹ PEROUTKA, Ferdinand. *Dobrá ústava musí být doplněna dobrou politikou, Kapitola z knihy Budování státu, III: Praha*, Lidové noviny 1991.

dvoukomorovým Národním shromážděním,¹¹⁰ do něhož probíhaly všeobecné volby, jejichž základní rysy ústava taktéž vypočítává.¹¹¹ Nutno říci, že z hlediska pravomocí, a tedy i důležitosti v politickém systému první republiky, to byla spíše poslanecká sněmovna, která zaujímala mezi oběma komorami výsostné postavení a také z tohoto důvodu je věnována při kritice činnosti Národního shromáždění mnohem více prostoru poslanecké sněmovně, kritiku Josefa Klimenta nevyjímaje. Není to ovšem pouze otázka pravomocí, které jsou u senátu mnohem slabší. Stejný volební systém a shodné ukončování volebních období způsobilo, že reálné využívání pravomocí senátu bylo minimální, ba téměř nulové.¹¹² Velice výstižný je k této problematice názor Ferdinanda Peroutky, který jasně vystihuje faktickou nereálnost role senátu, jakožto brzdy poslanecké sněmovny: „Tolik tedy vidíme, že tento senát jest zbytečný. Senát má být podle teorie obranou proti despotismu dolní sněmovny. Ale kdyby naše sněmovna náhle jednou zahořela despotickým zápallem, náš senát, kost z její kosti, by jí v tom nezabránil [...] Senátoři i poslanci pocházejí z týchž kruhů, jsou voleni týmž způsobem, a hlavně mají stejné zájmy a jsou závislí týmž způsobem na týchž stranách [...]“¹¹³

Poslanecká sněmovna, ve které se reálně uskutečňovala legislativní činnost, se skládala z 300 poslanců, volených na šestileté období. Volby probíhaly poměrným volebním systémem, bez existence logicky nastavené uzavírací klauzule, což způsobovalo enormní štěpení politických sil a značné obtíže při nacházení konsenzu. Absence této klauzule v kombinaci s rigidní povahou ústavní listiny fakticky znemožňovalo její změny či doplňky, což se také stalo jednou z úvah Josefa Klimenta. K moci legislativní také náleží znění § 22 odst. 1 ústavy,¹¹⁴ o čemž bude pojednáno na

¹¹⁰ Mezi nejvýraznější politické zastánce dvoukomorového parlamentu můžeme řadit významného českého advokáta a mimo jiné generálního zpravodaje ústavní listiny Václava Boučka, profesora a právního teoretika Františka Weyra, nebo také prvního československého premiéra Karla Kramáře.

¹¹¹ viz KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920. I, Příprava a přijetí ústavní listiny*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2020, s. 206–207.

¹¹² Dokonce i zástupce vládní strany agráriků dr. Karel Viškovský přiznal slabost senátu tak, jak byl ústavou vytvořen a připomněl, že toto stanovisko zastává i samotná agrární strana, avšak dodal, že pro tvrdý odpor sociálních demokratů bylo nutné prosadit myšlenku vůbec existence horní komory a dílčí reformy by mohly proběhnout v budoucnosti. viz Stenoprotokoly ze 125. schůze, pátek 27. února 1920, srov. KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920. I, Příprava a přijetí ústavní listiny*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2020, s. 239.

¹¹³ PEROUTKA, Ferdinand: *Politická role senátu*, Přítomnost. Nezávislý týdeník, č. 2, 24. ledna 1924.

¹¹⁴ Zakotvení tzv. volného mandátu.

příslušném místě, jelikož právě o tento paragraf ústavy se Kliment opíral při svých častých útocích na poslanecké reversy.

Z hlediska vymahatelnosti ústavy je zcela klíčovou institucí ústavní soud. Ačkoliv v samotném textu ústavy tato speciální soudní instituce zanesena není, je na ni vzpomenuo uvozovacím ústavním zákonem č. 121/1920 Sb.,¹¹⁵ a to v člancích II. a III. přičemž jádro jeho rozhodovací činnosti je uvedeno v článku I. téhož zákona. Nezanedbatelný význam má také článek VII. odst. 1 uvozovacího ústavního zákona, který stanoví články I, II, III (a čl. VI zabývající se mocí zákonodárnou) součástí ústavní listiny, ačkoliv, jak bylo výše naznačeno, v samotném textu ústavy zmínku o ústavním soudu nenalezneme. Ústavní soud Československé republiky byl následně vytvořen zákonem č. 162/1920 Sb.¹¹⁶

Tak jak to předpokládají výše zmíněné články uvozovacího zákona, byl ústavní soud „vybavený zejména kompetencí následné soudní kontroly ústavnosti zákonů či, jinak řečeno, aposteriorní abstraktní kontrolou norem.“¹¹⁷ Kromě zákonů přijatých Národním shromážděním ČSR byl také pověřen abstraktní kontrolou zákonů sněmu Podkarpatské Rusi. Nad rámec kompetencí vymezených v uvozovacím ústavním zákoně byla dána, paragrafem 7 prováděcího zákona o ústavním soudě č. 162/1920, možnost rozhodovat o tom, „zda-li vyhovují prozatímní opatření podle § 54 ústavní listiny, ustanovení odst. 8. lit. b) tohoto paragrafu,“ tedy zda prozatímní opatření výboru Národního shromáždění neodporují ustanovením ústavy. Za zmínku jistě stojí, že ústavní soud „zůstal bez kompetencí v oblastech ochrany základních práv osob (Hlava pátá ústavní listiny) i práv příslušníků menšin (Hlava šestá).“¹¹⁸

Otázka, zda lze považovat výše zmíněný prováděcí zákon za souladný s ústavou, rezonovala a rezonuje nejen v odborných kruzích a není úkolem této práce se tímto problémem blíže zabývat, ovšem je zcela jednoznačné, že tento zákon de facto znemožnil ústavnímu soudu využívat své pravomoci, které mu svěřila samotná ústava. Stanovení poměrně krátké časové lhůty¹¹⁹ pro podání návrhu na přezkum a především

¹¹⁵ Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

¹¹⁶ Zákon č. 162/1920 Sb., o ústavním soudě.

¹¹⁷ LANGÁŠEK, Tomáš. První československá Ústava a první Ústavní soud. In: *Ročenka Ústavního soudu ČR 2015*. Brno: Ústavní soud 2016, s. 104.

¹¹⁸ MALENOVSKÝ, Jiří. Trpký úděl Ústavního soudu ČSR: divák za plotem u cesty k rozpadu společného státu. In: *Právník 11/2021*, r. 160, s. 950.

¹¹⁹ Možnost podat návrh na přezkum do tří let od vydání zákona, o němž mělo být řízeno. viz § 12 zákona č. 162/1920 Sb. o ústavním soudě.

velice omezený okruh aktivně legitimovaných subjektů¹²⁰ znamenalo reálné vyřazení ústavního soudu z procesu ochrany ústavnosti, na což Josef Kliment také rázně upozorňoval. Důkazem toho může být, že za celou existenci této soudní instituce, dostal pouze dva návrhy na přezkum ústavnosti zákona, stalo se tak ale až po vydání Klimentova článku reflektujícího tuto problematiku.

Z pohledu této práce není možné vynechat alespoň krátké uvedení do problematiky zákona o volebním soudu ani zákona jazykového, avšak z hlediska struktury o nich bude pojednáno v příslušné kapitole této práce.

3.2 Reflexe ústavy a ústavnosti v publikační činnosti Josefa Klimenta – kritika a návrhy změn

Základem k porozumění vztahu Josefa Klimenta k demokracii a systému první republiky, je jeho vztah k ústavě. Ústava demokratického právního státu, de facto charakterizuje samotný stát a jeho zřízení, a proto vztah k ní se v tomto případě jeví jako klíčový. Ačkoliv ústava a její reálná vymahatelnost byla často implicitním tématem jeho prací, tak článků s ústavou jako hlavním tématem publikoval jen pár, přesto se dozvídáme nesporně zajímavá stanoviska, která vůči listině zaujímal. Ovšem nevelké množství prací, které by se ústavou zabývaly hlouběji, nedovoluje poznat tuto sféru skutečně komplexně.

První práce, kterou se výrazněji vyjadřuje k tématu ústavy, byla vydána k příležitosti desátého výročí této listiny. V tomto článku z 28. února 1930 konstatuje, že reálná nezměnitelnost textu, která byla důsledkem rigidnosti ústavy, ale také roztržičnosti politických sil, dělá jakékoliv návrhy na změnu ústavní listiny zbytečnými. Vlivem této skutečnosti se Kliment tentokrát nezabýval možnými reformními návrhy, ale spíše se zaměřil na samotný text a jeho vymahatelnost.

Základní myšlenkou výše zmíněného článku se tedy stal reálný respekt k ústavě a funkčnost procesů, které by měly tento respekt, alespoň vůči zákonodárci, účinně vymáhat. V této souvislosti vytýká „poměrně slabou garancii, jež v bližší úpravě instituce ústavního soudu byla k zachování ústavy poskytnuta,“¹²¹ tato „slabá

¹²⁰ Mezi subjekty oprávněné podat návrh na posouzení zákona byly zařazeny Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, Volební soud, Poslanecká sněmovna, Senát, sněm Podkarpatské Rusi. Podat návrh na posouzení prozatímního opatření Výboru Národního shromáždění byla oprávněná vláda. viz §§ 9 a 21 zákona č. 162/1920 Sb., o ústavním soudě.

¹²¹ KLIMENT, Josef. *Deset let ústavy*. Demokratický Střed. 28. 2. 1930.

garancie“, jak již bylo řečeno, byla zapříčiněna především omezeným okruhem aktivně legitimovaných k podání návrhu, přičemž k tomuto návrhu „dosud u nás nedošlo, ač při mnoha zákonech vtírá se více či méně otázka, zda skutečně ústavě odpovídá.“¹²² Poslední výtku tohoto článku Kliment míří na neexistenci prováděcí legislativy, kterou ústava výslovně předpokládá, „jak je tomu např. u § 132 ohledně participace menšin na podílech z veřejných peněz.“¹²³

Z výše naznačeného je patrné, že Josef Kliment měl značnou úctu vůči ústavní listině a její „slabá“ místa – konkrétně v jejím neprovádění a slabém postavení orgánu ochrany ústavnosti – kritizuje.¹²⁴ Jeho postoj výstižně ilustruje závěr zmíněného článku: „Tedy naším přáním při desátém výročí ústavní listiny jest, aby základní tento státní zákon byl bez úchylek v našem zákonodárství i praxi respektován.“¹²⁵

Ve svém druhém článku zabývajícím se problematikou této kapitoly, se již podrobněji zamýšlí nad možnými změnami ústavy, proti kterým se podle jeho slov staví „značná část společnosti“. Ústavní reformy, jak sám tyto změny Kliment nazývá, byly často odmítány především s poukazem na „ústavní tradici“ a „dobré základy naší ústavy,“ avšak Kliment opět upozorňuje na fakt, že soustavné porušování ústavní listiny se stalo běžnou praxí a připomíná, že z hlediska dodržování principů právního státu nelze takovouto činnost v žádném případě tolerovat.¹²⁶ Východiska z této situace spatřuje v zásadě dvě. Prvním řešením je neprodlené ukončení vědomého porušování ústavy. Řešením druhým pak změna samotné ústavní listiny. Tato změna by měla reflektovat dosavadní protiústavní praxi tak, aby se v konečném důsledku stala ústavně konformní.¹²⁷ V příslušném článku z Demokratického středu z 29. listopadu 1934 také poukazuje na skutečnost, že ačkoliv se k teoretické obraně ústavy postavily osoby ze

¹²² KLIMENT, Josef. *Deset let ústavy*. Demokratický Střed. 28. 2. 1930. Mezi zákony, o nichž projevuje pochybnost v souvislosti s jejich ústavní konformitou, řadí např. zákon o stálých voličských seznamech „jenž připouští, aby občan nesprávným postupem či omylem úřadu byl připraven o volební právo, ústavou zaručené...“, stejně tak vyjadřuje pochybnost nad zrušením volebního práva vojenských osob.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Stejně tak již v této práci kritizoval „zjevně neústavní judikaturu“ volebního soudu ve věci vymahatelnosti reversů. O tomto tématu bude detailně pojednáno na příslušném místě.

¹²⁵ KLIMENT, Josef. *Deset let ústavy*. Demokratický Střed. 28. 2. 1930.

¹²⁶ KLIMENT, Josef. *Mění se Ústava beze změny Ústavy*. Demokratický střed. 29. 7. 1934.

¹²⁷ Tamtéž. Z tohoto úhlu pohledu Kliment podporuje ústavní změny proto, aby její text odpovídal skutečnosti. Svými příspěvky tedy cílí na to, aby byl zachován soulad mezi ústavou a praxí. A toho má být dosaženo respektováním ústavního textu, nebo jeho změnou.

všech politických směrů a pólů, tak jen nemnoho z nich proti porušování skutečně pozvedlo hlas.

Josef Kliment platnost a reálnou vymahatelnost ústavy ve své publikační činnosti vehementně hájí, stejně tak se ale nikterak netají svými názory na její nedostatečnost a vhodnost reforem v určitých oblastech. Spolu s mnohými právními teoretiky své doby si uvědomoval okolnosti vzniku ústavní listiny a z nich vyplývající znění tohoto dokumentu, ale zároveň poukazoval na fakt, že se situace vyvinula určitým směrem, a i základní státní zákon na tento vývoj musí reagovat.

Napříč jeho prací se vyskytují zmínky a volání například po reformě moci zákonodárné,¹²⁸ což ovšem úzce souvisí s jeho negativními názory na systém politických stran tak, jak se v praxi vyvinul. Uvědomuje si, že život první republiky se stal natolik složitým, že složka odbornosti by neměla chybět ani v této klíčové části demokratického rozložení moci. Tento deficit tradičního parlamentarismu by se dle jeho mínění odstranil, pokud by se systém obohatil o další komoru, a to komoru hospodářskou.¹²⁹ Další možností, jak zajistit odbornost, bylo rozšíření praxe, která již byla využívána například pro obsazování obecních a okresních finančních komisí. Ta spočívala v požadavku odbornosti pro členy těchto komisí, tedy Kliment jako další alternativní řešení navrhoval vázat mandát na určitou kvalifikaci jeho nositele.¹³⁰

Josef Kliment ale zároveň nijak nevyčítá ústavě způsob, jakým v ní byly instituce zákonodárné moci zakotveny, jelikož se hospodářské dění původně mělo odehrávat zcela mimo sféru státu. Avšak když stát do tohoto dění začal zasahovat, nepovažuje tradiční parlament nebo okresní úřady za v této oblasti kompetentní.¹³¹

V souvislosti se státními zásahy do hospodářství Kliment také upozorňuje na §114 ústavy,¹³² který zaručuje koaliční svobodu. Dává tento paragraf do kontrastu s, v té době teprve připravovanou, legislativou nařizující syndikalizaci a kontingentaci. Ve

¹²⁸ KLIMENT, Josef. *Mění se Ústava beze změny Ústavy*. Demokratický střed. 29. 7. 1934.

¹²⁹ Tuto hospodářskou komoru, či parlament si Kliment představoval jako instituci poradní, „nedotýkající se zákonodárné výhradnosti volených lidových zastupitelstev.“ Členové této komory/ parlamentu by byli úplně neodvislí a vyžadovala by se jejich přísná odbornost. viz KLIMENT, Josef. *Pro hospodářský parlament*. Demokratický střed. 18. 4. 1930.

¹³⁰ KLIMENT, Josef. *Pro hospodářský parlament*. Demokratický střed. 18. 4. 1930.

¹³¹ KLIMENT, Josef. *Mění se Ústava beze změny Ústavy*. Demokratický střed. 29. 7. 1934.

¹³² Ústavní listina Československého státu § 114:

(1) Právo spolčovacím k ochraně a podpoře pracovních (zaměstnaneckých) a hospodářských poměrů se zaručuje.
(2) Všeliké činy jednotlivců nebo sdružení, jež se jeví úmyslným rušením tohoto práva, jsou zakázány.

shodě s Františkem Weyrem¹³³ ji odsuzuje jako „pokus změnit dosavadní právní řád, spočívající na individualistických a liberalistických zásadách hospodářských, ve směru kolektivistickém, aniž by zároveň byly změněny ústavní základy tohoto řádu.“¹³⁴

Za další problém ústavního charakteru považoval zmocňovací zákonodárství.¹³⁵ Jak Kliment uvádí ve výše zmíněném článku z roku 1934, zákon č. 206/1933 Sb. „zmocňoval vládu jen k takovým opatřením, k nimž podle ústavní listiny není zapotřebí zvláštního zákona,“¹³⁶ avšak novelizace z roku 1934 (zákon č. 109/1934 Sb.) tuto zásadu již prolomila a vláda byla zmocněna i k aktům, které podle ústavní listiny vyžadovaly zvláštního zákona, což zcela zjevně odporovalo tehdy platnému znění ústavy. Klimentův postoj ke zmocňovacímu zákonodárství je ovšem rozpolcený. Na jednu stranu uznává, že zmocňovací zákonodárství by mohlo být demokratickým prostředkem, a to dokonce úspěšným prostředkem řízení státu, avšak dodává, že nelze uvažovat o jeho využití, pokud odporuje ústavě – konkrétně § 55,¹³⁷ který také připomíná. Vidíme tedy, že širší pojetí zmocňovacího zákonodárství nepovažoval za problém sám o sobě, ostatně jako velká část tehdejší právní vědy, avšak striktně ho odmítal, pokud by bylo v rozporu s ústavou, což také bylo.

Poslední problematickou oblastí, kterou Kliment ve svém článku „Mění se ústava beze změny ústavy“ uvádí, je omezování tisku. Ačkoliv uznává, že v určitých případech může moderní stát přistoupit k omezenější formulaci svobody tisku, tak se opět staví proti této myšlence, pokud nebude změněno znění § 113,¹³⁸ kterým by se omezení

¹³³ prof. JUDr. František Weyr (1879–1951) právník, právní filozof a vysokoškolský pedagog, profesor Právnické fakulty MU v Brně, zakladatel normativní školy právní a člen Královské české společnosti nauk a České akademie věd a umění.

¹³⁴ WEYR, František. *Vztahuje sa zvláštna ochrana ústavy na podnikateľské sdruženia?* Hospodárstvo a právo. 1934, roč. 1, č. 10.

¹³⁵ Zákon č. 95/1933 Sb., o mimořádné moci nařizovací, Zákon č. 206/1933 Sb., kterým se prodlužuje mimořádná moc nařizovací podle zákona ze dne 9. června 1933, č. 95 Sb. z. a n., a blíže upravuje její použití., Zákon č. 109/1934 Sb., kterým se mění zákony o mimořádné moci nařizovací ze dne 9. června 1933, č. 95 Sb. z. a n., a ze dne 15. listopadu 1933, č. 206 Sb. z. a n.

¹³⁶ KLIMENT, Josef. *Mění se Ústava beze změny Ústavy*. Demokratický střed. 29. 7. 1934, č. 31-32.

¹³⁷ Ústavní listina Československého státu § 55: Nařízení vydávati lze jen ku provedení určitého zákona a v jeho mezích.

¹³⁸ Ústavní listina Československého státu § 113:

(1) Svoboda tisku, jakož i právo klidně a beze zbraně se shromažďovati a tvořiti spolky jsou zabezpečeny. Jest proto v zásadě nedovoleno podrobovati tisk předběžné cenzuře. Výkon práva spolčovacího a shromažďovacího upravují zákony.

(2) Spolek může býti rozpuštěn jen, když jeho činností byl porušen trestní zákon nebo veřejný pokoj a řád.

(3) Zákonem mohou se zavést omezení zvláště pro shromáždění na místech sloužících veřejné dopravě [...]

umožnilo. Nutno ovšem dodat, že v tomto případě se Kliment staví na stranu zachování tehdy platného znění § 113, tedy ústavní nemožnosti tohoto omezení.

Na několika konkrétních případech, které nám omezený prostor, jenž Josef Kliment věnoval tématu ústavnosti, poskytl, jsme se pokusili konstruovat jeho obecný pohled na danou problematiku. Z výše psaného je patrné, že Kliment měl množství alternativních nápadů na případné změny ústavní listiny a mnohé z nich bychom mohli považovat za kontroverzní, ne-li v dnešním slova smyslu za nedemokratické,¹³⁹ ale také je z jeho prací zjevný absolutní respekt vůči pozitivnímu právu, jehož ohýbání a porušování rázně odsuzoval. Není bez zajímavosti, že respektování ústavy považoval, dle svých slov, za „své nejvřelejší přání“,¹⁴⁰ dokonce také v jednom ze svých článků vyzývá ke spojení všech demokratů k obhajobě ústavnosti.¹⁴¹

Ačkoliv Klimentovy články, které se zabývají přímo problematikou ústavy a ústavnosti, jsou z meziválečného období pouze dva, dávají nám základní představu, jak na toto téma Josef Kliment nahlížel. V jeho další tvorbě se místy o této problematice také zmiňuje, a to především v souvislosti s poslaneckými reversy a vázanými kandidátními listinami, o čemž bude pojednáno v následující kapitole, která se mimo jiné zabývá i těmito instituty.

Z uvedeného vyplývají možnosti omezení svobody spolčovací i shromažďovací, avšak je patrné, že svoboda tisku, kvůli absenci ústavně poskytnuté možnosti omezení, omezit nelze.

¹³⁹ Jako příklad můžeme uvést ideu o vytvoření komory, či přímo parlamentu na stavovském základě – tedy korporativistický systém inspirovaný fašistickou Itálií.

¹⁴⁰ KLIMENT, Josef. Odstraňme poslanecké reversy. *Demokratický střed*. 6. 1. 1933.

¹⁴¹ KLIMENT, Josef. Beati possidentes se zajišťují. *Demokratický střed*. 2. 6. 1933.

4. Stát stran

4.1 Politické strany

Jedním z nejvýznamnějších a nejfrekventovanějších témat v díle Josefa Klimenta je kritika stranictví, politického a volebního systému. Terčem kritiky nebyl pouze způsob, jak byla tato problematika zanesena v právním řádu republiky, ale mnohem častěji faktický vývoj a z něj vzniklá realita, která mnohdy neodpovídala ústavním premisám. Proto také považuji za vhodné a nutné uvést tuto kapitolu obecným úvodem zabývajícím se jak právní, tak faktickou stranou vývoje politického sdružování.

Vývoj politických stran v českém prostředí sahá až k přelomu první a druhé poloviny 19. století, kdy se na české politické scéně objevuje první politická strana – Národní strana.¹⁴² Po odštěpení názorově odlišného proudu v roce 1874 a vzniku Národní strany svobodomyslné se tyto dvě strany, spolu s aristokratickou Stranou konzervativního velkostatku, staly dominantními hráči v českém politickém prostředí.¹⁴³ Jejich výlučná pozice byla narušena teprve v 90. letech 19. století vznikem dalších politických stran. Tento vývoj úzce souvisí se zaváděním stále širšího volebního práva a vznikem masové demokracie, jejíž přímým předpokladem jsou právě politické strany, které „vznikají z praktické potřeby organizovat volební proces jako sdružení, jež organizují veřejné mínění a navrhují kandidáty do voleb.“¹⁴⁴ Ovšem ve velice krátkém časovém období se z těchto praktických sdružení umožňujících kandidaturu staly organizace fungující samy pro sebe.¹⁴⁵ Na tento odkaz vývoje 19. století následně navázala praxe první republiky, která ale výlučnost politické strany dovedla do, v jiných zemích až nevídaných, extrémů.

Politické strany se staly středobodem politického života v nové republice. Nejen že vytvářely vázané kandidátní listiny, a tudíž ve velké míře samy rozhodovaly o personálním složení zastupitelských orgánů,¹⁴⁶ ale také si zcela podmanily vůli svých

¹⁴² Ačkoliv Národní strana vznikla v důsledku revolučních událostí roku 1848, mohla svou činnost naplno rozvinout až po pádu neoabsolutismu padesátých let.

¹⁴³ Dále můžeme zmínit Sociálně demokratickou stranu československou, která ačkoliv oficiálně vznikla již v roce 1878, tak skutečného vlivu nabyla až o mnoho let později.

¹⁴⁴ BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 73.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Jelikož voliči nemohli aktivně ovlivňovat pořadí kandidátů na listinách, znamenalo to, že pouze strany vytvářející kandidátní listiny rozhodovaly o tom, kdo bude na předních místech, a tedy kdo bude mít skutečně reálnou šanci na zvolení.

jednotlivých kandidátů pomocí přísné stranické disciplíny. O obou těchto jevech bude detailně pojednáno níže, a to především z toho důvodu, že je Josef Kliment považoval za jedny z největších problémů československé demokracie a ve svém díle se jimi hojně zabýval.

Navzdory důležitosti a nepostradatelnosti politických stran je o to více zarážející, že se za celé trvání první republiky nedočkaly právního ukotvení.¹⁴⁷ Sluší se ovšem zmínit o existenci několika právních norem, které výslovně připouštěly, ba dokonce předpokládaly, existenci politických stran a o kterých už ostatně byla v této práci zmínka. Jedná se např. o zákon o volebním řádu do poslanecké sněmovny¹⁴⁸ nebo zákon o volebním soudě,¹⁴⁹ který rozhodoval mimo jiné případy ztráty mandátu zvoleného zástupce na základě zániku jeho členství ve straně, za niž byl zvolen.¹⁵⁰

Zákonem, který se politickým stranám věnoval nejkonkrétněji, byl zákon 201/1933 Sb., o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran.¹⁵¹ „Účelem tohoto zákona bylo poskytnout ochranu státu před stranami, jejichž činnost zvýšenou měrou ohrožovala samostatnost, ústavní jednotu, celistvost, demokraticko-republikánskou formu nebo jeho bezpečnost.“¹⁵² Za tímto účelem mohla být činnost strany zastavena, nebo dokonce strana zcela rozpuštěna. Ze samé podstaty této úpravy se jednalo o vážný, ačkoliv legitimní, zásah do sdružovací svobody a z hlediska právní jistoty se stalo nezbytným přesně vymezit předmět, který mohl být sankcí zastavení činnosti či

¹⁴⁷ Zarážející ve smyslu neexistence právní úpravy klíčových politických entit v demokratickém právním státě, nikoliv však v důvodu této neexistence – je zcela logické, že politickým stranám více než vyhovovalo právní vakuum regulace v této oblasti.

¹⁴⁸ Zákon č. 123/1920 Sb., kterým vydává se řád volení do poslanecké sněmovny.

¹⁴⁹ Zákon č. 125/1920 Sb., o volebním soudě.

¹⁵⁰ WEYR, František. *Soustava československého práva státního*. V Brně: Barvič & Novotný, 1921, s. 116., viz zákon 125/1920 Sb. § 13: Volební soud rozhoduje, že člen Národního shromáždění nebo župního zastupitelstva pozbývá mandátu proto, že

a) po volbě ztratil volitelnost, anebo

b) přestal býti z důvodů nízkých nebo nečestných příslušníkem strany, z jejíž kandidátní listiny byl zvolen.

O problematice pozbývání mandátů bude obšírněji pojednáno na příslušném místě.

¹⁵¹ Důsledky a okolnostmi spojenými s tímto zákonem se J. Kliment zabývá např. ve svých člancích: KLIMENT, Josef. *Zbraň se obrací*. Demokratický střed 13. 10. 1933, KLIMENT, Josef. *K zákonu o rozpouštění stran*. Lidové noviny 27. 2. 1936.

¹⁵² MATES, Pavel. *Právní postavení politických stran v první republice. Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě* (1998: Praha, Česko) et al. *Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.-8. října 1998, Valdštejský palác – Senát Parlamentu České republiky*. Praha: Historický ústav, 1999, s. 152.

rozpuštění postižen – tedy politické strany. To se však nestalo. Zákon s pojmem politické strany hojně operuje, avšak na žádném místě nedefinuje.¹⁵³

Tento tristní právní stav úpravy politických stran za první republiky byl podrobován nevybíravé kritice nejen právníků. Situaci dokresluje fakt, že justice při řešení případů zahrnující politické strany si, vzhledem k recepci rakouského práva,¹⁵⁴ musela vystačit s letitým spolkovým zákonem 134/1867 Sb., který ovšem pro praxi republiky nebyl zcela dostačující.

V případě politických stran Josef Kliment, tak jako množství jeho kolegů, kritizoval absenci úpravy i neochotu politických stran tuto úpravu vytvořit.¹⁵⁵ Již v roce 1926 se Kliment o absenci úpravy vyjádřil jako o „nepochopitelném pozůstatku dob dřívějších“ a dodává: „Otázku soustavné úpravy právního postavení politických stran [...] pokládám za nezbytný doplněk naší soustavy poměrného zastoupení a za jedinou záruku blahodárnosti a trvalosti této soustavy.“¹⁵⁶ Ve stejném článku připomíná, jak důležitá je komplexní úprava politických stran a dokládá to na jednom z mnohých praktických problémů, a to konkrétně ve vztahu k již výše zmíněné ztrátě mandátu na základě zániku členství ve straně. V takovém případě totiž volební soud musí rozhodovat o tom, zda a kdy k takovému zániku členství došlo, avšak právní řád žádným způsobem neupravoval problematiku vzniku, změn ani zániku členství v politické straně. Ačkoliv s těmito instituty zákonodárce explicitně počítal, odmítl je definovat.¹⁵⁷ Volebnímu soudu v této situaci nezbylo nic jiného než rozhodovat o vyloučení dle vnitrostranických organizačních řádů, ovšem neexistovala povinnost tyto řády mít či v nich mít, zanesenou problematiku vzniku a zániku členství, tedy i zde byl značný problém.

¹⁵³ Jediné definiční ustanovení tohoto zákona, které se týká politických stran, nalézáme v § 20 odst. 1:

„Politickou stranou rozumí se v tomto zákoně nejen politická strana řádně organisovaná, nýbrž i jakákoliv politická skupina, sdružení nebo hnutí.“ Z hlediska definice politické strany jako takové je tato zákonem užitá definice nic neříkající.

¹⁵⁴ § 2 zákona č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého.

¹⁵⁵ „Má-li býti budováno na systému skupinové representace, nutno tyto skupiny podřídit přesné právní úpravě, která by umožňovala vůbec zjistit, co jest vůlí (příkazem) této skupiny.“ viz KLIMENT, Josef. *Proti imperativním mandátům*. Demokratický střed. 6. 2. 1931.

¹⁵⁶ KLIMENT, Josef. *Nutnost úpravy členství v politických stranách pro řízení volební*. Národní Listy. 24. 10. 1926.

¹⁵⁷ Viz vládní návrh novely zákona č. 123/1920, o volebním řádu do poslanecké sněmovny (tisk č. 5272/25). § 56 této novely definoval vyloučení z politické strany, a dokonce bylo vyloučenému přiznáno právo stížnosti k volebnímu soudu, která vedla k přezkumu, zda vyloučení proběhlo v souladu s touto úpravou. Z přijatého textu novely byl § 56 vypuštěn.

Své myšlenky na toto téma Kliment rozvíjí i v dalších pracích z pozdějších let. Je tomu tak například v článku „Starosti s volebními řády“,¹⁵⁸ kde kromě již předestřených argumentů zostřuje svou rétoriku a obviňuje zákonodárce z tzv. „pštosí metody“, kdy, ačkoliv se nacházel v prostředí poměrného volebního systému, který ze své podstaty vyžaduje politické stany, dělá „náš zákonodárce, jako by o politických stranách nevěděl.“ V závěru konstatuje politováníhodné setrvávání politických stran ve stavu ilegality.¹⁵⁹

4.2 Stát stran

Ačkoliv politické strany nebyly žádným zákonem blíže upraveny, držely ve svých rukou nebývalou moc. Vlivem poslaneckých (a senátorských) reversů se jednotliví zástupci stran stávali pouhými vykonavateli vůle svých stranických aparátů, což dle slov PhDr. Vincence Charváta,¹⁶⁰ přednesených během interpelace vlády 27. června 1923, znamenalo přesun moci „z rukou ústavního činitele, jakým jest sněmovna, do rukou výkonných výborů stran, které nejsou dokonce ani právními osobnostmi, nýbrž jen politickým faktem.“¹⁶¹ Poslanec Charvát situaci popsal výstižně, když se během stejné interpelace vyjádřil, že se poslanci stali pouhými hlasovacími automaty.¹⁶²

Praxe, která se krátce po vzniku samostatného státu rozvinula, byla z hlediska ústavního minimálně kontroverzní, odvážnější autoři, mimo jiné i Josef Kliment, ji nazývaly přímo protiústavní.¹⁶³ Znamenala faktické podmanění si jednotlivých zvolených zástupců, kteří, pokud se své politické straně postavili, byli vyloučeni ze strany a následně i z příslušné komory Národního shromáždění. Mezi další významné

¹⁵⁸ KLIMENT, Josef. *Starosti s volebními řády*. Demokratický střed. 26. 4. 1929.

¹⁵⁹ K problému politických stran se kriticky vyjádřil i Nejvyšší správní soud, na jehož rozhodování se Kliment také odkázal. Svou kritiku soud vyjádřil hned několikrát (např. viz Boh. A 6684/27, 8726/30). Ve svém nálezu ze dne 26. 10. 1935 č. 18.603/30 uvádí mimo jiné toto: „Na př. volební řády, zák. o volebním soudě [...] existenci politických stran mlčky předpokládají, ani slovem se však nezmiňují o tom, na jakém právním základě mají být organisovány. [...] politické strany existují dosud jen fakticky, tedy nikoliv jako útvary právní.“ Nejvyšší správní soud konstatoval, že politické strany se zpravidla neorganizují dle spolkového zákona, avšak tento zákon na ně fakticky dopadá. Tedy ačkoliv se politické strany odmítají řídit spolkovým zákonem, Nejvyšší správní soud má povinnost řídit se platným stavem zákonným, a tak i přes pochybnou praxi politických stran na ně spolkový zákon důkladně a pravidelně aplikoval. viz *Bohuslavova sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních: nálezy z roku*. V Praze: Právnícké vydavatelství (V. Tomsa), 1935-1936, 17(11-20), s. 1271.

¹⁶⁰ PhDr. Vincenc Charvát (1889–1947), československý politik, publicista, novinář a překladatel. Poslanec za stranu Československou sociálně demokratickou dělnickou v letech 1920–1925.

¹⁶¹ Zasedání poslanecké sněmovny Národního shromáždění československého 1923, tisk 4218.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ O protiústavnosti poslaneckých reversů a z nich vzešlé „vládě stran“ se lze samozřejmě zmiňovat pouze v rovině teoretické, doktrinní. Autoritativní výrok oficiální instituce (Ústavního soudu) v této problematice nikdy nezazněl, a to především kvůli právní úpravě Ústavního soudu, která ho činila de facto nefunkčním.

kritiky tohoto stavu patřil například Ferdinand Peroutka, který taktéž vyjádřil pochybnosti nad ústavností nastalé situace. Ve své „Přítomnosti“ to komentoval takto: „Ústava stanoví, že poslanecký mandát je svobodný a že poslanec od nikoho nesmí přijímat příkazů. Ale ústava je konec konců jen trochu černého na bílém a nemůže sama za sebe bojovat [...]. Strany v té věci už proti ústavě ani nepolemíjí; nedbají jí prostě.“¹⁶⁴

Tento nastíněný stav vedl množství autorů k užívání pojmu „stát politických stran“,¹⁶⁵ který ve svých četných pracích užívá i Josef Kliment, jenž je k této kontroverzní praxi značně kritický.

Dle slov Emanuela Chalupného,¹⁶⁶ lze dokonce hovořit o stavu „formálně právním“. I za existence demokratické ústavy a volebních řádů „politické výbory, dle této ústavy zvolené, nevládnou demokraticky, nýbrž jsou samy ovládány oligarchií několika osob.“¹⁶⁷

Tuto reálnou existenci „státu stran“ následně potvrdil ve své judikatuře i volební soud, který uznal poslanecké reversy za platné a vymahatelné, přičemž ve svém nálezu z 22. června 1923 konstatoval, že „závazek z dohody není pouhým závazkem morálním a nárok volební strany dohodou touto založený není jen nárokem naturálním, nežalovatelným, nýbrž nárokem ve smyslu 2. odstavce § 13. zákona o volebním soudě před tímto tribunálem žalobou stíhatelným.“¹⁶⁸ Faktickou vymahatelností reversů posvětil volební soud pochybnou praxi politických stran, jejichž postavení v politickém systému první republiky se tak stalo zcela klíčovým a neotřesitelným.

Skutečnost, že reálná a konečná politická rozhodnutí se neděla na půdě komor Národního shromáždění, nýbrž za zavřenými dveřmi stranických sekretariátů za

¹⁶⁴ PEROUTKA, Ferdinand. *Komu patří mandáty*. Přítomnost. 31. 5. 1928.

¹⁶⁵ viz KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920 II: Ústava a její proměny v meziválečném období*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 167, K pojmu státu stran viz WEYR, František. *Československé právo ústavní*. V Praze: Melantrich, 1937, s. 44.

¹⁶⁶ Prof. JUDr. Emanuel Chalupný (1879–1958), významný československý advokát, sociolog a pedagog.

¹⁶⁷ CHALUPNÝ, Emanuel. *Politické soustavy v Československu 1918-1932*. Brno, 1932, s. 220, citováno dle KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920 II: Ústava a její proměny v meziválečném období*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 167.

¹⁶⁸ KOSCHIN, Karel (ed.). *Sbírka zásadních rozhodnutí a usnesení volebního soudu*, s. 92, citováno dle KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920 II: Ústava a její proměny v meziválečném období*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 147.

přítomnosti pouhých několika čelných představitelů vládní koalice, jistě vyvolává pochyby o stavu demokracie v meziválečném Československu.¹⁶⁹

Kliment se státem stran (a s ním propojenými tématy poslaneckých reversů a vázaných kandidátních listin) neúnavně zabýval a tento faktický stav v mnohém kritizoval. Jakožto pravicově smýšlející intelektuál dával důraz především na individualitu a z ní vyplývající osobní svobodu jednotlivce. V tomto duchu také ve svých pracích odmítá teze vyplývající z teorie státu stran, tedy skutečnost, že „jednotlivec má právo na politickou reprezentaci jen jako částka kolektivů“ a „jednotkami, určujícími běh veřejného života, nemají být občané, nýbrž celé strany“ a samozřejmě tyto strany nemíní připustit existenci svobodných zástupců občanů, ačkoliv právě jejich existenci předpokládá ústava ve svém § 22, nýbrž svou vůli mají vyjadřovat prostřednictvím svých vázaných delegátů.¹⁷⁰ Samotný termín „delegáti“, jenž Kliment ve svém článku užil a který naznačuje nesamostatnost a závislost poslanců a senátorů, je v mnohém přílehlý a odpovídající politické realitě první republiky, ačkoliv byl jistě užit ve smyslu pejorativním a snad i přímo výsměšným.

Přednáška „Demokracie a stát stran“ z roku 1933, ze které bylo v předchozím odstavci citováno, je ve více směrech v Klimentově tvorbě zásadní. Nejenže v něm podrobněji rozebírá problematiku státu stran, kterou se ostatně zabývá ve více drobnějších pracích, ale také se zamýšlí nad pojmem demokracie, o čemž bude pojednáno na příslušném místě.¹⁷¹ Stát stran v této práci definuje jako typ státu korporačního, a to vedle „hlavního“ typu korporačního státního zřízení, zřízení stavovského. Politickými stranami rozumí ideové korporace, v kterých se sdružují osoby podobného smýšlení a světonázoru.

¹⁶⁹ K tomuto tématu viz např.: BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 74: „V předmnichovské republice byl stát stran doveden až na nejzazší mez. [...] byly dokonce do určité míry potlačeny rysy Československé republiky jakožto parlamentní demokracie. [...] tento systém vykazoval vážné nedostatky a v ČSR se dospělo k jakési „diktatuře stran“.“

¹⁷⁰ MERTL, Jan – KLIMENT, Josef – PEŠEK, Zdeněk. *Volební reformy: tyto přednášky byly prosloveny v semináři o volební reformě, pořádaném 1. a 2. dubna 1933 Svazem národního osvobození, I*. V Praze: Svaz národního osvobození, 1933, s. 84.

¹⁷¹ Ačkoliv všechna témata vybraná z jeho díla se určitým způsobem vztahují ke stavu a podobě demokracie v Československu, jsou jeho práce explicitně se zabývající demokracií zcela klíčová pro pochopení, jak Josef Kliment uvažoval a umožňují dotvořit celkový obraz jeho ostatních tezí.

Ke koncepci reprezentace individuálních zájmů voličstva pouze skrze politické strany se staví poměrně skepticky.¹⁷² Hlavní nedostatek této reprezentace vidí v tom, že se „povyšují politické strany na něco, čím ve skutečnosti nejsou,“ že soustava postavená pouze na nich je považuje „za nejsilnější výraz dnešního dělení občanstva, za hotové kolektivy.“¹⁷³ A právě s tím, že ideologie, na kterých jsou strany postaveny, by měly být klíčovým dělítkem občanstva Kliment nesouhlasí. Skutečnost, že politické strany nejsou všeobjímajícími korporacemi, které by dokázaly pokrýt většinu jednotlivcovy individuality, dokazuje například na „nápadném faktu, že nikdy nekvetlo tolik odborné a zájmové sdružování lidí, jako právě dnes. Toho by nebylo, kdyby v politické straně viděl jednotlivec maximum svého společenského uplatnění.“¹⁷⁴ V návaznosti na právě předešlé skutečnosti Kliment pokládá otázku „proč by všechny ostatní projevy individua měly ustupovat do pozadí, a to ve prospěch stran?“ Pokud se tedy pokusíme zobecnit to, co Kliment svými postřehy sledoval, musíme dojít k závěru, že rozhodně nepodporoval myšlenku odstranění politických stran jako takových, nýbrž se stavěl za narušení monopolu moci, který si politické strany vybudovaly a udržely, a to například rozdělením moci mezi ně a další entity tvořené na jiném než ideologickém základě nebo reformou vztahu strana – zvolený zástupce strany.

Nesmíme podléhat dojmu, že by byl Josef Kliment prvoplánově zaujatý proti politickým stranám. Samozřejmě si uvědomoval jejich místo v demokratické společnosti a například v nich spatřuje „cenný prostředek k usměrnění veřejného mínění v době voleb“. V této myšlence můžeme sledovat skutečnost, že si spíše představoval politické strany jako praktické nástroje sloužící jednotlivým politikům, nikoliv jako faktické „osoby“ držící reálnou moc. V takovémto případě by individuální zástupci voličů vykonávali svůj mandát samostatně a politické strany by se staly pouze skupinami/ kluby, které by umožňovaly jednotlivým zástupcům se sdružovat, popř. koordinovat svou činnost. Zcela jistě také Kliment nevyzýval k odstranění politických stran a zavedení např. přímé demokracie. Spíše se snažil prosadit myšlenku, že

¹⁷² Jak již bylo uvedeno sám často propagoval myšlenku zastupování zájmů společnosti i na základě jejich stavovské příslušnosti, a to v hospodářském parlamentu. Sám se stavěl za myšlenku hospodářského parlamentu jako poradního orgánu.

¹⁷³ MERTL, Jan – KLIMENT, Josef – PEŠEK, Zdeněk. *Volební reformy: tyto přednášky byly prosloveny v semináři o volební reformě, pořádaném 1. a 2. dubna 1933 Svazem národního osvobození, I.* V Praze: Svaz národního osvobození, 1933, s. 85.

¹⁷⁴ Tmtéž. s. 86.

reprezentace veškerých zájmů občanů skrze „všemocné“ politické strany je nedostatečná, a tedy je namístě určitá reforma stávajícího stavu.

4.3 Volby a dílčí komponenty „státu stran“

Zájem Josefa Klimenta o volby, a tedy i této práce, leží především v oblasti voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění, jelikož právě tyto volby byly v republice ty „nejpodstatnější“, a to především z toho důvodu, že poslanecká sněmovna a z ní vzešlá vláda určovala směřování země jako takové. Proto i tato podkapitola se bude zabývat především problematikou tohoto konkrétního typu voleb, ačkoliv mnohdy myšlenky a názory Josefa Klimenta přesahují tento rámec, a proto bude nutné se z části zaměřit také na fenomén voleb obecně.

Základ volebního práva v době první republiky, jak již bylo řečeno v příslušné kapitole, se nacházel v ústavě, a to konkrétně v § 8 a následujících. Takto ústavně vymezené volby byly dále předmětem úpravy jednotlivých volebních řádů, které konkretizovaly úpravu voleb do jednotlivých zastupitelských sborů. O demokratičnosti takovýchto voleb nemohlo být pochyb v žádném případě, je pravdou, že jejich úprava by byla z valné většiny za demokratickou jistě považována i v současnosti a z hlediska dobového pozorovatele byly československé volby považovány za jedny z nejdemokratičtějších vůbec. Ani Josef Kliment neviděl v základních principech úpravy problém,¹⁷⁵ ale důrazně upozorňoval, na z jeho pohledu, excesy, které se objevily v detailnější úpravě volebního práva, tedy v jednotlivých volebních řádech, nebo je přinesla praxe, či soudní judikatura.

Z nejvýrazněji vystupujících výtek se tato část kapitoly, zabývající se státem stran, zaměří na ty z Klimentova pohledu nejvážnější. Jsou jimi volební systém, vázané kandidátní listiny a poslanecké reversy.

4.3.1 Volební systém

Pro volby do poslanecké sněmovny Národního shromáždění byl zvolen poměrný volební systém. Není účelem této práce zabývat se podrobněji klady a zápory tohoto systému, případně komparovat ho se systémem většinovým, avšak pro kontext je nutné uvést, že základní vlastností poměrného volebního systému je, že lépe odráží politické

¹⁷⁵ Je pravdou, že Josef Kliment nepovažoval poměrný volební systém za ideální, to ale neznamená, že by jeho zavedení považoval za nedemokratické.

rozložení v zemi. To je dáno tím, že z podstaty tohoto systému mají větší šanci na zvolení svých zástupců i strany s menší podporou. Hlavním rizikem poměrného systému je ale extrémní tříštění politických sil a z toho vyplývající nestabilita vlád i samotného systému, což se stalo chronickým problémem po celé trvání první republiky.¹⁷⁶

Josef Kliment si uvědomoval nedostatky tohoto volebního systému, a to spíše ve smyslu jeho praktické realizace (tříštění politického spektra vlivem chybějící logicky nastavené uzavírací klauzule, vázané kandidátní listiny, extrémní vliv politických stran vyjádřený mimo jiné poslaneckými reversy a v neposlední řadě chybějící úprava politických stran), než ve smyslu jeho teoretické konstrukce, i když i k ní byl skeptický a sám podporoval spíše systém většinový.¹⁷⁷ Nesčetněkrát ve svých dílech vyzýval k reformě volebního systému a to tak, aby byl vytvořen takový systém, který by zachovával principy poměrného systému, avšak zároveň by slučoval výhody jiných, aniž by kombinoval jejich vady.¹⁷⁸

K snahám o volební reformu se hlásil i samotný Demokratický střed, ve kterém Josef Kliment hojně publikoval. Součástí těchto snah bylo i uspořádání ankety o volební reformě, která proběhla 9. prosince 1929 v Obecním domě, a to za předsednictví doc. Dr. Václava Joachima, odborového přednosty ministerstva vnitra, a s úvodním referátem, který přednesl Josef Kliment. Tato akce byla určena především pro odbornou veřejnost, která měla debatovat nad nejproblematictějšími aspekty volebního práva a možnými změnami volebních řádů, což sám Kliment označil za klíč k otázce, jak dospět v demokracii k nejlepší vládě.¹⁷⁹ Nutno dodat, že celá anketa se měla odehrát s jasně vymezeným základem, který byl východiskem pro případné návrhy reformy. Tímto základem byl poměrný volební systém¹⁸⁰ a ústavně upravené zásady volebního práva, tedy především všeobecnost a rovnost. Úvahy o reformě měly ctít základní principy, které platné právo tehdy uplatňovalo. Můžeme tedy obecně

¹⁷⁶ Klíčovou roli má v tomto tříštění absence logicky nastavené uzavírací klauzule, o čemž již byla učiněna zmínka v kapitole o ústavnosti. viz PAVLÍČEK, Václav a kol.: *Ústavní právo a státověda I. díl*, Praha 1998, s. 430: "Jejich pomocí má být zabráněno přítomnosti mnoha politických stran s relativně malým počtem mandátů ve voleném orgánu, což vždy „ztěžuje“ činnost parlamentu a [...] komplikuje vytvoření stabilní vlády."

¹⁷⁷ Jelikož by změna z poměrného systému na většinový nebyla realizovatelná z hlediska nutnosti změny ústavy a politické konstelace, nikdy k ní v období první republiky nevyzýval.

¹⁷⁸ KLIMENT, Josef. *Starosti s volebními řády*. Demokratický střed. 26. 4. 1929.

¹⁷⁹ KLIMENT, Josef. *K anketě o volební reformu*. Demokratický střed. 29. 11. 1929.

¹⁸⁰ Ačkoliv mnozí, včetně Klimenta, nepovažovali poměrný volební systém za ideální, tak se návrhy na jeho úplné zrušení a nahrazení v relevantních diskusích téměř nevyskytovaly.

konstatovat, že diskuse, jejichž součástí Josef Kliment byl, se zabývaly pouze dílčími úpravami platného stavu, a i když byl podporovatelem většinového systému, k jeho zavedení explicitně nevyzýval.

Ačkoliv byl Josef Kliment kritikem poměrného volebního systému, nebyl žádným radikálem. Při příležitosti svého akademického působení na Právnické fakultě Univerzity Karlovy se Kliment mimo jiné účastnil reformy stanov studentského spolku „Všehrd“ a výrazně se vymezil vůči levicové opozici tohoto spolku, která chtěla zavést poměrný systém do svého fungování, těmito slovy: „Princip poměrného zastoupení jest dnes nejméně vhodný ke konsolidaci rozháraných poměrů kteréhokoli celku. Třináct let naší státní existence dalo nám jistě s dostatek příležitostí k tomu, abychom korigovali veliké naděje, kladené kdysi do principu poměrného zastoupení. [...] Přineslo nepřírozené tříštění, jež není ani ideové, ani zájmové, posílilo neodpovědnost. Začínáme dnes již s nesmělou závistí pošilhávat po starých velkých demokraciích, založených na principu většinového zastoupení.“¹⁸¹ A s implicitním odkazem na možné problémy většinového volebního systému dodává, že „někdy jest lepší vláda jednostranná než vláda žádná,“¹⁸² což se znalostí následného meziválečného vývoje v Evropě můžeme považovat za názor, který mu před Národním soudem jistě nebyl přičítán k dobru, avšak je nutné si uvědomit, v jaké souvislosti byl takovýto názor vyřčen. Kliment v tomto případě obhajoval většinový systém navzdory jeho chybám, v kontrastu k poměrnému systému a jeho chybám a zcela jistě bychom dnes většinový volební systém nenazvali nedemokratickým či „plodícím diktaturu“.

Ačkoliv vidíme, že pro poměrný systém neměl Kliment příliš pochopení, jak bylo řečeno, v prvorepublikové éře nikdy přímo nevyzval k jeho odstranění.¹⁸³ Vždy se uchýlil pouze k polemikám a výzvám k úpravě tehdy platného stavu, konkrétně například ke zrušení vázaných listin, reversů a vytvoření úpravy politických stran. I když byl velkým podporovatelem většinového systému, sám také přiznával, že ani snazší vytváření vládních většin v poslanecké sněmovně nevyřeší problém správné vlády a že většina ještě neznamená pravda.¹⁸⁴ V těchto slovech lze jistě tušit myšlenky

¹⁸¹ KLIMENT, Josef. *Nečasovost boje za poměrné zastoupení*. Demokratický střed. 25. 11. 1932.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ K zavedení většinového systému Josef Kliment explicitně vyzval v době tzv. druhé republiky. O okolnostech a detailech této skutečnosti bude pojednáno na příslušném místě.

¹⁸⁴ KLIMENT, Josef. *Nečasovost boje za poměrné zastoupení*. Demokratický střed. 25. 11. 1932.

skutečného demokrata a nikoliv někoho, kdo by se snažil demokratický systém země rozložit a místo něj zavádět jednobarevnou diktaturu.

V souvislosti s poměrným systémem a tříštěním sil v zastupitelských sborech stojí za zmínku, vedle obecných a teoretických úvah, jeden zajímavý praktický problém, který má svůj původ v tomto systému a Josef Kliment jej také reflektoval. Jsou jím mandátové úmluvy, které bylo možné užít u voleb nejen do Národního shromáždění. Tyto úmluvy byly uzavírány mezi politickými stranami¹⁸⁵ s nízkou voličskou podporou, které samy nedosahovaly takového volebního čísla, aby získaly byť i jediný mandát. Smyslem úmluvy bylo ad hoc spojení stran v konkrétních volbách za účelem zisku alespoň jednoho mandátu, který si následně „rozdělily“. Toto rozdělení spočívalo v časovém úseku, kdy první polovinu mandátu zastával zástupce jedné a druhou polovinu zástupce druhé strany. Prakticky to znamenalo, že zástupce, který vykonával mandát jako první v pořadí, po polovině volebního období rezignoval a na jeho uvolněné místo nastoupil zástupce druhé ze sdružených stran. Josef Kliment si ovšem všimá právní stránky této praxe.¹⁸⁶ Upozorňuje, že vzniká dvojitý poměr, mezi sdruženými stranami a mezi stranou a jejím zvoleným zástupcem, přičemž strany se zavazují rozdělit si mandát a zástupce strany, že se svého mandátu vzdá po uplynutí příslušného časového období. Problém nastává v okamžiku právní závaznosti takovýchto úmluv – Josef Kliment vyslovuje názor, že mandátové úmluvy nejsou právně závazné, a tedy závazek z nich plynoucí je pouze závazek čestný a státní mocí nevynutitelný.

I tento případ demonstruje, jak extrémně byl stranický systém první republiky roztráštěný, a jak se malé politické strany uchýlovaly i k mimoprávním praktikám, které jim byly v konečném důsledku tolerovány. Nejenže se do volených sborů dostávaly politické strany pouze s jediným mandátem, ale mnohdy i tento mandát byl během volebního období zastáván zástupci vícero stran, což politický systém dále znepráhledňovalo.

Josef Kliment byl velkým kritikem efektů, které byly spojeny s realizací poměrného volebního systému za první republiky. Kritika to byla ovšem konstruktivní, logická a často také oprávněná. Jeho návrhy na změny nebyly nijak drastické či převratné, pouze

¹⁸⁵ Tzv. strany sdružené

¹⁸⁶ KLIMENT, Josef. *Zprávy*. Všeherd. 1929 č. 6.

měly, z Klimentova pohledu, stávající systém vylepšit. V následující části práce se zaměřím na dva nejproblematictější momenty, které Kliment v tehdejšímu systému pozoruje – závazné kandidátní listiny a poslanecké reversy.

4.3.2 Vázané kandidátní listiny¹⁸⁷

Diskuse na téma kandidátních listin a jejich podoby proběhla již během přípravy ústavní listiny v únoru 1920. Národní demokracie, která byla Josefu Klimentovi blízká už v dobách jeho studia a zůstala po celé trvání první republiky, se od samých počátků tvrdě stavěla proti zavádění vázaných kandidátních listin a není divu, že i Kliment byl proti této úpravě, která značným způsobem omezovala voličovy možnosti. Nutno ovšem dodat, že proti vázaným kandidátním listinám se nevymezovala pouze Národní demokracie, ale například i strana národně socialistická, jejíž předseda a zároveň senátor Václav Klofáč se vyjádřil: „vázané kandidátní listiny jsou velké zlo. [...] Jsme svědky toho, jak často rozhodne praobyčejné kamarádství a jak toto pomáhá lidem nehodným – a jak málo je při tom ohledu na schopnosti.“ Tuto pasáž otištěnou v Českém slově z 1. října 1929 citoval ve svém článku¹⁸⁸ Kliment nikoliv náhodou. Nejenže Klofáč odsuzuje vázané kandidátní listiny, ale navíc dává důraz na osobní schopnosti a charakter kandidátů, což je Klimentovy taktéž velmi blízké.

Kandidátní listina, která obsahovala jména a pořadí kandidátů jednotlivých stran, byla sestavována stranickým aparátem. Jedině samotné vedení strany rozhodovalo o tom, koho postaví jako své kandidáty, stejně jako o tom, v jakém pořadí budou na kandidátní listině seřazeni.¹⁸⁹ Toto seřazení kandidátů mělo klíčový význam, jelikož šanci na zvolení měli hlavně ti kandidáti, kteří byli uvedeni na předních místech dané listiny. Smyslem vázanosti listiny je fakt, že voliči nemají žádnou možnost ovlivnit pořadí kandidátů, tedy volič reálně nevolil kandidáta ale pouze politickou stranu.¹⁹⁰ Je zcela očividné, že tento systém odsouvá voličovy preference a upřednostňuje zájmy politických stran.¹⁹¹ Pro úplnost ale dodejme, že tato praxe, která značným způsobem

¹⁸⁷ Překlad německého názvu „gebundene Listen“, v českém prostředí je přiléhavější název „závazné kandidátní listiny“, avšak přeložená německá verze se spíše ujala, a to i ve vědeckých kruzích. Viz BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 80.

¹⁸⁸ KLIMENT Josef, *Na vysvětlenou*. Hlasatel svobodných voleb. 1937 č. 1.

¹⁸⁹ §§ 22 a 23 zákona č. 123/1920 Sb., kterým vydává se řád volení do poslanecké sněmovny.

¹⁹⁰ BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 80.

¹⁹¹ „Slovenští poslanci viděli v přísně vázaných kandidátních listinách záruku proti tomu, že by se na volební listiny mohli dostat lidé úplně nespolehliví [...]“ Archiv Federálního shromáždění, f. Revoluční Národní

omezovala voličovy možnosti, si našla i své zastánce, a to nejen z řad čelných představitelů politických stran. Pravdou ale zůstává, že podstatná skupina nejen právníků a politiků tento způsob výběru kandidátů považovala minimálně za značně problematický.¹⁹²

Kdo se z relevantních osobností stavěl za existenci vázaných kandidátních listin? Uvedme například již vzpomínaného Františka Weyra.¹⁹³ Ačkoliv nesouhlasil s možností voličů zasahovat do kandidátních listin, byl pro reformu způsobu, kterým politické strany vytvářely listiny a který považoval za „oligarchický a bez normativní úpravy“. Zjednodušeně lze říci, že navrhoval jakési vnitřní volby uvnitř strany, v nichž by příslušníci této strany rozhodli o kandidátech, kteří budou na kandidátní listině uvedeni.¹⁹⁴ Další osobou podporující vázané kandidátky byl JUDr. Josef Schieszl, který shledává, že osoby vybírané politickými stranami, jsou dostatečně kvalifikované a pečlivě vybrané, a tedy není vhodné, aby do tohoto výběru zasahovali voliči. Jeho dalším argumentem je tvrzení nezáměru většiny voličů o změny tohoto druhu a zvýšené náklady voleb.¹⁹⁵ S podobnými argumenty o kvalitním výběru kandidátů stranami a poznámkou, že „na světě není ničeho absolutního“¹⁹⁶ a tím méně demokracie“ vystupuje i Ing. Josef Vlček, jenž vázané kandidátky považuje za racionální řešení, které připodobňuje k užívání zastupitelské demokracie namísto demokracie přímé.¹⁹⁷

shromáždění, karton 29, zápis 59. schůze ústavního výboru, citováno dle: BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 80.

¹⁹² Zajímavým příkladem se stal např. prof. JUDr. Zdeněk Peška, který se společně s Klimentem účastnil přednášek o volebních reformách. Profesora Peška, univerzitního profesora a uznávaného odborníka na ústavní právo, lze v zásadě považovat za odborníka nakloněného principům vázaných kandidátních listinám, avšak i on byl autorem umírněných návrhů na jejich rozvolnění. V tomto i dalších příkladech můžeme pozorovat, že i když se někdo vyjadřoval ve prospěch vázaných listin, tak i přesto považoval dílčí reformy v tomto směru za prospěšné. MERTL, Jan – KLIMENT, Josef – PEŠEK, Zdeněk. *Volební reformy: tyto přednášky byly prosloveny v semináři o volební reformě, pořádaném 1. a 2. dubna 1933 Svazem národního osvobození, I*. V Praze: Svaz národního osvobození, 1933, s. 47 a násl.

¹⁹³ „Jak může žádati někdo, kdo vůbec v určité straně jako její příslušník organisován není, a dává tím na jevo, že s ní nesouhlasí, že se o ní nezajímá, aby v případě, odevzdává-li budoucně při „volbě“ její kandidátní listinu, mohl určovati osoby, které má obsahovati nebo dokonce – jak se dnes při obecné neujasněnosti ohledně vlastní myšlenky poměrného zastoupení hlučně vyžaduje – reklamovat pro sebe právo škrtnuti a měniti něco na jejím obsahu, který byl stanoven korporacím jejíž členem vůbec není a nechce býti? Vždyť přece za dnešního stavu věcí „kandidují“ strany a nikoliv jednotlivci na kandidátkách uvedení!“ WEYR, František. *Úprava právního postavení politických stran*. V Brně: Nakladatelství Barvič & Novotný, 1924, s. 15.

¹⁹⁴ WEYR, František. *Úprava právního postavení politických stran*. V Brně: Nakladatelství Barvič & Novotný, 1924, s. 14.

¹⁹⁵ SCHIESZL, Josef. *Pro vázané listiny*. Nová svoboda: pokrokový týdeník. 4.12.1924.

¹⁹⁶ Ve smyslu „dokonalého“.

¹⁹⁷ VLČEK, Josef. *Demokracie a vázané kandidátní listiny*. Akademie: orgán socialistické mládeže. 15.5.1926.

Do opozice vůči výše zmíněným, ale i dalším podporovatelům vázaných kandidátních listin, se staví po boku Josefa Klimenta také množství právníků i politiků. Za všechny můžeme zmínit prof. JUDr. Jana Mertla, nebo významné představitele politického života JUDr. Viktora Dyka, JUDr. Karla Kramáře, či Václava Klofáče. Nejsilnějším argumentem všech odpůrců vázaných kandidátek byl důraz na svobodnou volbu voliče a možnost vyjádření jeho individuálních zájmů. Detailněji se na tuto problematiku zaměříme nyní, společně s mapováním názorů Josefa Klimenta na téma vázaných kandidátních listin.

Ke stručnému vyjádření, jakým způsobem Josef Kliment na toto téma pohlížel je výstižná citace výroku předsedy Národní demokracie Karla Kramáře, kterou Kliment užil ve svém článku „K historii závazných listin“.¹⁹⁸ Řeč, ze které byla citace vzata, byla přednesena na již zmíněné rozpravě revolučního Národního shromáždění, vztahující se k úpravě volebních řádů, a to konkrétně k úpravě institutu závazných listin: „Já bych nazval naši ústavu ne ústavou demokratickou, nýbrž ústavou stranické autokracie. To se jeví nejjasněji v instituci vázaných listin. Opravdový demokratismus žádá svobodu každého občana, každého jednotlivce, nežádá svobody stran.“ Tato slova přesně vystihují postoj Josefa Klimenta k této problematice, které také přikládal zásadní význam ve vztahu k samotné demokracii. Dle jeho nahlížení, podstata demokracie tkvěla ve výběru těch nejlepších, respektive nejpovolanějších, ke správě věcí veřejných. V myšlení Josefa Klimenta je opět patrný silný individualismus, který nelze naplnit, pokud není dána voličům možnost konkrétní osoby vůbec vybírat.

První nadějně náznaky v postupné rozvolňování vázaných kandidátních listin Kliment spatřuje v reformě, která proběhla v úpravě obecních voleb a to roku 1933. K návrhům novelizace původního volebního řádu vypracoval s JUDr. Otakarem Krouským¹⁹⁹ své vlastní pozměňovací návrhy, které se od původních lišily ještě výraznějším uvolněním kandidátek.²⁰⁰ I když změna ve volebním řádů proběhla dle původního záměru vlády, jenž spočíval v upraveném konzervativním belgickém systému,²⁰¹ tak přesto došlo v následujících volbách k výrazným přesunům v pořadí kandidátů na jednotlivých

¹⁹⁸ KLIMENT, Josef. *K historii závazných listin*. Demokratický střed. 11. 10. 1929.

¹⁹⁹ JUDr. Otakar Krouský (1873–1952), advokát, poslanec Revolučního národního shromáždění za realistickou stranu a mezi léty 1920 až 1929 senátor Národního shromáždění za stranu národně socialistickou.

²⁰⁰ KROUSKÝ, Otakar, KLIMENT Josef. *Naše pozměňovací návrhy k volební reformě*. Demokratický střed. 23. 6. 1933, č. 27.

²⁰¹ Systém založený na úpravě volebního práva užívaného toho času v Belgii.

listinách.²⁰² Tento fakt Kliment vnímal jako přesvědčivý důkaz touhy voličů zasahovat do pořadí kandidujících osob, a tím zákonitě ovlivňovat jejich šance na zvolení. Ovšem právě belgickou soustavu²⁰³ nepovažoval Kliment za ideální a spíše o ní uvažoval jako o počátku volebních reforem, ale jistě ne jako o konečném cíli daných reformních snah.²⁰⁴

Své soukromě vytvořené návrhy²⁰⁵ zaslali Kliment s Krouským ústavně-právnímu výboru poslanecké sněmovny v naději, že dosáhnou ještě razantnějších změn ve stávajícím systému. Ústavně-právní výbor ale zůstal trvat na hlavních zásadách vládního návrhu, přičemž, jak Kliment dodává, výborová zpráva jejich věcné námitky nijak nevyvrátila a pouze konstatuje, že: „belgický systém nechrání náležitě strany před dekapitací vůdců.“

Volební reforma skutečně proběhla podle původních plánů,²⁰⁶ přičemž belgická soustava byla upravena tak, aby její konzervativní charakter byl ještě vyzdvihnut. Volič byl oprávněn označit pouze jediného kandidáta a tím mu udělit svůj přednostní hlas. Pokud nějaký kandidát z nevolitelných pozic dostal dostatek takovýchto preferenčních hlasů, posouval se, ovšem pouze na místo posledního kandidáta, který by byl jinak zvolen podle pořadí kandidátní listiny. Důsledkem této zásady, obsažené v § 50 novelizovaného volebního řádu,²⁰⁷ je, že postavení kandidátů umístěných na vedoucích pozicích je chráněno více než postavení kandidátů s pozicí vzdálenější. Stejně ustanovení dodává, že pořadí prvního kandidáta je nedotčeno, což mu poskytovalo neotřesitelnou pozici navzdory potenciální vůli voličů vyjádřené přednostními hlasy.

Z výše nastíněných důvodů neprojevoval Josef Kliment přílišný optimismus, že by novela mohla mít výraznější praktické důsledky. O to překvapenější byl, když zaregistroval například výsledek obecních voleb v Kežmarku, kde došlo k přesunu

²⁰² KLIMENT, Josef. *V Kežmarku voliči skutečně volili*. Demokratický střed. 2. 11. 1934.

²⁰³ Namísto soustavy belgické, společně s Dr. Krouským, navrhoval systém finský pro volby obecní a systém irský pro volby parlamentní.

²⁰⁴ viz KROUSKÝ, Otakar. KLIMENT Josef. *Naše pozměňovací návrhy k volební reformě*. Demokratický střed. 23. 6. 1933, č. 27.

²⁰⁵ Návrhy spočívaly především v „požadavku oddělené volby členů a náhradníků, dále v úpravě kandidátních listin, ve výpočtu volebního čísla a ve způsobu skrutinia uvnitř kandidátních listin, při němž mají být na prvním místě respektovány hlasy jmenovité (osobní)“. Paragrafové znění návrhu viz KROUSKÝ, Otakar, KLIMENT Josef. *Naše pozměňovací návrhy k volební reformě*. Demokratický střed. 23. 6. 1933, č. 27.

²⁰⁶ Zákon č. 122/1933 Sb., o změnách řádu volení v obcích.

²⁰⁷ Zákon č. 75/1919 Sb., Řád volení v obcích republiky Československé.

v pořadí dokonce na třech kandidátních listinách, což dávalo tušit pozitivní přístup voličů k možnostem aktivněji ovlivňovat složení zastupitelských sborů.²⁰⁸

Za celé trvání první republiky nedošlo k odstranění vázaných listin, ačkoliv jejich zavedení mělo mít spíše provizorní charakter. Po celé období svého působení Josef Kliment usiloval o jejich zrušení a stejně tak se aktivně účastnil debat o možných reformách, které si kladly za svůj cíl vázané listiny alespoň „uvolnit“. Kromě dílčích úspěchů, které tyto snahy zaznamenaly například ve výše zmíněné reformě volebního řádu do obcí, nebyly příliš zdárné. Ke cti mu ovšem jistě slouží, že toto téma pravidelně přinášel do veřejného prostoru, čímž otevíral další debatu o stavu demokracie a jejím případném prohloubení. I díky těmto aktivitám se ozývaly četné hlasy praxi vázaných listin kritizující, aniž by ale přinesly proveditelné návrhy na změnu této situace.

Návrhy vypracované za spolupráce Klimenta, o nichž již byla učiněna zmínka, se inspirovaly především volebními modely anglických zemí, které byly považovány za jedny z nejliberálnějších volebních řádů, zachovávající poměrný volební systém, avšak s největším možným důrazem na voličovy preference a jeho svobodnou volbu.²⁰⁹ Pokud bychom tedy měli hodnotit Klimentovy aktivity ve výše nastíněné oblasti, nemůžeme mít nejmenších pochyb, že žádným způsobem nevybočovaly z demokratického rámce, ani z rámce právního státu. Dokonce můžeme tvrdit, že svými argumenty a postoji, které nezřídka veřejně publikoval, vyvíjel snahu, o utvrzení demokratického řádu a o poskytnutí voličům ještě většího vlivu. Projevoval pochopení pro nutnost omezení svobody jednotlivce v době popřevratové anarchie, a tedy i pro ospravedlnění zavedení vázaných kandidátních listin, ale jejich setrvávání v právním řádu republiky považoval za chybné a problematické nejen vzhledem k ústavnímu principu svobody.²¹⁰

Problém svobody byl zásadní i v dalším tématu, který Kliment považoval za klíčový ve vztahu k demokracii a který ve svých pracích rozebíral snad nejčastěji a nejdůsledněji. Toto jeho velké téma byly poslanecké reversy, které byly v jistém slova smyslu provázány s problémem vázaných listin a vyjadřovaly dominanci politických

²⁰⁸ KLIMENT, Josef. *V Kežmarku voliči skutečně volili*. Demokratický střed. 2. 11. 1934.

²⁰⁹ KLIMENT, Josef. *Pro svobodnou volbu osob ve smyslu naší ústavy*. Národní rada. 1937.

²¹⁰ Tamtéž.

stran v politickém systému první republiky. Poslanecké reversy budou také tématem následující části práce.

4.3.3 Poslanecké reversy a imperativní mandát

Problematika poslaneckých reversů úzce souvisí s dominantním postavením politických stran, jak bylo vyloženo výše. Právě reversy se staly jedním z dalších nástrojů a lze říci, že nejspíš nástrojem nejsilnějším, kterým strany upevnily svou hegemónní pozici v politickém systému republiky. Problém stranické disciplíny se objevoval již v popřevratové chaotické době a prvním výrazným sporem mezi stranou a jejími volenými zástupci, se rozhořel v dubnu 1919. Tento spor byl jednou z klíčových událostí vzhledem k vývoji poslaneckých reversů a zbavování mandátů volených zástupců pro jejich neshody se svou vysílající stranou.

V tomto případě se jednalo o vystoupení dvou členů (Františka Modráčka a Josefa Hudce) ze sociálně demokratické strany, přičemž oba dva byli zvoleni na kandidátní listině této strany do poslanecké sněmovny Národního shromáždění. Sociální demokracie tím pádem de facto přišla o dva své zástupce a domáhala se (i na základě reversu, který zmínění poslanci podepsali a který stanovuje, že “mandát převzali od strany a na její přání jej vrátí“), aby byli zbaveni mandátu ve sněmovně.²¹¹ Při této příležitosti se nakonec vyslovil ústavně-právní výbor poslanecké sněmovny, který došel k závěru, že strany mohou odvolávat své poslance „i proti jejich vůli a bez udání důvodů.“²¹² Zmínění poslanci byli nakonec skutečně mandátů zbaveni.²¹³ Jak následně uvidíme, tuto praxi (při existenci reversů) podpořil i volební soud. Vystoupení dvou socialistických poslanců se stalo prvním velkým sporem tohoto charakteru a podobné spory dále následovaly.

Klíčové pro posouzení, zda volený zástupce může, či nemůže být zbaven mandátu, je ustanovení § 13 zákona č. 125/1920 Sb., o volebním soudě, který stanovil podmínky pro toto pozbývání u členů Národního shromáždění (nebo župního zastupitelstva).

²¹¹ Ke konečnému zbavení mandátů obou poslanců došlo 28. 5. 1919 viz medailonky poslanců dostupné online na: <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=296&id=1680&l=cz> a <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=2848&org=296>

²¹² Ústavně-právní výbor poslanecké sněmovny se opřel o § 3 Prozatímní ústavy. Podle jeho názoru totiž § 3 stanovoval způsoby zániku mandátu člena pouze demonstrativně. viz KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020, s. 75-76.

²¹³ KLIMEK, Antonín. *Počátky parlamentní demokracie v Československu*. In: *Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě* (1998: Praha, Česko) et al. *Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.-8. října 1998, Valdštejnský palác – Senát Parlamentu České republiky*. Praha: Historický ústav, 1999, s. 117.

Kromě první podmínky pod písmenem a), která není pro problematiku reversů podstatná, stanovuje tento paragraf pod písmenem b), že mandát pozbývá zástupce v případě, že „přestal býti z důvodů nízkých nebo nečestných příslušníkem strany, z jejíž kandidátní listiny byl zvolen.“ Je logické, že vzhledem k vágní formulaci této podmínky a širokým možnostem jejího výkladu vzniklo množství soudních sporů, zda skutečně vystoupení/vyloučení ze strany bylo z důvodů nízkých či nečestných.²¹⁴ Tuto zákonnou podmínku pro pozbývání mandátů se politické strany rozhodly obcházet právě využíváním reversů, tedy smluv, na jejichž základě mohl být takovýto zástupce zbaven mandátu, a to bez ohledu na důvod ukončení jeho účasti ve straně. Vzhledem k tomuto vývoji a snaze předcházet složitým soudním sporům, se stalo běžnou praxí, že politické strany vyžadovaly od svých poslaneckých i senátorských kandidátů podepsání nedatovaného reversu, a to ještě před samotným zařazením na kandidátní listinu.²¹⁵

Je zřejmé, že reversy byly používány jako pojistka pro politické strany, aby si uchovaly možnost zbavit se svých zvolených zástupců, a to kdykoliv a bez nutnosti odůvodnění takového kroku. Důsledkem této zákonem nepředvídané praxe založené de facto na obligačním vztahu mezi stranou a jejím zvoleným zástupcem vzniklo značné množství právních problémů, přičemž nejvýrazněji vstupoval do veřejné diskuse problematický vztah reversů k § 22 ústavy. Tento paragraf ve svém prvním odstavci stanovuje, že: „členové Národního shromáždění vykonávají svůj mandát osobně; nesmějí od nikoho přijímatí příkazů.“ Tedy toto citované ustanovení ze své podstaty vylučuje existenci imperativního mandátů a zavádí mandát volný.

K tomuto znění paragrafu, respektive k jeho části za středníkem, dodává František Weyr, že by takový příkaz udělený zákonodárci byl právně neúčinný.²¹⁶ Což jistě můžeme považovat za fakt, avšak realita politického života znamenala, že pokud zvolený zástupce strany neuposlechne tohoto, podle F. Weyra, neúčinného příkazu, může být vedením strany vyloučen a (za existence reversu) v důsledku toho ztratit svůj

²¹⁴ Vzhledem k formulaci písm. b) § 13 zmíněného zákona o volebním soudě by samotné vystoupení/ vyloučení ze strany, za současné absence nízkých či nečestných důvod, nemělo za následek ztrátu mandátu, což je postřeh klíčového významu pro pochopení problematiky reversů.

²¹⁵ KLIMEK, Antonín. *Počátky parlamentní demokracie v Československu*. In: *Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě* (1998: Praha, Česko) et al. *Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.-8. října 1998, Valdštejnský palác – Senát Parlamentu České republiky*. Praha: Historický ústav, 1999, s. 117.

²¹⁶ WEYR, František. *Československé právo ústavní*. V Praze: Melantrich, 1937, s. 142.

mandát. Reálná provázanost mezi ne/poslušností zástupců a jejich možným vyloučením z politické strany byla zcela zřejmá, tedy v tomto světle musela být zřejmá i provázanost mezi ne/poslušností a v konečném důsledku ztrátou mandátu z důvodu existence reversu. Z tohoto vyplývá, že existence příkazů, které ústavní listina zapovídá a které stranické aparáty svým členům udílejí, musela být zřejmá všem zúčastněným.

Otázkou se také stala kromě výskytu i kvalita onoho příkazu, který byl zvolenému zástupci udílen, tedy příkazy byly některými teoretiky (nad rámec znění ústavní listiny) členěny na přípustné a nepřípustné. Avšak vzhledem ke gramatickému výkladu příslušného § 22 odst. 1 věty za středníkem ústavy vyplývá, že jakýkoliv příkaz je zakázán, resp. zvolený zástupce nesmí přijímat žádný příkaz, z čehož také vychází nejen Josef Kliment, ale například již citovaný František Weyr. Navzdory této argumentaci část právních expertů vedla diskuse nad tím, že určitý druh příkazů je přeci jen dovolený, a to příkazy parlamentních klubů a vedení jednotlivých politických stran. Avšak argumenty předkládané ve prospěch takového výkladu (nutno dodat výkladu *contra legem*) se nestaly příliš přesvědčivými. Pro ukázkou lze zmínit obhajobu jistých příkazů z uznávané práce JUDr. Emila Soboty,²¹⁷ který se vyjádřil o direktivách parlamentních klubů tak, že „není nejmenších pochyb o tom, že na ně se nedá tento zákaz vztáhnouti, klub takový není pro poslance či senátory nic zevního.“ S čímž se dá v jistém smyslu souhlasit, avšak s argumentací o příkazech stranických aparátů se vypořádal velice jednoduše a zcela nedostatečně tvrzením, že „jiná věc je, může-li mimoparlamentní vedení strany dávat svým poslancům a senátorům rozkazy. Politicky se u nás nebylo lze obejít bez toho.“²¹⁸ Přičemž reversy považoval za správné a logické při vynucování těchto, podle jeho názoru, přípustných příkazů.

Jak již bylo naznačeno Josef Kliment se rozhodně nestavěl na stranu těchto tezí o § 22 ústavní listiny. Sám důrazně upozorňuje na fakt, že ustanovení ústavy z roku 1920 zapovídající imperativní mandát obsahuje obrat „od nikoho“, a tak se vědomě odchyluje od ustanovení § 16 základního zákona č. 141/1867, který při své definici mandátu poslance užívá obrat „od voličů“.²¹⁹ Touto komparací dochází k závěru, že

²¹⁷ JUDr. Emil Sobota (1892–1945), právník, spisovatel a publicista. Mezi lety 1921 a 1929 člen prezidentské kanceláře a uznávaný expert na ústavní právo.

²¹⁸ SOBOTA, Emil. *Naše ústava, jak zní a jak ji máme čísti*. Praha: Státní nakladatelství, 1935, s. 76.

²¹⁹ § 16 zákona č. 141/1867 ř.z., jímžto se změňuje základní zákon o zastupitelstvu říšském, daný dne 26. února 1861.

záměrem ústavodárce, ačkoliv ten se mnohdy rakouskou ústavní úpravou inspiroval, byla odlišná úprava od předešlého stavu a zákaz udílení příkazů neudělit pouze voličům, ale i ostatním, tedy i politickým stranám.²²⁰

Kromě povahy samotných příkazů se Kliment zabýval i tím, co na tyto příkazy logicky navazovalo, aby mohly být následně vynuceny, a to poslaneckými reversy. Sám se ve svých pracích ostře vymezuje vůči užívání těchto reversů a považuje jejich existenci za protiústavní. Současně za protiústavní²²¹ označuje ustálenou judikaturu volebního soudu, která se konstantně udržela od roku 1923 až do konce Československé republiky. Volební soud ve svých rozhodnutích nejenže akceptoval výskyt reversů, ale učinil je v řízení před ním právně závaznými a vymahatelnými, jak o tom již byla učiněna zmínka s citací a odkazem na nález volebního soudu ze dne 22. června 1923.²²² Toto rozhodnutí a ustálená rozhodovací praxe je, dle Klimenta, chybná,²²³ a ačkoliv je v přímém rozporu s literou ústavy, je často obhajována jako „v souladu s jejím duchem“, což Kliment opět považuje za chybný závěr.²²⁴ Toto stanovisko opírá o názor, že právě zařazením § 22 odst. 1 věty za středníkem sledoval ústavodárce, i za principu poměrného zastoupení, vyloučit „onu nejsilnější disposici strany, jíž jest udílení přímých hlasovacích rozkazů.“²²⁵

V souvislosti s udílením těchto rozkazů stojí Kliment za tím, že i když jednatel zastupuje skupinu, neznamena to, že má být pouhým vykonavatelem její vůle. Jako příklad, který jistě stojí za zmínku, uvádí fašistický režim v Itálii, která, ačkoliv má celý politický systém vybudován na korporacním principu, neměla potřebu zavádět imperativní mandát. Na tomto příkladu poukazuje, že ani režim, který je přísně orientován na skupinové zastupování a nikoliv na jednotlivce, neužívá imperativní mandát a Československá republika, která se z hlediska svého politického systému formálně staví na individuální reprezentaci, tento způsob výkonu mandátu

²²⁰ KLIMENT, Josef. *Proti imperativním mandátům*. Demokratický střed. 6. 2. 1931.

²²¹ „Zní přímo neuvěřitelně, že se našel orgán, který porušil zjevně tento ústavní předpis. Orgánem tím se byl proslulý volební soud, který zbavuje poslance mandátu kdykoliv poruší revers strany“ viz KLIMENT, Josef. *Po úvahách činy*. Demokratický střed. 9. 12. 1932.

²²² KOSCHIN, Karel (ed.). *Sbírka zásadních rozhodnutí a usnesení volebního soudu*, s. 92, citováno dle KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920 II: Ústava a její proměny v meziválečném období*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 147.

²²³ Kliment ve svém článku odkazuje i na jednoho z největších československých právníků prof. Hoetzela, který taktéž odsuzuje praxi volebního soudu, a dokonce ji označuje za justiční omyl.

²²⁴ KLIMENT, Josef. *Deset let ústavy*. Demokratický Střed. 28. 2. 1930.

²²⁵ Tamtéž.

protiústavní²²⁶ praxí de facto zavedla.²²⁷ Není bez zajímavosti také to, že protiústavnost poslaneckých reversů byla právníkou obcí vyslovována téměř jednotně a to i těmi, kteří s volným mandátem nesouhlasili a reálně podporovali mandát vázaný.²²⁸ Tedy nebylo pochyb, a to ani z pohledu současnosti, že se jednalo o reálný nesoulad s ústavou.

V otázce, jak tuto situaci vyřešit, zastával Josef Kliment jednoznačnou pozici. Ve svých pracích konstantně vyzývá k odstranění poslaneckých reversů. Toto odstranění bylo možné provést pouze dvěma způsoby, a to změnou judikatury samotným volebním soudem, nebo změnou zákona o volebním soudu, resp. změnou již několikrát zmiňovaného § 13 tohoto zákona.

V této části zabývající nutnými změnami, které by mohly odstranit poslanecké reversy, považuji za vhodné opět upozornit na fakt, že změna ústavy není jednou z cest, jak reversy odstranit, neboť ústava je ze své podstaty již zapověděla. Problém tedy spočívá nikoliv ve znění, ale ve vymahatelnosti ústavní listiny, a tedy nutné reformě ústavního soudu, jakožto ochránce ústavnosti, což je už ale jiné téma.²²⁹

První Klimentem nastíněný způsob, jak protiústavní stav praxe napravit ve smyslu ústavně konformním, je téměř úplně vyloučen. Za prvé je to dáno složením volebního soudu, jak ho předpokládá zákon o volebním soudě. Při rozhodování o ztrátě mandátu mají totiž přisedící pohodlnou většinu a i přes vůli soudců z povolání (předsedy, kterým je předseda Nejvyššího soudu a soudců referentů) mohou při hlasování svůj názor bez problémů prosadit. Tito přisedící jsou voleni poslaneckou sněmovnou²³⁰ a není u nich stanovena žádná podmínka týkající se právního vzdělání – jednalo se tedy o laické přisedící, a ačkoliv byli oprávněni a povinni neodvislostí, samostatností a

²²⁶ Protiústavnost existence imperativních mandátů a na ně navazujících reversů, byla vyslovována právními experty v době první republiky i v současné době viz např. PITHART, Petr *Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě* (1998: Praha, Česko) et al. *Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.-8. října 1998, Valdštejnský palác – Senát Parlamentu České republiky*. Praha: Historický ústav, 1999, s. 7. O mínění Klimentových současníků bude pojednáno na následujících stranách. Tedy Klimentova kritika i této praxe nijak nevybočovala z mínění mnohých kvalifikovaných osob.

²²⁷ KLIMENT, Josef. *Proti imperativním mandátům*. Demokratický střed. 6. 2. 1931.

²²⁸ Je pravdou, že se tyto osoby otázky ústavní konformity spíše vyhýbaly, než že by upozorňovaly na její problematičnost viz např. dílo Emila Soboty.

²²⁹ Ačkoliv byl Josef Kliment velkým zastáncem volného mandátu, tak jako právník těžce nesl nerespektování ústavy v této věci a žádal, aby, pokud nedojde k ústavně konformní nápravě v judikatuře či legislativě, došlo ke změně ústavy, a tedy oficiálnímu zavedení imperativního mandátu.

²³⁰ Viz § 2 Zákona č. 125/1920 Sb., o volebním soudě.

nestranností,²³¹ vznikala nemalá podezření na porušování tohoto zákonného nařízení. Takováto podezření se objevila právě v souvislosti s prvním a nejspíše nejvýznamnějším nálezem o ztrátě mandátu poslance Vrbenského a dalších, který už byl v této práci také citován. Při interpelaci vlády se poslanec Charvát podívoval nad tím, že již dvě hodiny po skončení jednání soudu přišel předseda Pantůček s precizním vyhotovením a odůvodněním.²³² Načež předseda vlády Antonín Švehla stručně odvětil tak, že členové soudu jsou „samostatní a neodvislí jako soudcové“ a nikomu nepřisluší „právo vykonávati na rozhodnutí volebního soudu vliv,“ a tedy vláda do věci nemohla zasáhnout, neboť by tím porušila zákon.²³³

Ke složení volebního soudu se vyjádřil i Josef Kliment, a to nikoliv v souvislosti se zánikem mandátů volených zástupců, ale po poměrně kontroverzním nálezu tohoto soudu ve věci ověření mandátu JUDr. Karla Perglera.²³⁴ Kliment označuje volební soud, který vznikl i proto, aby byl v některých záležitostech umenšen politický vliv a do rozhodování se vnesl prvek objektivit a nezávislosti, jako jakýsi „malý parlament“, který kvůli svému složení de facto popírá svůj původní smysl nestrannosti.²³⁵ „A tak plénum volebního soudu [...] čítá při plné presenci 12 politiků a pouze jednoho soudce referenta, vyjímaje předsedu.“²³⁶ Právě kvůli tomuto složení Kliment obviňuje volební soud z účelovosti svého rozhodování.²³⁷

Kromě „problematického“ složení volebního soudu a podezření z jeho ovlivňování existoval další důvod problematičnosti, resp. faktické nemožnosti, změny jeho judikatury. Kořeny tohoto druhého důvodu můžeme považovat do značné míry podobné těm, které učinily ústavní soud neschopným plnit svou funkci. Oba dva

²³¹ Viz § 6 Zákona č. 125/1920 Sb., o volebním soudě.

²³² KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920 II: Ústava a její proměny v meziválečném období*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 148.

²³³ Bod VI odpovědi na interpelace, Zasedání Poslanecké sněmovny Národního shromáždění československého r. 1923, tisk. 4251 viz KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920 II: Ústava a její proměny v meziválečném období*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 148.

²³⁴ JUDr. Karel Pergler (1882–1954), československý advokát, diplomat a poslanec Národního shromáždění za Ligu proti vázaným kandidátkám.

²³⁵ KLIMENT, Josef. *O mandát Perglerův*. Demokratický střed. 27. 2. 1931.

²³⁶ Tamtéž.

²³⁷ Jako příklad mu posloužil právě zmíněný případ neověření mandátu Dr. Perglera, kdy uvádí, že laický prvek v soudnictví má mimo jiné zajistit, že „tvrdý“ a formální výklad práva nepřeváží nad spravedlností, avšak právě v tomto případě volební soud rozhodl nejformálněji, jak to šlo. „Politické momenty byly důležitější než zdůrazňovaný často zdravý rozum.“ Bezsporně zajímavé jsou také Klimentovy názory na vztah pozitivního práva a „nejvyšší spravedlnosti“, přičemž odkazuje na „neměnný mravní princip“. viz KLIMENT, Josef. *O mandát Perglerův*. Demokratický střed. 27. 2. 1931. a KLIMENT, Josef. *Rigor iuris a volební soud*. Demokratický střed. 6. 3. 1931.

případy spojuje způsob legislativního vymezení. Zákonodárce vytvořil tak obtížné podmínky a způsoby aktivace těchto ustanovení (podání žalob k ústavnímu soudu a zahájení procesu, změnu judikatury volebního soudu), že bylo reálně nemožné této zákonné úpravě využít, ačkoliv formální možnost existovala.

Tento druhý důvod, můžeme právem považovat za „legitimnější“ než byl důvod první. Zatímco u složení soudu se jednalo spíše o dohady, i když mnohdy oprávněné, zda skutečně má vliv na rozhodování, tak tento druhý důvod měl vliv zcela jasný. Tím, že volební soud de facto nemohl změnit svou judikaturu ve věci vymahatelnosti reversů, se zablokovala jakákoliv možnost napravit případné pochybení či „justiční omyl“. Josef Kliment si je této nemožnosti dobře vědom a říká, že „pro změnu judikatury volebního soudu požaduje dnes zákon takových podmínek, že jsou prakticky téměř nedosažitelné (bylo by zapotřebí jednomyslného usnesení).“²³⁸

Z důvodů výše nastíněných tedy volební soud nemohl (nebo nechtěl) svou dosavadní judikaturu změnit, a tedy pokud se měly poslanecké reversy zakázat, resp. učinit nevymahatelnými, zbývala jediná cesta a tou bylo přímé zákonné ustanovení. Takovéto ustanovení by mohlo poslanecké reversy vyloučit a této nové skutečnosti by svou rozhodovací praxí volební soud musel přizpůsobit. Kliment navrhoval změnu příslušného § 13 zákona o volebním soudě a to takovou, že pro ztrátu mandátu se vyžaduje vyloučení ze strany z důvodů nízkých nebo nečestných a této ochrany (myšleno ve smyslu taxativního výčtu) se nemůže poslanec vzdát, a to ani dohodou se stranou. Jak lze s Klimentovým postojem k politickým stranám usuzovat, nebál se ani důslednějšího řešení tohoto problému, „totiž úplné škrtnutí předpisu o tom, že rozchod se stranou má vliv na další trvání mandátu,“ což podkládá již předestřeným názorem, že politické strany by neměly být nositelkami moci ve státě, nýbrž organizačním prostředkem mezi kandidáty a voliči.²³⁹

Z výše uvedeného můžeme konstatovat, že Josef Kliment byl zarytým odpůrcem nejen imperativního mandátu, ale i (možná především) poslaneckých reversů, které činily příkazy stran vynutitelnými. Ačkoliv nemůžeme tvrdit, že by všichni relevantní činitelé první republiky byli, stejně jako Kliment, proti těmto záležitostem, můžeme si jistě dovolit říci, že valná většina byla. Namátkou můžeme jmenovat několik

²³⁸ KLIMENT, Josef. *Po úvahách činy*. Demokratický střed. 9. 12. 1932.

²³⁹ KLIMENT, Josef. *Odstraňme poslanecké reversy*. Demokratický střed. 6. 1. 1933, č. 1.

nejvýznačnějších osob prvorepublikového právního života, které zavedenou praxi (posvěcenou volebním soudem) ostře odsuzovali. Už připomínaný Jiří Hoetzel se vyjádřil, že považuje poslanecké reversy za přímo příčící se ústavě a stejně jako Kliment upozorňoval na nemožnost změny neblahé praxe volebního soudu. František Weyr také poslanecké reversy příliš nepodporoval. Ve své slavné práci „Československé právo ústavní“ z roku 1937 říká, že reversem se kandidát čestným slovem zavazuje, že složí mandát. A o tomto pouze „čestném slovu“ se vyjadřuje již dlouhá léta po zavedení vymahatelnosti reversů judikaturou volebního soudu. Dále je značně skeptický k samotné příslušnosti volebního soudu o reversech rozhodovat, přičemž dodává: „I kdyby taková dohoda [...] byla platná, neplynulo by z toho ještě, že je volební soud příslušný vyslovovati z titulu dohody ztrátu mandátu.“ V této věci odkazuje na zákon o volebním soudu, který mu ani zdaleka takovou příslušnost nesvěřuje.²⁴⁰ Z dalších právních expertů, kteří se vyjadřovali proti reversům, můžeme jmenovat JUDr. Vladimíra Horu, nebo JUDr. Václava Joachima. Naopak pro poslanecké reversy se vyslovoval například prof. JUDr. PhDr. Bohumil Baxa, který vyslovil tezi, že pokud zákon výslovně nezapovídá možnost z reversu žalovat, pak je závazek z něj žalovatelný. Postoj Ferdinanda Peroutky byl vůči poslaneckým reversům zdrženlivý, nikoliv však vyloženě kritický.²⁴¹

Z tohoto stručného přehledu vidíme, že se Josef Kliment účastnil legitimní diskuse, která rezonovala nejen právnickým světem po celou éru existence Československa a která, ačkoliv měla na obou stranách své zastánce, vyjadřovala zřetelná většina shodný názor jako Kliment.

Kapitolu zabývající se problematikou „státu stran“, tedy především politickými stranami, volebním systémem, vázanými kandidátními listinami a reversy zakončíme nesporně zajímavým citátem z Klimentova článku z počátku roku 1933, ve kterém se mimo jiné dostal k moci nacistický režim v Německu. „Tedy již pouhým zachováním dnešní ústavní listiny a odstraněním toho, co ji zřejmě porušuje, dá se čelit největším výstřelkům stranické autokracie. [...] Vrátili politické strany jejich

²⁴⁰ WEYR, František. *Československé právo ústavní*. V Praze: Melantrich, 1937, s. 139.

²⁴¹ K názorům právnícké obce viz HEJTMÁNEK, Jan. *Volební soud a jeho judikatura*. Brno, 2017. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce doc. JUDr. Bc. Jaromír Tauchen, Ph.D. s. 36–37.

ústavnímu poslání budiž prvním naším novoročním heslem, jímž úspěšně budeme čelit defétistickému volání po diktaturách a vykupitelích.“²⁴²

²⁴² KLIMENT, Josef. *Odstraňme poslanecké reversy. Demokratický střed.* 6. 1. 1933, č. 1.

5. Pohled na Německo a nacistický režim

Josef Kliment se, jakožto právní historik, zabýval množstvím témat, a to především z českých dějin. Už od dvacátých let se začal blíže zajímat o fenomén Svaté říše římské a z toho vyplývající teorie o univerzalizmu, tedy jediné univerzální světovládě. Tyto koncepty byly Klimentem následně využity, nebo spíše zneužity, k ospravedlnění nacistického rozbití a následného podmanění zbylého území tzv. druhé Československé republiky. Po následující trvání Protektorátu Čechy a Morava byl vztah nacistického Německa vůči protektorátu Klimentem soustavně přirovnáván ke vztahu Svaté říše římské k Českým zemím, což bylo mnohými oprávněně odsuzováno jako kolaborantská snaha o zdůvodnění a legitimizaci „připojení“ republiky k Německu a ospravedlnění ztráty státní suverenity. Sám Kliment tuto svou interpretaci však chápal jako součást Háchou nastolené retardační politiky, a dokonce i Hácha se k tezi „obnovené říše římské“ stavěl v podobném duchu.²⁴³

Jak ale Kliment vnímal vztah českých zemí (resp. Československé republiky) k Německu a jak vnímal nastolený nacistický režim v Německu ještě před tím, než se stal politickým a tiskovým referentem v kanceláři státního prezidenta? Jak tyto své názory následně interpretoval po vzniku protektorátu? A může analýza Klimentových prvorepublikových článků pomoci při snaze o pochopení jeho publikační činnosti v následném období okupace? Na to se pokusí dát odpověď tato kapitola.

5.1 Československo-německé vztahy

Josef Kliment se o problematice československo-německých vztahů ve své tvorbě zmiňuje mnohokrát a poprvé již v roce 1929 v reakci na nesporně zajímavý soudní spor, který ačkoliv probíhal před československým soudem, hlavní roli, jakožto žalobci, hráli němečtí občané. V dalších letech se k tématu vztahu těchto dvou států příležitostně vracel, aby se v druhé polovině třicátých let, za zvyšujícího se ohrožení Československé republiky, stalo jednou z nejvýznamnějších součástí jeho práce.

Výše zmíněný soudní spor, na který Kliment reagoval svým článkem, se zakládal na výkladu § 2 jazykového zákona, který přiznával určitá zvláštní oprávnění, a to

²⁴³ Lze připomenout, že prezident Hácha využil tuto tezi již 16. 3. 1939 ve svém rozhlasovém projevu národu: „Naším spojením s ním [Německem] obnovuje se bývalý říšský svazek.“ a to tři dny před vydáním Klimentova článku „Obnovuje se Svatá říše římská“, kterým Kliment započal tuto myšlenku soustavně propagovat.

příslušníkům jazyka menšiny.²⁴⁴ Problematickou částí zmíněného paragrafu se stal právě obrat „příslušník jazykové menšiny“, jelikož vzhledem k této zákonné formulaci nebylo zcela jasné, zda právo přiznané druhým paragrafem dopadá i na cizí státní příslušníky hovořící jazykem menšiny.²⁴⁵

Kliment se při této příležitosti pozastavuje nad horlivostí německých²⁴⁶ advokátů účastnících se tohoto soudního sporu, kteří podle něj „bojují [...] způsobem a prostředky, kterými se dosud žádné své akce neujali,“ a to za věc, která navíc nemá žádné vážné hospodářské či kulturní důsledky, nýbrž jde o záležitost čistě nacionálně-prestižní.²⁴⁷

V citovaném článku se zamýšlí nad důvody této horlivosti, kterou při vlastních jazykových požadavcích prý neuplatňovali ani „naši Němci“. Následně dochází k závěru (k témuž jako prezident Nejvyššího soudu JUDr. Augustin Popelka),²⁴⁸ že cílem bylo „vtisknout československému státu znak inferiornosti, jímž by vždy a všude se odlišoval od ostatních suverénních států.“²⁴⁹ I z tohoto důvodu Kliment dochází k závěru, že tyto nečestné snahy německých státních občanů nelze podporovat, a i když by právní výklad inkriminovaného obratu mohl být obojí, je správné se přiklonit k tomu výkladu, že za „příslušníka jazyka menšin“ může být považován pouze občan československý. Vidíme tedy, že se Kliment ve své analýze adresované široké

²⁴⁴ Tato oprávnění byla přiznána vůči soudům, úřadům a orgánům republiky, „jejichž působnost vztahuje se na okres soudní, v němž [...] obývá alespoň 20 procent státních občanů [...] jiného jazyka než československého“. Stejný paragraf dodává, že tyto státní instituce jsou povinny ve všech věcech, jejichž vyřízení jim náleží, přijímat od „příslušníků jazyka této menšiny“ podání v jejich jazyce a následně v tomto jazyce také vydat vyřízení. viz § 2 Zákona č. 122/1920 Sb., podle § 129 ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé.

²⁴⁵ Ačkoliv byl výklad nejasný, znění ústavní listiny v hlavě VI. o ochraně menšin hovořilo pro variantu působnosti pouze na státní občany. viz § 128 ústavní listiny: „Všichni státní občané republiky Československé jsou si před zákonem rovni a požívají stejných práv občanských a politických [...]“. Faktem také je, že vytvoření hlavy VI. ústavní listiny bylo splněním závazků vyplvajících z tzv. St. Germainské menšinové smlouvy, která ve svém čl. 7 stanoví: „Jestliže by vláda československá zavedla nějaký oficiální jazyk, bude přes to poskytnuta příslušníkům československým jiného jazyka než českého přiměřená možnost, aby před soudy používali svého jazyka jak ústně, tak písemně.“ Tedy i tato smlouva operovala pouze se státními příslušníky. viz čl. 7 Smlouvy č. 508/1921 Sb., mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919.

²⁴⁶ Myšleno ve smyslu Německých občanů.

²⁴⁷ KLIMENT, Josef. *Advokáti cizinců*. Demokratický střed. 8. 2. 1929.

²⁴⁸ K výkladu Augustina Popelky viz POPELKA, August. *Nejvyšší soud a snaha o rozšíření výsady jazykových menšin na cizince*. In: Právník. Teoretický časopis pro otázky práva a státu, ročník 67. Praha: Jednota právnická, 1928, s. 489–508. K osobě Augustina Popelky a bližšímu vymezení rozebíraného soudního sporu viz např. PIJÁK, Martin. *JUDr. August Adolf Popelka, kancléř prezidenta Háchy*. Praha, 2022. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Čechurová, Jana.

²⁴⁹ KLIMENT, Josef. *Advokáti cizinců*. Demokratický střed. 8. 2. 1929.

veřejnosti příliš nezabýval hlubším právním výkladem, a spíše se pouze odvolával na obecný princip zákazu zneužití práva.

Na tomto příkladu můžeme pozorovat dva zásadní momenty ohledně názorových stanovisek Josefa Klimenta. Za prvé jeho už tolikrát zmiňované vlastenectví, které sám též hrdě označoval za nacionalismus a za druhé jeho naznačený postoj vůči Německu skrze německé státní příslušníky. Již v roce 1929 si všimá snah těchto osob o podkopávání Československa, a to nejen vzhledem k jazykovému právu menšin, ale také ke konci článku zmíněnou údajnou zainteresovanost německých advokátů ve věci Československo-maďarského rozhodčího soudu, která měla působit v neprospěch československého stanoviska, což ale více nerozvádí a ani nepodkládá bližšími informacemi.²⁵⁰

Další práce k tématu československo-německých vztahů byla Klimentem napsána relativně krátce po té první, a to v říjnu 1929 v souvislosti s připomínáním zavraždění svatého Václava. Při příležitosti oslav Svatováclavského milénia vydal Josef Kliment článek s názvem „Tisícileté právo na stát“, který je jedním z klíčových v hodnocení Klimentových názorů v této problematice.

Celý článek, věnující se především osobě a roli svatého Václava, je postaven na již zmiňované univerzalistické teorii, která ve své době přiznávala moc císaři (a papeži) na vládu nad světem a na jejich výlučné právo svěřovat vládu dalším křesťanským panovníkům.²⁵¹ Ačkoliv i Václavovi předchůdci byli již pokřtění, tak teprve jeho osoba a jeho odkaz znamenala významný předěl mezi pohanskou minulostí a křesťanskou budoucností státu po boku s dalšími christianizovanými zeměmi středověké Evropy. V osobě prvního českého světce vidí důvod toho, že „českým zemím nemohla upřít nároky na politickou samostatnost ani říše římská [...], křesťanskému knížeti a jeho nástupcům nemohla světová říše odepřít samosprávu,

²⁵⁰ KLIMENT, Josef. *Advokáti cizinců*. Demokratický střed. 8. 2. 1929.

²⁵¹ O této teorii podrobně pojednává v jedné ze svých odborných prací „Orgány zahraničních styků v českém státě před Bílou Horou“, kde detailně rozebírá jednak teorii univerzalizmu, ale také praktické aspekty a reálné dopady snah císařů tuto teorii aplikovat v praxi. Mimo jiné v ní také analyzuje vztah českého státu ke Svaté říši a jeho vývoj napříč své existenci. viz KLIMENT, Josef. *Orgány zahraničních styků v českém státě před Bílou Horou*. V Praze: Jan Kapras, 1929, s. 8–20.

zejména když ze strany české, ve správném odhadu sil, jak známo, nebylo šetřeno na kompenzacích.“²⁵²

Tento letný exkurz k počátkům českého státu byl učiněn, aby mohlo být alespoň naznačeno, jak Kliment vnímal nejen vznik státu, nýbrž a hlavně vztah českých zemí ke státu, který si nárokoval světovládu a se kterým byl český stát od svých nejranějších dějin v mnohých ohledech provázán. To, jakou povahu tento vztah skutečně měl, je dodnes námětem prací mnohých historiků, avšak pro tuto práci samotný tento fakt nehraje významnější roli. Důležitějším poznatkem je, jakým způsobem ho interpretoval a vnímal Josef Kliment. Zároveň můžeme vidět, že nejen ve svých odborných pracích, nýbrž i v článku určenému pro širokou veřejnost, zdůrazňuje určitou „politickou samostatnost“ a „samosprávu“ českého státu.²⁵³ Z toho lze jednoduše vyvodit, že české země měly samosprávu a říše, ačkoliv jim nemohla tuto „samosprávu odepřít“, tak jim mohla odepřít leccos dalšího, respektive jakýsi nárok na samosprávu a její reálná existence neznamena plnou státní suverenitu, spíše znamená její pravý opak.

Interpretace vztahu mezi českým státem a Svatou říší tak, jak ho Kliment vyložil i v tomto článku, je zcela zásadní pro porozumění jeho argumentace po vzniku protektorátu. Základem jeho teorie „obnovené říše“ totiž bylo zdůrazňování výlučného postavení českých zemí ve vztahu ke Svaté říši a to, že toto postavení (především nároky na samosprávu a jakýsi „volný svazek“) by mělo být obnoveno společně s novou říší a jejím obnoveným vztahem k Českým zemím. Ať už byla tato Klimentova argumentace účelovým zdůvodněním, nebo upřímnou snahou o zlepšení pozice protektorátu, faktem zůstává, že kontinuálně navazuje na jeho závěry učiněné v roli právního historika, a to dlouhá léta před nacistickým ohrožením.²⁵⁴

Dalším důležitým prvkem pro porozumění Klimentových argumentů po vzniku protektorátu, je uvědomění si další historické skutečnosti, na kterou Josef Kliment

²⁵² Hlavním důvodem tohoto stanovisko byla především křesťanská víra českého knížete, díky níž měl panovník zajištěno určité postavení v rámci christianizovaného světa. Existence notoricky známých kompenzací byla zmíněna spíše nad rámec. KLIMENT, Josef. *Tisícileté právo na stát*. Demokratický střed. 27. 9. 1929.

²⁵³ Vedle povahy českého státu ale v tomto článku zdůrazňuje především fakt samotné státnosti: „České právo na samostatný stát opřené zprvu o osobnost knížete Václava a přizpůsobivší se průběhem dob novým politickým koncepcím, spatřujícím nárok v národě samém, nikdy již neuhasl. Potlačováno bylo pouze protiprávními činy, které jen utužovaly víru v konečné vítězství.“ viz KLIMENT, Josef. *Tisícileté právo na stát*. Demokratický střed. 27. 9. 1929.

²⁵⁴ Za zmínku stojí připomenutí, že Kliment si za svými názory stál i v době po svém propuštění z věznice po roce 1960 a mnil o ně opřít svou snahu o rehabilitaci.

upozorňoval již ve dvacátých letech. Touto skutečností je odlišnost dvou entit – Německa a Svaté říše římské. Než se zaměříme na to, proč a kdy tento fakt Kliment začal prezentovat nejširší veřejnosti ve své publicistické tvorbě, bude učiněn další kusý exkurz do jeho vědecké práce z konce dvacátých let, kdy se o toto téma zajímal z odborného hlediska právního historika.

Ve své odborné publikaci na mnohých příkladech uvádí odlišnost těchto dvou celků a dochází k závěru, že Německo a Svatá říše byly dva odlišné subjekty. Samozřejmě toto stanovisko není zcela přesné, což si sám uvědomuje a dodává, že ne v každém období je toto odlišení patrné a „v určitých dobách samo Německo se ztotožňuje s Říší římskou, ač jindy je zde v rámci říše správně uváděno jako základní část.“²⁵⁵ Na podporu svých závěrů uvádí i čistě formální záležitosti jako například připojování titulu „Germaniae rex“ k titulu císařskému, což jistě nemůžeme považovat za směrodatný údaj toho, jaká byla skutečná praxe, avšak i tato titulatura mnohé naznačuje.

Můžeme tedy říci, že Kliment bez jakéhokoliv politického pozadí či vlivů dochází k názoru, že Německo bylo pouhou součástí nadnárodního celku s univerzální ambicí, tedy Svaté říše římské. Ačkoliv historicky byly tyto subjekty někdy ztotožňovány, nemění to nic na tom, že jedním subjektem nebyly. To jsou závěry, ke kterým Kliment dochází v tomto čistě historicko-právním problému Svaté říše římské a Německého státu. A nebyl jediný, kdo k nim dospěl. Z významných historiků můžeme jmenovat například Josefa Šustu, který se k obdobnému názoru přiklání při výkladu neklidných událostí počátku 14. století. V tomto směru zmiňuje korunovační teorii, která odlišovala možnosti pouhého krále, který měl vliv pouze v „regnum Alemaniae“ a císaře, který byl již považován za toho, který si právem nárokoval světovládu.²⁵⁶ O odlišnosti německého krále a římského císaře, a tedy i německého království a Svaté říše, se v souvislosti s plánem mírového spolku Jiřího z Poděbrad zmiňuje i Klimentův učitel a mentor prof. Jan Kapras. Ten uvádí informaci, že ačkoliv ve spolku nebylo místo pro císaře římského, tak se ho i přesto mohl zúčastnit, avšak pouze jen jako král

²⁵⁵ KLIMENT, Josef. *Orgány zahraničních styků v českém státě před Bílou Horou*. V Praze: Jan Kapras, 1929, s. 12. K nejasnostem, které v tomto směru panovaly zmiňuje např. poznatky prof. Miloslava Stiebera, který zastává názor, že záleželo pouze na „říšském impériu“, kterému byly ostatní země podřízeny. Avšak dle politické situace se italské velmožové nazývali německými knížaty, či se Němci považovali za Římany. viz STIEBER, Miloslav. *Přehled dějin veřejného práva v střední Evropě*. Praha: vlastním nákladem autora, 1923.

²⁵⁶ ŠUSTA, Josef. *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje, kniha druhá: Počátky lucemburské 1308-1320*. V Praze: Česká akademie věd a umění, 1919, s. 51.

německý a v tomto postavení by mu nenáležela žádná zvláštní privilegia na úkor ostatních knížat.²⁵⁷ Vidíme tedy, že s odlišováním Německa a Svaté říše ve své práci operoval i on.

Neblahé aktuálnosti toto téma nabylo se zvyšujícím se tlakem a ohrožením, které nacistické Německo znamenalo pro Československou republiku. V tento okamžik se Klimentovo čistě akademické téma povahy Svaté říše stalo zájmem široké veřejnosti, a tak své závěry, které byly do té doby známy pouze v akademických kruzích, začal v roce 1937 publikovat také v novinách, a tím s nimi seznamovat i čtenáře mimo okruh odborníků, kterým byly jeho texty s touto tematikou původně adresovány.

Proč se toto téma stalo zájmem široké československé veřejnosti? Důvodem byla silná německá propaganda, která započala systematicky útočit na samotné základy československého státu. Říšský tisk, mimo jiných výpadů, dlouhodobě popíral právo Československé republiky na samostatnou existenci a jejich nejčastějším argumentem bylo tvrzení, že české země byly po tisíc let součástí Německa. Vytvoření samostatného státu po skončení první světové války německá propaganda i z tohoto důvodu považovala za historický omyl.

Na útoky německého tisku se Kliment rozhodl veřejně reagovat článkem v *Národní politice*,²⁵⁸ ten nese příznačný název: „Nebyli jsme součástí Německa.“ Hned v úvodu označuje výroky obsažené v říšském tisku za „domnělou historickou pravdu“ a ohrazuje se proti skandálnímu „škrtnutí“ tisícileté minulosti našeho státu.²⁵⁹ Upozornil na fakt, který je z předchozích řádků poměrně zřejmý, a to, že ke „zmizení“ celé naší historie německé propagandě stačilo zaměnit pojem „Svatá říše“ za „Německo“, a následně vylíčil některé ze svých argumentů, ke kterým dospěl svou vědeckou činností o téměř desetiletí před vydáním tohoto článku.

Na podporu svých tvrzení o tom, že Německo, stejně jako v určitých obdobích české země, bylo pouze jedním z „členských“ útvarů říše, uvádí část Zlaté buly Karla IV. V té se praví, že české země jsou nejvznešenější součástí impéria a českému králi náleželo prvé místo v hierarchii tehdejších panovníků, o Německu jako takovém není v bule učiněna nejmenší zmínka – vystupuje zde pouze říše. Z čehož také vyplývá, že

²⁵⁷ KAPRAS, Jan. *Mírový spolek Jiřího z Poděbrad*. V Praze: nákladem České státovědecké společnosti, 1919. s. 6.

²⁵⁸ O den později byl výtah z původního článku uveřejněn taktéž v *Národních listech* viz *Nikdy jsme nebyli závislí na Německu!*. *Národní listy*. 5. 11. 1937.

²⁵⁹ KLIMENT, Josef. *Nebyli jsme součástí Německa*. *Národní politika*. 4. 11. 1937.

„k pouhému království německému nebylo tu s naší strany nejmenší závislosti, a mluvíti dnes o naší historické závislosti na Německu jest totéž, jako dokazovati stejnou závislost Itálie, která přece k říši říšskoněmecké patřila daleko bezprostředněji než naše země.“²⁶⁰ Článek uzavírá velice zajímavým konstatováním, které z části navazuje na skutečnost již řečenou, tedy první místo českého krále mezi panovníky: „Vždy můžeme s hrdostí hlásiti, že naše země byly po řadu století prvním údem velkorysé světové organizace, známé pod jménem svaté říše římské. Stejným dějinným faktem však zůstane, že vůči pouhému Německu nebylo tu nikdy ani stínu naší závislosti.“²⁶¹ Bohužel, tento citát sloužil Klimentovým kritikům jako „důkaz“ jeho domnělého proněmeckého smýšlení, které se mělo projevovat již v dobách první republiky. Může se to zdát až neuvěřitelné, jelikož vyznění celého textu je zcela zjevné, avšak bez uvedení kontextu Zlaté buly, na kterou výrok o předním postavení českých zemí odkazuje a po vynechání druhé části tohoto citátu, vyznívá zbylá věta ve světle následujících událostí přinejmenším kontroverzně.

K výše rozebíranému článku dodejme snad jen to, že navzdory už tehdy se rýsujícím megalomanským plánům Adolfa Hitlera, se v tomto článku Kliment idealisticky dovolává platného stavu moderního mezinárodního práva veřejného, tedy rovnosti a suverenity všech státních celků,²⁶² což dává do neslučitelného protikladu k univerzalistickým ambicím říše s představou jediné vlády nad všemi.²⁶³

K myšlenkám univerzalistické vlády, která se vine celým tématem vztahu mezi Německem a Československem (či v minulosti Českými zeměmi), se Kliment vrací opakovaně. Je to pochopitelné, když si uvědomíme, že v nové realitě ohrožení státu, nabylo toto téma důležitosti přinejmenším v teoretické rovině. Na základě této teorie se Klimentovi poměrně úspěšně dařilo vyvracet německou propagandu ohledně údajného začlenění českých zemí do Německa. Již jsme také mohli vidět Klimentovu argumentaci v neprospěch univerzální světovlády v moderním světě, a to díky existenci rovných a suverénních státních celků, které vystupují jako svrchované entity

²⁶⁰ KLIMENT, Josef. *Nebyli jsme součástí Německa*. Národní politika. 4. 11. 1937.

²⁶¹ Tamtéž.

²⁶² O tom, že víra v mezinárodní právo byla idealisticky nereálná výstižně píše např. Konrad Heiden. Původem německý novinář, který se stal zarytým odpůrcem nacismu a známým autorem věnujícím se právě problému Adolfa Hitlera a Třetí říše, napsal pro Peroutkovu Přítomnost v roce 1937: „Jakmile se však svět vyšine z rovnováhy a ochromne [...] uplatní se rychle převaha silnějšího. [...] Fašistické státy si razí ve světě mezinárodního práva cestu k panství stejnými metodami, jako se ve světě demokracie dostávají k moci fašistické strany.“ HEIDEN, Konrad. *Jedna německá možnost*. Přítomnost. 6. 1. 1937.

²⁶³ KLIMENT, Josef. *Nebyli jsme součástí Německa*. Národní politika. 4. 11. 1937.

ve sféře vnitřní i vnější, jednoduše tedy není možné vytvářet jakýsi „celosvětový stát“. ²⁶⁴ Z tohoto důvodu Kliment pokládá univerzalistické teorie za problém minulosti, který ze své podstaty nemůže být aktuální v prostředí moderního mezinárodního práva, o jehož platnosti v meziválečné době nemůže být nejmenších pochyb.

Problémem univerzalizmu se zabývá i ve svém dalším článku, ve kterém tentokrát čtenářům představuje toto téma ze širší perspektivy, než to dělal do té doby. Již se neomezuje pouze na fenomén Svaté říše a Německa, nýbrž rozebírá tuto problematiku ve vztahu ke státům, které si světovládu nárokují v Klimentově současnosti. Zajímavý je bezesporu fakt, že všechny státy, které podle Klimenta aspirují na světovládu (Německo, Itálie a Rusko), jsou diktatury, což také explicitně ve svém článku zmiňuje. ²⁶⁵ Všechny tři státy si nárokují dědictví po rozpadlé Římské říši – Němci jako následovníci Karla Velikého a dědicové Svaté říše, Italové jako přímí následovníci císaře Augusta společně s nároky papežství a Rusové jako dědicové Byzantinské tradice (Moskva jako třetí Řím). Kliment vyjadřuje určité podivení nad tímto stavem věcí, když se svět po ukončení první světové války přihlásil právě ke koncepci rovných národních států a definitivně tak zavrhl, už beztak po dlouhá léta neaktuální a neproveditelnou, myšlenku univerzální světovlády.

Vzhledem k již několikrát zmiňované práci, která Klimentovi vyšla za něco málo přes rok od doby, kdy psal výše zmíněné články, s názvem „Obnovuje se svatá říše římská“ a argumentační linii, kterou sám povede po celé trvání protektorátu, je zakončení v předchozím odstavci citovaného článku zcela zarážející tím, jak jednoznačně odporuje všemu, k čemu se Josef Kliment bude hlásit po boku Emila Háchy na Pražském hradě: „Myšlenka jediné vlády nad celým světem, která jistě s hlediska teoretického by byla řešením přímočarým, se v dějinách neosvědčila. Nutno proto ideál hledati v systému rovných samostatných států, řešících své společné věci co možná nejdokonalejší mezinárodní smluvní cestou.“ ²⁶⁶

²⁶⁴ Nutno dodat, že problematika politických mezinárodních organizací, na které stát dobrovolně přenáší část své suverenity, čímž lze alespoň regionálně vytvářet „nadnárodní celky“, byla v meziválečné době v podstatě neznámou, resp. v praktické rovině.

²⁶⁵ KLIMENT, Josef. *Dědicové světovlády*. Národní politika. 7. 11. 1937.

²⁶⁶ Tamtéž. Zajímavý je fakt, že i obžaloba proti Josefu Klimentovi bude konstatovat, že téměř žádné jeho dílo z protektorátního období nevynechává problematiku „obnovené Svaté říše“. Je přinejmenším zarážející, že ačkoliv ještě v roce 1937 Kliment považoval univerzalizmus za nevhodný, tak po celé období okupace ho bude nekriticky vyzdvihovat. I tato skutečnost může sloužit jako doklad, že heslo „obnovené svaté říše“ bylo užito

5.2 Názorový obrat po 16. březnu 1939

Nemůže být sporu o tom, že za trvání první republiky sloužily Klimentovy závěry obraně státu proti útočné německé propagandě. Dva nejzásadnější historicko-právní argumenty, které Kliment k polemice s německou „domnělou historickou pravdou“ užíval, vyslovil již na konci dvacátých let ve svých akademických pracích a za zvýšeného ohrožení republiky je představil československé veřejnosti. Učinil tak, aby vyvrátil lživou propagandu nacistického Německa, které záměrně zkreslovalo historickou skutečnost. Základem jeho argumentace, jak bylo výše naznačeno, byly dvě navzájem provázané skutečnosti, tedy odlišnost dvou entit – Německého státu a Svaté říše římské – a vztah českých zemí k oběma těmto celkům, přičemž vztah ke státu Německému byl pouhým „regulérním“ vztahem mezi dvěma státy, kdy ani jeden nebyl žádným způsobem podřízen tomu druhému. Těmito historickými argumenty Kliment vyvracel tvrzení německé propagandy, která upírala právo Československa na svou existenci, právě s poukazem na to, že české země měly být údajně jakousi „provincií“ Německa a jeho současná existence je jedním z mnoha omylů Versaillského míru.

Jak bylo ukázáno, Klimentovy závěry i jeho odhodlání při jejich veřejné prezentaci měly svůj jasný cíl – bránit republiku, ke které měl hluboký vlastenecký vztah, před stále agresivnějším sousedem a jeho propagandou. Avšak po osudném 16. březnu 1939 posloužily Klimentovy vědecké závěry cílům mnohem pochybnějším.

Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava Kliment své názory, které v posledních letech užíval k obraně československého státu, zneužil k faktickému ospravedlnění německé agrese. Svou tezí o „obnovené svaté říši“ se přinejmenším snažil legitimizovat zločinnou akci proti suverenitě vlastního státu. Ačkoliv se tato práce zabývá Klimentovými veřejně prezentovanými stanovisky v době „předprotektorátní“, považuji za nutné uvést i přesah, který názory, jež byly představeny v této kapitole, měly v období následujícím a také upozornit na skutečnost, že se znalostí těchto

čistě účelově, ostatně tak, jak to sám Kliment přiznává ve svých vzpomínkách viz VELČOVSKÝ, Václav (ed.) – KLIMENT, Josef. *U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka*. Praha: Academia, 2019, s. 278–296. K řešení mezinárodních sporů v realitě meziválečného mezinárodního práva lze dodat, že zásadní psychologickou roli v této oblasti hrál např. i vznik Společnosti národů, která měla zajišťovat mírové urovnávání sporných otázek, a to projednáváním u „zeleného stolu“ všemi zainteresovanými státy – malými i velkými, zakotvenými v dlouholeté tradici, či zcela novými.“ Měla zajišťovat řešení vzniklých konfliktů nikoliv zbraněmi, ale demokratickým jednáním. OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Praha: Karolinum, 2000, s. 103. Na mezinárodní systém se Kliment bude odvolávat také ve chvíli, kdy bude kvitovat misi lorda Runcimana, jakožto „nezainteresovaného pozorovatele“ vyslaného pod (neoficiální) záštitou mezinárodního společenství.

Klimentových postojů, je hodnocení jeho protektorátní publikační činnosti mnohem nejasnější.

Josef Kliment, který v té době byl již součástí hradní kanceláře, značným způsobem „upravil“ interpretaci svých vlastních závěrů. Okupaci a násilné přidružení k nacistickému Německu nazval obnovením starého univerzalistického celku, jímž byla Svatá říše římská.²⁶⁷

Byla tato interpretace snahou legitimizovat nově vzniklý stav? Patrně ano. Když se prezident Hácha rozhodl i po vyhlášení protektorátu setrvat v čele státu, aby „zachránil, co se dá“ nejspíš Klimentovi v jeho roli tiskového referenta, ani jiná cesta, než pokusit se o alespoň částečně přijatelné vysvětlení – jak pro okupanty, tak pro domácí obyvatelstvo, nezbývala. Byla ale Klimentem uveřejněná interpretace „obnovy“ Svaté říše ještě něčím víc než morálně pochybnou legitimizací nastalého stavu? Byla snad snahou o hlubší integraci českých zemí do nacistického Německa a skutečným vítáním protektorátu? To je otázka mnohem složitější.²⁶⁸

Je logickým vývodem, že prezidentská kancelář společně s prezidentem Háchou musela zaujmout stanovisko ke vzniku protektorátu a Josef Kliment, jakožto tiskový referent prezidentské kanceláře, se rozhodl pro stanovisko, které je odlišné od prostého šíření faktu, že se z původně suverénního státu stal pouhý satelit nacistického Německa. Rozhodl se celou situaci interpretovat značně svérázně, pomocí svých historicko-právních závěrů, které původně v tisku užíval pro boj s nacistickou propagandou.²⁶⁹ Pro hodnocení Klimentova působení na veřejnost v tomto období je tato skutečnost klíčová, avšak zároveň dosti nečitelná. Osvětlit to, zda role Josefa Klimenta v protektorátní éře (právě směrem k veřejnosti) byla čistě negativní a

²⁶⁷ Za připomenutí stojí fakt, že Kliment ještě koncem roku 1937 považoval univerzalistické teorie za historickou reminiscenci, která nepatří do moderního světa. Zcela jednoznačně se přihlásil k modernímu pojetí států a mezinárodního práva.

²⁶⁸ Sám Kliment po válce vzpomíná na počátek protektorátu a na svou roli v tomto období takto: „Zkrátka bylo-li naprosto nepřijatelné volat po české samostatnosti, posuzoval jsem alespoň nadstátní říši římskou jako svaz samostatných rovnocenných států s úplnou samostatností království českého. Byla to ctnost z nouze a radikální nacisté ji potlačovali, kde mohli.“ Můžeme tedy vidět, že Kliment považoval nacistickou okupaci za nezvratitelnou danost a svou publikační činnost sám považoval za „diplomacii slabých“. viz VELČOVSKÝ, Václav (ed.) – KLIMENT, Josef. *U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka*. Praha: Academia, 2019, s. 284.

²⁶⁹ Klimentovu interpretaci lze považovat za zcela unikátní. Ačkoliv jsme již mohli vidět, že ji následně přebral např. i prezident Hácha.

proněmecká, či sice negativní, avšak alespoň z části morálně ospravedlnitelná, lze zodpovězením otázky, proč tuto argumentaci Kliment zvolil.²⁷⁰

Odpověď na položenou otázku nejspíše nebude nikdy uspokojivě zodpovězena, ale můžeme se k odpovědi pokusit alespoň přiblížit. Možnosti jsou dvě. První, spíše nepravděpodobnější, je, že se Kliment nechal ovládnout myšlenkou toho, že se naplní to, co celý život zkoumal jako předmět svého akademického zájmu – univerzalistická světová říše s Českými zeměmi jako jejím „prvním údem“,²⁷¹ a v duchu této myšlenky tak neváhal ve stylu Goebbelsovské propagandy šířit tuto tezi a snažit se pro ni získat širokou veřejnost.²⁷² Druhou možností je, že se svým argumentem odlišnosti Německého státu a Svaté říše pokusil zeslabit integrační snahy nacistického Německa, a tedy podpořit určitou samostatnost protektorátu jakožto součást nové, obnovené „univerzalistické říše“, nikoliv jako součást Německa, a argumentem zvláštního postavení českých zemí v rámci středověké říše docílit co možná největší autonomie. Ačkoliv jsou jistě obě varianty možné, druhá možnost je, i vzhledem ke znalostem Klimentových poměrně stabilních názorů z dob první republiky, pravděpodobnější.²⁷³ Odpověď na otázku, proč užíval tuto rétoriku, může samozřejmě také ležet někde mezi oběma nastíněnými variantami.

Ať již byl Kliment poháněn jakýmkoliv motivem, pravdou je, že ke zrakům veřejnosti se během trvání protektorátu dostávaly práce, jejichž obsah zasluhuje jednoznačného

²⁷⁰ Silný nesouhlas s Klimentovými argumenty vyjádřil ve svém poválečném díle Emil Sobota, který se ovšem pozadím a důvody zvolené interpretační linie vůbec nezaobíral a pouze konstatoval, že se Kliment dopustil „chybné analogie“. Dále dodal, že tato chyba mohla být pouze jeho osobním omylem, avšak z důvodu jeho zaměstnání se z ní stala „těžká chyba politická“. SCHIESZL, Josef (ed.) – SOBOTA, Emil. *Co to byl protektorát*. V Praze: Kvasnička a Hampl, 1946, s. 42.

²⁷¹ Zajímavý je i detail, jak se Kliment vypořádal s problémem rasy. Ačkoliv byla třetí říše, na rozdíl od těch předchozích, silně postavena na rasové ideologii a obyvatelstvo českých zemí povětšinou definici vyvolené rasy neodpovídalo, tak Josef Kliment stejně odkázal na české země jako na první úd říše. Jak tento rozpor argumentoval? Od vydání „Obnovuje se svatá říše římská“ začal Josef Kliment do svých článků s touto tematikou přidávat přívlastek „neněmecký“. Rázem se tak z prvního údu říše stal první neněmecký úd. Ve zmíněném článku se dokonce dopustil zřetelného rozporu, a to ve větách na sebe navazujících: „A proto také se stal český stát nejpřednější částí svaté říše mezi všemi neněmeckými národy. Římský císař Karel IV. uzákonil pak ve zlaté bule výslovně, že české království jest nejvznešenějším údem svaté říše.“ Cítíme zde patrnou snahu o vyvážení závěrů rasové teorie a historických faktů, které ostatně již mnohokrát ve svých pracích zmiňoval.

²⁷² Ačkoliv je tato možnost, s přihlédnutím k celé Klimentově prvorepublikové činnosti, z autora pohledu méně pravděpodobná, tak např. jeho činnost z dob druhé republiky je poměrně silným argumentem pro tuto první variantu vysvětlení.

²⁷³ K dospění k tomuto závěru, můžeme vycházet z již představených zdrojů. Připomenout můžeme jeho vlastenecké články, stejně tak jeho značně protiněmecké práce. Výmluvné jsou také jeho názory na uskutečňování univerzalistických teorií v moderním světě. K tomu lze navíc připomenout svědectví např. Theodora Háchy o Klimentově spolehlivosti nebo Jiřího Havelky o Klimentově pročeském smýšlení, stejně tak názor Emila Háchy na rétoriku „obnovené svaté říše“.

odsouzení.²⁷⁴ Otázkou zůstává, zda se má stejného odsouzení dostávat i jejich autorovi.

5.3 Pohled na nacistický režim

Josef Kliment, jak jsme se již ostatně mohli přesvědčit, byl poměrně aktivním autorem novinových článků. Je tedy poněkud zarážející, že prací zabývající se nástupem nacismu v Německu, respektive stále se výrazně projevující pravou tvář tohoto režimu, nenalezneme tolik, kolik bychom nejspíše očekávali. Je to o to více zarážející u osoby, jakou byl právě Josef Kliment, který na jakékoliv náznaky z jeho pohledu nedemokratických praktik v republice ve své tvorbě neúnavně upozorňoval a odsuzoval je.²⁷⁵ Navzdory tomu jako by hrůzné činy nacistického režimu příliš nerefletoval.

Můžeme se ptát, co stálo za opomíjením této tematiky. Byla to skrytá náklonnost k tomuto režimu, prostý nezáměr k událostem v cizině, nebo zcela jiný důvod?²⁷⁶ Odpověď na tuto otázku samozřejmě není jasná. Avšak ze všech okolností lze dovodit, že o žádnou náklonnost se jistě nejednalo.

Ačkoliv Klimentovi nic nebránilo nacistický režim vyzdvihovat a chválit, rozhodně tak nečinil.²⁷⁷ Ba přímo naopak, k nacistickému režimu se staví skepticky už v roce 1933, jen několik měsíců po Hitlerově nástupu.

Ve své přednášce z počátku dubna toho roku, která již ostatně byla v této práci několikrát zmiňována, se Kliment mimo jiné zamýšlí nad podstatou demokracie. Tak, jak bylo vyloženo v příslušné kapitole, odmítá definici demokracie jako „mechanického součtu“ hlasů všech lidí a odvolává se k potřebě vlády nejlepších –

²⁷⁴ Např. můžeme uvést: KLIMENT, Josef. *Obnovuje se svatá říše římská*. Národní politika. 19. 3. 1939. KLIMENT, Josef. *Říše je více než stát*. Přítomnost. 1. 3. 1943. KLIMENT, Josef. *Nadřazenost Říše nad státem*. České slovo. 23. 3. 1943.

²⁷⁵ Z mnoha nabízejících se příkladů můžeme jmenovat odpor proti zásahům do soudcovské nezávislosti, porušování ústavy viz např. omezování svobody slova, existence zmocňovacího zákonodárství, ochrana individuálních svobod. Jistě zajímavý je i Klimentův komentář k Nejvyššímu správnímu soudu, správnímu soudnictví jako takovému a jeho roli v demokratickém právním státě: „Základní tento orgán neúčinnější kontroly veřejné správy, [...] jest pojmovým znakem každého právního státu.“ viz KLIMENT, Josef. *Nejvyšší správní soud*. Demokratický střed. 13. 10. 1933.

²⁷⁶ Nutno podotknout, že navzdory relativně nízkému počtu článků zabývajících se nacistickým režimem a Německem jako takovým, je to jediný zahraniční stát a režim, který ve své tvorbě cíleně reflektuje. Vyjma problematiku Francie z jeho rané tvorby.

²⁷⁷ Až na jednu výjimku, což byla německá práce s propagandou, o čemž také bude dále pojednáno.

tedy hlasu vybraných lidí.²⁷⁸ Opět zde odkazuje na tvrzení, že většina ještě neznamena práva, a právě v duchu těchto myšlenek se vyjádřil o vzestupu Adolfa Hitlera v Německu. O nutnosti vytvořit vládu nejlepších, resp. nejpovolanějších, říká: „Jinak můžeme dojít k tomu, že mechanický hlas lidu vynese vládu špatnou, jak vidíme v Německu.“²⁷⁹ Tento, v rámci celé přednášky, detail, který měl sloužit jen jako příklad k jeho tezi o „nejlepší vládě“, nabývá značné důležitosti ve chvíli, kdy se zaměřujeme právě na jeho vztah k nacistickému režimu. V celém kontextu zdánlivě nepodstatná a kusá informace totiž vypovídá o Klimentově nahlížení na nově ustavený režim v Německu, který v době, kdy zmíněná řeč proběhla, již provedl nejzásadnější kroky k trvalému uchopení moci.

Další příklad Klimentova skeptického nahlížení na nacistický režim můžeme pozorovat ve značně kritickém článku mířícím proti sociálně-demokratickému tisku, ve kterém vyjadřuje velice obdobný názor, který vyslovil během své přednášky. Obhajoval totiž sociálními demokraty kritizovanou otázku, kterou v tisku nastolil František Weyr²⁸⁰ a která směřovala k tomu, zda se lze v demokratické soustavě skutečně ve všem spolehnout na hlas mechanického lidu, „jenž v Německu vynesl Hitlera s celým jeho režimem.“²⁸¹

Celá tato nastíněná problematika úzce souvisí s pojmáním demokracie a jejím užitím v praxi. Skutečnost, že se Adolf Hitler dostal k moci pomocí svobodných voleb, Kliment vnímá jako selhání klasického pojetí demokracie v meziválečné éře, kterou, jak již bylo řečeno, považoval za pouhý mechanický součet hlasů všech. S odkazem na toto selhání a na zvláštní vztah nově vzniklých diktatur k demokracii podrobil rozboru možné „demokratické“ prvky, kterými se meziválečné diktatury, dle jeho názoru, vyznačovaly.

„Demokratickou“ povahu těchto režimů (má na mysli především režim německý a italský)²⁸² vykládal ze dvou hledisek, které navzájem kombinoval. Poprvé se k tomuto tématu vyjádřil v přednášce, v této podkapitole citované, ve které se vyslovuje o

²⁷⁸ O demokratičnosti Klimentem navrhované definice demokracie jako vlády nejlepších (vybraných) jedinců, lze úspěšně pochybovat.

²⁷⁹ MERTL, Jan – KLIMENT, Josef – PEŠEK, Zdeněk. *Volební reformy: tyto přednášky byly prosloveny v semináři o volební reformě, pořádaném 1. a 2. dubna 1933 Svazem národního osvobození, I.* V Praze: Svaz národního osvobození, 1933, s. 83.

²⁸⁰ Uveřejněnou v Lidových novinách 3. 4. 1933.

²⁸¹ KLIMENT, Josef. *Dogma nadevše*. Demokratický střed. 12. 5. 1933.

²⁸² Tamtéž.

demokratickém charakteru „dnešních diktatur“, a to ve smyslu tzv. široké demokracie – za režimy s tímto pojetím demokracie totiž považoval všechny režimy, které vládu pokládají za „věc lidskou, nikoli za nadpřirozený úděl panovníkův.“²⁸³ Pokud přistoupíme ke Klimentem vyslovené definici tzv. široké demokracie, nemůžeme jinak než s jeho závěrem souhlasit.

K demokratičnosti diktátorských režimů se opětovně vyslovil koncem roku 1933 a tentokrát již navazoval na své teze vyjádřené v článku „Dogma nadevše“. Stalo se tak v reakci na kritický článek poslance Karla Moudrého,²⁸⁴ ve kterém Klimentovy vývody, učiněné v „Demokracii a stát stran“, podrobuje značné kritice.²⁸⁵ Na tuto kritiku Josef Kliment následně reagoval a v souvislosti s tím se opět vyjádřil o problematice demokracie v širším (či nejširším, jak ji Kliment také nazývá) smyslu a demokratičnosti diktátorských režimů. V tomto článku, ačkoliv navazuje na pojmy široké a úzké demokracie, se už ale nezabývá vztahem mezi širokou demokracií a diktátorskými režimy, nýbrž se zaměřuje na způsob vzniku těchto režimů. Říká: „K tomu jen znovu tvrdím, co ostatně jest již běžným názorem, že původem svým jsou demokratické dnešní diktatury, lišící se od ostatních demokracií tím, že v konkrétních otázkách neznají spolurozhodování všeho obyvatelstva, jaké znají ve formě nejrůznějších reprezentací (parlament, ministři) demokracie běžné.“²⁸⁶

Můžeme tedy vidět, jak dvojitým způsobem Josef Kliment označoval meziválečné diktátorské režimy za „demokratické“ a jak toto označení chápal. Ačkoliv se může zdát užívání slova „demokratické“ v takovýchto spojeních kontroverzní, vidíme, že tím Kliment nijak nezlehčoval, či nerelativizoval problematické fungování těchto režimů, nýbrž jejich existenci spíše analyzoval a následně se snažil přiléhavě pojmenovat určité prvky těchto režimů a není vážnější důvod s jeho konstatováním ve výše uvedených případech a za výše uvedených definic souhlasit.²⁸⁷

²⁸³ MERTL, Jan – KLIMENT, Josef – PEŠEK, Zdeněk. *Volební reformy: tyto přednášky byly prosloveny v semináři o volební reformě, pořádaném 1. a 2. dubna 1933 Svazem národního osvobození, I.* V Praze: Svaz národního osvobození, 1933, s. 84.

²⁸⁴ JUDr. Karel Moudrý (1881 – 1948), československý právník, politik a meziválečný poslanec Národního shromáždění za Československou stranu národně socialistickou.

²⁸⁵ MOUDRÝ, Karel. Sobota. 28. 10. 1933.

²⁸⁶ KLIMENT, Josef. *O pravdu v politice*. Demokratický střed. 3. 11. 1933.

²⁸⁷ V uvažování o těchto záležitostech se dokonce odvolává na posudky prezidenta Masaryka o fašistické Itálii viz MERTL, Jan – KLIMENT, Josef – PEŠEK, Zdeněk. *Volební reformy: tyto přednášky byly prosloveny v semináři o volební reformě, pořádaném 1. a 2. dubna 1933 Svazem národního osvobození, I.* V Praze: Svaz národního osvobození, 1933, s. 83.

Stejně tak si můžeme povšimnout, že obojí Klimentovo pojetí „demokratičnosti“ diktátorských režimů je založeno na čistě formálních aspektech – jejich vznik a legitimita založená nikoliv na principu Boží prozřetelnosti. Zcela jiný postoj zaujímá vůči materiálnímu naplnění demokratických zásad v těchto režimech.

Ve své práci z roku 1937, kterou reaguje na užívání pojmu „křesťanská demokracie“, shledává, že pouhý pojem demokracie je až příliš vágní a spíše představuje „určitou nadřazenou koncepci, která jest konkretizována teprve bližším pojmovým přívlastkem.“²⁸⁸ Ovšem ohledně užívání těchto přívlastků nachází jisté úskalí, a to ve formálním pojetí demokracie při současném opomíjení pojetí materiálního. Upozorňuje, že při nerespektování obsahové stránky demokracie můžeme dojít k situaci, že za demokratické bude označeno vše, co bude odpovídat vůli lidu, tedy vůli jeho většiny.²⁸⁹ Za takové situace „demokracie liberalistická znamenala by vládu lidu, naladěného ve své většině liberalisticky, demokracie kolektivistická vládu lidu, orientovaného kolektivisticky a demokracie křesťanská vládu lidu, věřícího křesťansky. Namítnuto bude jistě hned, že by zde pak vláda lidu, naladěného fašisticky, byla demokracií fašistickou.“²⁹⁰

Z kontextu celého textu můžeme dovodit, že něco jako „fašistickou demokracií“ považuje Kliment za de facto nelogické spojení, které by ale při přísně formální definici demokracie zas tak nelogickým být nemuselo. Z tohoto důvodu se Josef Kliment obrací na materiální aspekt demokracie, který obnáší „vedle formálního postulátu účasti lidu také určité maximy obsahové,“ a tvrdí „že tedy demokracií jest vše co hoví těmto konečným demokratickým maximám.“²⁹¹ De facto tak obsah pojmu „křesťanské demokracie“, který definoval prof. Adolf Procházka,²⁹² Josef Kliment ztotožnil s materiálním pojetím demokracie, jelikož má za to, že konečné cíle demokracie nejlépe formulovalo právě křesťanské učení. A co Kliment považoval za konečné cíle demokracie? Mimo jiné zmiňuje rovnost, svobodu, bratrství a všelidskou hodnotu lásky, přičemž dodává, že se dosud „nepodařilo formulovati na civilních

²⁸⁸ KLIMENT, Josef. *K úvahám o křesťanské demokracii*. Tak. 24. 3. 1937.

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ Tamtéž.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² prof. JUDr. Adolf Procházka, československý právník, univerzitní pedagog, politik a poválečný poslanec Prozatímního i Ústavodárného Národního shromáždění a demokratický ministr vlády působící v Československé straně lidové.

cestách jiné konečné cíle lidského bratrství, než které razilo křesťanství, i když se našly pro tyto hodnoty jiné termíny, jako např. lidskost (humanita) apod.“²⁹³

V souvislosti s rovností jako jednoho z cílů „pravé demokracie“²⁹⁴ můžeme připomenout již zmiňovanou Klimentovu práci, která, stejně jako předchozí, pochází z roku 1937, tedy z doby stále se zvyšujícího tlaku nacistického režimu. V ní vyzdvihuje svobodné individuum, obdařené občanskými svobodami, jež je omezené pouze všeobecnými (!) právními předpisy a pouze tehdy, „pokud je to zapotřebí ke stejné svobodě všech.“²⁹⁵ V návaznosti na toto konstatování dodává, že na takto definované rovnosti je založeno ústavní zřízení Československa a v jeho rámci nelze „popřít předstátní důstojnost občana“ jeho nahrazením kolektivem definovaným „rasou, třídou, stavem, politickou stranou.“²⁹⁶ Vzhledem k událostem v nacistickém Německu není jistě dílem pouhé náhody, že „rasu“ staví Kliment na první místo jako příklad nepřipustné diskriminační diferenciaci občanů, na základě jejich příslušnosti k určité skupině.

Na tuto problematiku Kliment navazuje obranou občanských svobod, kterou zároveň využívá k prosazování svých názorů ohledně volebních reforem. Ačkoliv je článek věnovaný především kritice vázaných kandidátních listin, zřetelně vystupuje podobnost s argumentací představenou v předcházejícím odstavci. Člověka-jednotlivce označuje za subjekt nadaný základními právy, což je samo o sobě zajímavé a v meziválečné době vzhledem k převaze pozitivistických proudů v právní vědě i z části opomíjené stanovisko. Zároveň ale opět upozorňuje na nebezpečnost odhlížení od individualit a jejich nahrazování kolektivy stejně jako na to, že v režimech založených na kolektivech „neexistuje občan, nýbrž pouhé bezprávné číslo“ a k tomu dále dodává: „Jakmile lidskou osobnost vyřadíme ze svých úvah a místo ní dosadíme skupinu, opouštíme půdu demokracie.“²⁹⁷

Můžeme pozorovat, že byl Josef Kliment ve své tvorbě vůči nacistickému režimu a jeho praktikám značně skeptický. Z jeho úvah o formální a materiální demokracii je patrné, že ačkoliv se nacistický režim dostal k moci demokratickou cestou, okamžitě odmítl postulát demokracie jako takové, a to především tím, že odvrhl obsahovou

²⁹³ KLIMENT, Josef. *K úvahám o křesťanské demokracii*. Tak. 24. 3. 1937.

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ KLIMENT, Josef. *Vánek svobodného parlamentarismu*. Národní politika. 9. 2. 1937.

²⁹⁶ Tamtéž.

²⁹⁷ KLIMENT, Josef. *Na obranu občanských svobod*. Hlasatel svobodných voleb. č. 2-8, 1937, s. 5–6.

stránku demokracie, když rezignoval na dosažení jejích konečných cílů. Tedy, ačkoliv Josef Kliment vyslovuje určitou „demokratičnost“ diktátorských režimů, zcela určitě to není míněno ve smyslu demokracie tak, jak ji vnímáme dnes – v materiálním smyslu. Stejně tak můžeme říci, že vzhledem k argumentům, které po nástupu a konsolidaci nacismu Kliment ve své tvorbě užívá, si byl vědom diskriminačních a odsouzeníhodných opatření tohoto režimu, a zároveň před nimi varoval.

Ačkoliv byl obecně ohledně nacismu poměrně kritický, i když ne vždy explicitně, nalezneme v jeho tvorbě jednu výjimku, kdy praktiku nacistického režimu nejen, že hodnotil pozitivně, nýbrž vyzýval k její aplikaci i v Československé republice. Touto výjimkou je role propagandy²⁹⁸ a její vliv na veřejné mínění. Svůj článek zabývající se touto tematikou uvádí slovy: „Není vše špatné, co přinášejí s sebou některé extrémní politické snahy v Evropě.“²⁹⁹ Již tato úvodní věta dává tušit potenciálně kontroverzní obsah, jenž bude následovat, vhodné je ale zdůraznit, že citovaný článek pochází z března 1933 a sám Kliment hovoří pouze o německém „plánu na zřízení státního sekretariátu pro veřejné mínění“ a podle svých slov vychází z informací z „novinářských zpráv“ o takovýchto záměrech.³⁰⁰ Tedy v době, kdy tento článek vyšel, nechvalně známé ministerstvo propagandy dosud neexistovalo, natož aby vyvíjelo jakoukoliv činnost.

Ve svém článku se pochvalně vyjadřuje o záměru takovouto instituci zřídit, a to za účelem možnosti soustavně a vhodně reagovat na veřejné mínění, přičemž by považoval za přínosné podobnou instituci zřídit i v Československu. Uvádí několik příkladů dobré i špatné komunikace ze strany republiky a úřadů ohledně některých reforem a dokládá reakce a následné (ne)přijetí těchto reforem společností podle toho, jak byly obyvatelstvu představeny a vysvětleny. Na nich se snaží dokázat, že ty státní akce, které byly komunikovány dobře, byly také společností přijaty lépe než ty akce, u nichž se nehledělo na jejich dopad na veřejné mínění. I z toho důvodu, považuje Kliment za vhodné zřídit „zvláštní státní instituci, která by sledovala, jak život přijímá státní nezbytnosti, a která by na všech stranách vysvětlovala, psala, případně i rozhlasem a filmem rozptylovala nedůvěru a nepřátelský postoj občanů ke státu.“³⁰¹

²⁹⁸ Státní propagandou Josef Kliment rozumí „propagaci jednotlivých vládních činů a s druhé strany konkrétních občanských povinností“ viz KLIMENT, Josef. *Anketa*. Demokratický střed. 8. 12. 1933.

²⁹⁹ KLIMENT, Josef. *Ministerstvo veřejného mínění*. Demokratický střed. 10. 3. 1933.

³⁰⁰ Tamtéž.

³⁰¹ Tamtéž.

Na tomto místě je vhodné připomenout to, jak bude Kliment za několik málo let oponovat německé propagandě a jí vyplozené „domnělé historické pravdě“, která bude výtvorem té stejné instituce, jejíž zřízení bylo motivem pro to, aby se o propagandu začal zajímat a prosazovat její užití i v československém prostředí.³⁰²

Závěrem můžeme obecně konstatovat, že se v období první republiky Josef Kliment svými veřejně publikovanými názory výrazným způsobem nevymykal a prezentoval postoje, které bychom mohli právem očekávat u alternativně, přesto ale stále demokraticky, smýšlejícího intelektuála. K tématu československo-německých vztahů se povětšinou vyjadřoval především na základě historickoprávních argumentů a po celou prvorepublikovou éru zdůrazňoval suverenitu a právní rovnost obou státních celků. Ačkoliv v několika svých článcích výslovně upozornil na nevhodnost univerzalistické teorie a zdůraznil skutečnost, že se právě tato teorie v historii neosvědčila, tak právě s její pomocí začal po vzniku protektorátu vyvíjet pochybnou snahu legitimizovat nově nastalý stav. V kapitole byly naznačeny i možné důvody a cíle tohoto obratu a zneužití vlastních vědeckých výsledků. To, zda je publikační činnost Josefa Klimenta v protektorátním období morálně obhájitelná, je otázka spíše filozofická. Jisté je, že při snaze o její zodpovězení je nutné brát v potaz více než jen holý fakt existence takové činnosti, a to nejen jeho motivace, ale například i jeho názorová stanoviska z období prvorepublikového, která byla na předešlých stranách představena a která mnohé vypovídají o Klimentových názorech v době svobodné a demokratické.

Stejně tak můžeme shrnout Klimentovy názory na nacismus. Mohli jsme vidět, že ačkoliv jen sporadicky explicitně vyjadřoval negativní postoje k nacistické vládě i jejím praktikám, přesto se neostýchal upozorňovat na určité „demokratické“ prvky, které na nacismu pozoroval. Dále můžeme jako kontroverzní hodnotit jeho názor ohledně propagandy, nutné je si ale uvědomit, že Kliment ji považoval jen za „lepší slovo pro reklamu“³⁰³ a chápal ji jako praktické provedení komunikace moderního

³⁰² I v dalším článku z roku 1933 se Kliment zabývá propagandou a to tehdy, kdy kritizuje „projevy vůdčích našich politických osobností, [které se] svou oficiálností mnoho neliší od tradičních politických řečí minulého století.“ a vyjadřuje potěšení nad tím, že se slovo „propaganda“ postupně stává součástí oficiální politické mluvy i československých politiků. viz KLIMENT, Josef. *Nová slova oficiální politiky*. Demokratický střed. 17. 11. 1933.

³⁰³ KLIMENT, Josef. *Ministerstvo veřejného mínění*. Demokratický střed. 10. 3. 1933.

státu s občany a jistě ji v roce 1933, kdy o ní psal, nepovažoval za nástroj k ovládní a manipulaci.

6. Klimentova tvorba období druhé republiky

6.1 Druhá republika

Období druhé republiky znamenalo zásadní zvrat ve vývoji československého státu. Jak bylo poznamenáno v kapitole o ústavě a ústavnost, Československá republika byla postavena na základních demokratických hodnotách a principech právního státu. Ingerence velmocenské politiky, která mnichovskou dohodou nepřipustně zasáhla do záležitostí suverénního státu, nejenže de facto negovala vývoj mezinárodního práva, ale také znamenala vážné narušení vývoje republiky.

Mnichovská dohoda znamenala obrovský šok pro celou československou společnost a vyvolala bezprecedentní krizi, která zasáhla všechny myslitelné oblasti nejen společenského života. „Široké vrstvy obyvatelstva intenzivně prožívaly depresi, zklamání a hořkost ze zrady spojenců a šok z toho, že po necelých dvaceti letech samostatného státu byla v samých základech dotčena jeho existence a zpochybněny perspektivy.“³⁰⁴

Důsledky, které s sebou Mnichov nesl, byly všudy přítomné. Základní a nejviditelnější byla jistě citelná ztráta území a s tím se pojící následky. Československá republika přišla vlivem Dohody o 28 942, 66 km² svého území, což představovalo zhruba 38 % celkové plochy státu a 36 % obyvatelstva žijícího v Čechách a na Moravě.³⁰⁵ Území, které muselo být postoupeno Německu, bylo z hlediska strategického a vojenského nepostradatelné.³⁰⁶ Mnichovská dohoda také znamenala naprostou změnu mezinárodního postavení republiky, která se od té doby stala zcela závislou na svém mocném sousedovi. Markantní byly také hospodářské ztráty státu nebo narušení propracované sítě infrastruktury.³⁰⁷

Další významnou změnou, kterou Dohoda přinesla a která je z hlediska této práce zásadní, byl v podstatě celospolečenský konsenzus na provedení nutné reformy

³⁰⁴ GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004, s. 11–12.

³⁰⁵ Tamtéž. s. 26.

³⁰⁶ V celkovém hodnocení situace druhé republiky je kromě ztrát způsobené mnichovskou dohodou nutno přihlídnout k dalším územním změnám, které proběhly ve prospěch Maďarska a Polska. Československá republika byla celkem připravena o 41 595 km² a počet obyvatel poklesl o neuvěřitelné 4 992 440 osob. Na území republiky o rozloze 99 395 km² zůstalo zhruba 10 milionů obyvatel z toho 200 tisíc Němců. viz FRAJDL, Jiří. *Česko-Slovensko 1938–1939*. Moravská Třebová: Diatext, 1992, s. 5.

³⁰⁷ Konkrétní rozbor následků mnichovské dohody viz např. DOUDĚRA, Karel. *Republika na úvěr*. Praha: Novinář, 1987, s. 139–153.

stávajícího politického systému, který měl doznat zjednodušení a omezení. Prvorepubliková demokracie se tak měla transformovat, a to do podoby autoritativně řízeného státu.³⁰⁸ O tom, jakou konkrétní podobu by měla tato reforma mít, se vedli diskuse, a i Josef Kliment do nich přispěl.

Druhá republika, ačkoliv neměla dlouhého trvání, znamenala významné přechodné období mezi dobou svobody a demokracie v suverénním státě do doby strachu v protektorátním prostředí. I z důvodu značné specifičnosti tohoto úseku československých dějin je Klimentově tvorbě, která v něm vznikla, věnována tato samostatná kapitola.

6.2 Tvorba období 30. 9. – 28. 12. 1938

Mnichovská dohoda znamenala přelom také v tvorbě Josefa Klimenta. V období druhé republiky se stal autorem sice pouze několika článků, ty jsou ale svým způsobem unikátní. Období druhé republiky, v němž se čím dál více dostávali ke slovu pravicově a konzervativně smýšlející intelektuálové, lze také považovat za ideální období pro tvorbu podobně orientovaného Klimenta. Z hlediska komparace této druhorepublikové tvorby s jeho prací z období první republiky a protektorátu, bychom dospěli k závěru, že má svým účelem i vyzněním již patrně blíže k tvorbě protektorátní.

Jakým způsobem Josef Kliment v tisku reflektoval vznik druhé republiky a reformy, které ji čekaly? Vzhledem k jeho dosavadní angažovanosti by bylo očekávatelné, že se k nastalé situaci vyjádří, a to co možná nejdříve. Kliment ovšem svůj první článek po přijetí Dohody vydal až 30. 10. 1938. Ten je v mnoha ohledech zajímavý, jelikož je to jedna ze dvou Klimentových prací, o které se významně opírá poválečná obžaloba, a zároveň byly publikovány v období mezi Mnichovem a počátkem Klimentova působení v kanceláři prezidenta republiky. Tato charakteristika dodává oběma článkům jistou jedinečnost, jelikož, jak prokurátor Tržický v obžalobě

³⁰⁸ Viz např. KULÍŠEK, Vítězslav. *Politika druhé republiky (1939–1939), aneb, První kolaps československé demokracie*. Brno: vlastním nákladem autora, 2020, s. 64 a násl. „Vývoj byl určován kritickým postojem k prvorepublikovému politickému modelu. Začal se budovat systém tzv. autoritativní demokracie.“ Dle mnohých znaků např. existence nezávislé justice, skutečně můžeme druhou republiku považovat za stát autoritativní, a nikoliv za totalitní či fašistický. Např. Tomáš Pásek rozhodně říká: „V žádném případě se nejednalo o fašistický režim.“ PÁSEK, Tomáš. *Emil Hácha (1938–1945)*, Praha 2007, s. 50. V odborných diskusích se ale objevují i názory skeptičtější, které shledávají blízkost k fašismu: „Za několik měsíců protiliberální a prodemokratické ideologie druhé republiky překonala autoritativní konzervatismus a prezentovala se v modernizované podobě blízké fašistickému pojetí.“ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Praha: Karolinum, 1997, s. 68.

neopomněl zmínit, byl článek vydán v období, kdy Kliment nebyl pod zvýšeným tlakem pozdějších okupantů. Tento fakt ovšem v jistém ohledu platí i pro jeho další práce z druhorepublikového období, avšak s tím rozdílem, že ostatní články z tohoto období byly vydány již po 29. 12., tedy poté, co se stal politickým a tiskovým referentem, což mělo na dikci jeho tvorby jistě značný vliv.

Čemu se tedy Kliment v tomto prvním pomnichovském článku věnoval? Ačkoliv to z obecného hlediska může působit zvláště, tak se nejednalo o práci na téma mnichovské dohody, ani bezprostředních problémů, kterým stát čelil. Klimentův první článek v období druhé republiky se zabýval vzestupem nacismu v Německu a tzv. politickému soustředění, ke kterému v této souvislosti došlo.³⁰⁹ Při znalosti a porozumění Klimentových názorů z prvorepublikového období jistě nepřekvapí, že toto téma využil k podpoře svých dlouhodobých reformních návrhů ve věci volebního a stranického systému, ke kterým se v situaci druhé republiky schylovalo. Ačkoliv je článek z hlediska svého obsahu skutečně zaměřen spíše na německou situaci, čtenář díky zakončení práce nabude dojmu, že Klimentovým hlavním poselstvím bylo upozornit na nadcházející československou reformu a vyjádřit k ní svůj postoj, což tak patrně také bylo.

Již po rozbití první republiky mnichovskou dohodou bylo jasné, že se vznikající druhá republika bude muset zásadně transformovat. Oblastí této transformace byla celá řada – od zahraničněpolitické orientace až po státoprávní uspořádání republiky. Významnou se z hlediska Klimentova publicistického zaměření stala reforma politického a stranického systému, která mířila směrem k redukci a zjednodušení celé soustavy. Vzhledem k tomu, že se Josef Kliment po celé prvorepublikové období zabýval zejména problematikou „státu stran“, není ničím zvláštním, že cítil potřebu se právě k tomuto problému v tisku vyjádřit.

Již z předchozích kapitol víme, že Kliment do veřejné diskuse přinášel množství reformních návrhů, které měly za cíl omezit moc a vliv politických stran a zdůraznit především individuální zájmy voličů. V období několika měsíců po přijetí mnichovské dohody se ale k nutnosti reformu stranického systému začala klonit rozhodující většina relevantních osobností. Jaký byl důvod tohoto obratu? Zejména to byl fakt, že „prvorepubliková stranická soustava byla označena za jednu z hlavních příčin konce

³⁰⁹ Politickým soustředěním má Kliment namysli redukci politických stran a koncentraci moci.

první republiky. V širší frontě útoků proti prvorepublikovému politickému stylu a jeho představitelům se stranictví dostalo do role ztělesňující všechny negativní stránky československé demokracie.“³¹⁰

Variant vývoje stranické soustavy druhé republiky bylo několik a každá měla své vlivné zastánce. Jednotlivé možnosti se lišily dle počtu stran, které by byly v systému připuštěny. Z obecného hlediska můžeme říci, že v diskusi jako relevantní vystupovaly pouze modely jedné, dvou, či tří politických stran.

K první variantě se dle očekávání hlásily především osoby a uskupení s fašizujícími tendencemi. Mezi hlavní podporovatele tohoto proudu reformy můžeme zařadit Akci národní obrody, jejímiž významnými představiteli byli například jak členové akademické obce prof. Karel Domin, prof. Josef Gruss, či prof. Vilém Funk, tak představitelé ekonomické elity republiky, mimo jiné Miroslav Hlávka, Josef Bartoň Dobenín, nebo Jan Lobkowicz.³¹¹ Dalším podporovatelem koncepce jedné strany byla Národní obec fašistická v čele s Radolem Gajdou, nebo nestranická Národní kulturní rada se svými představiteli Jaroslavem Durychem a Rudolfem Medkem. Všechna tato uskupení měla za cíl podpořit nesoutěživý stranický systém, který by byl ze své podstaty neslučitelný s pluralitou stran a který předpokládal totalitarizaci veřejného i politického života.³¹²

Další dva modely, tedy systém dvou, či tří politických stran odmítly totalitární koncepci jedné všeovládající strany a přiklonily se k omezenému pluralismu. Největším zastáncem bipartismu se stala agrární strana. Ačkoliv i v jejím autoritativním křídle bylo možno pozorovat tendence k systému jediné strany, Rudolf Beran nakonec Antonínu Hamplovi přislíbil, že „k totalitarizaci stranického života nedojde.“³¹³ Mezi ty, kteří podporovali poslední variantu tří stran patřili především zástupci Československé strany národně socialistické. Ti si představovali vznik strany středu, která by se tak nacházela mezi pravicovým a levicovým uskupením. Mezi

³¹⁰ MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel. *Politické strany II. 1938–2000. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu*, Brno: Doplněk, 2005, s. 1038.

³¹¹ „V členské základně ANO dominovala, vedle zástupců kapitálově silných vrstev, inteligence právnického, přírodovědeckého a medicínského zaměření.“ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Praha: Karolinum, 1997, s. 71.

³¹² MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel. *Politické strany II. 1938–2000. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu*, Brno: Doplněk, 2005, s. 1040. S tímto modelem ovšem nesouzněli pouze osoby s fašizujícími sklony. I někteří sociální demokraté počítali s myšlenkou jediné všennárodní koalice.

³¹³ Tamtéž. s. 1041–1042.

hlavní představitele tohoto proudu patřil Petr Zenkl, který tak následoval politickou linii Edvarda Beneše,³¹⁴ jenž si byl v nastalé realitě taktéž vědom nutnosti omezení stranického systému.

Ke kterému z výše naznačených proudů se klonil Josef Kliment, není zcela jasné. V období druhé republiky, a zároveň v době, kdy byl stále soukromou osobou, a nikoliv zaměstnancem působícím v prezidentské kanceláři, byla jeho tvorba velice omezená, a tedy nemůžeme s určitostí říci, který model osobně podporoval. Následující rozbor nicméně může nastínit, jak možnou úpravu stávajícího systému vnímal a jaké kroky doporučoval.

V již výše zmíněném článku, který lze v období druhé republiky jako jeden ze dvou považovat za tvorbu z Klimentovy soukromé iniciativy, se nachází hned několik poměrně kontroverzních myšlenek. Ačkoliv článek sám o sobě může působit jako oslava nacistického uchopení moci a následného rozbití pluralitního systému v Německu,³¹⁵ nelze ho považovat za samoúčelný. Celým článkem totiž prostupuje Klimentova antipatie k politickým stranám a na procesu, kterým v Německu došlo k odstranění pluralitní demokracie, ukazuje, jak došlo k „obdivuhodnému politickému soustředění“, a to zákonnými prostředky a klidným, mírovým způsobem.³¹⁶ Ačkoliv článek nekriticky vyzdvihuje ráznou německou cestu k diktatuře jedné strany, tak se také letmo dotýká předpokladu a důvodu tohoto vývoje, který spatřuje v „nejširších sebezáchovných zásadách.“³¹⁷ Nemůže být sporu o tom, že v metaforickém smyslu byl pud sebezáchovy velice silným faktorem v řízení a transformaci „zmrzačené“ republiky, která nejenže byla ohrožena vnější hrozbou, ale také silnými separatistickými tendencemi.³¹⁸ Tedy Kliment stejně jako další vlivné osobnosti patrně viděl cestu k záchraně výsostně ohrožené republiky v „politickém soustředění“ a z něj vyplývajícího autoritativního vedení státu, které vedlo ve strádajícím

³¹⁴ MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel. *Politické strany II. 1938–2000. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu*, Brno: Doplněk, 2005, s. 1044–1045.

³¹⁵ KLIMENT, Josef. *Jak došlo v Německu k politickému soustředění*. *Národní politika*. 30. 10. 1938.

³¹⁶ Tamtéž.

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ O sebezáchovném pudu se se značným pohnutím vyjadřuje např. i Václav Černý v Křiku koruny české, když vzpomíná na období druhé republiky: „Nebylo možné uvěřit, že tak lze natrvalo žít. A přece bylo nutné, naprosto nutné – žádal to nejprostší pud sebezáchovy! –, abychom se každý jednotlivě a všichni vespolek chovali tak, jako by tento stav [...] bez vyhlídek před námi měl trvat věčně anebo alespoň sto let: jinak letělo všechno k čertu.“ viz ČERNÝ, Václav. *Křik koruny české. Paměti II. 1938–1945. Náš kulturní odboj za války*. Brno. 1992, s. 65., citováno dle GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004, s. 13.

výmarském Německu k ekonomické prosperitě a národnímu sebevědomí, což si Kliment uvědomoval, a zřejmě také proto dával ve svém článku důraz právě na příklad „politického soustředění“ v tomto státě.

Z hlediska změn ve stranickém systému republiky svým významem vystupuje to, co Kliment závěrem článku považuje za vhodné učinit v prostředí Československé republiky. Ačkoliv, jak bylo řečeno, v téměř celém článku vyzdvihuje přímou a nekompromisní německou cestu, tak žádný rázný zásah na tento způsob pro Československo rozhodně nedoporučuje. Prosazuje myšlenku, že „politické soustředění, i když pro začátek malé, jest lepší než žádné. Většinový volební systém byl by dalším pokrokům příznivější než dosavadní překonané vázané listiny.“³¹⁹ Můžeme si tedy povšimnout, že v době, kdy Klimentovi tento článek vyšel, stále existoval v Československé republice pluralitní systém politických stran a k jeho redukci došlo až o pár týdnů později. Kliment však ve svém „oslavném“ článku na německé politické soustředění nedoporučuje nic jiného než zavedení většinového volebního systému, který ostatně považoval za vhodnější už mnoho let před tím.

Druhý z oněch dvou článků, které vznikly v období, jímž se tato podkapitola zabývá, je z pohledu autora této práce snad nejproblematictější za celé období první i druhé republiky, ačkoliv i zde se nabízí vícero interpretačních možností. I když v práci zabývající se reformou stranictví nalézáme problematické pasáže odkazující na cestu nacistického Německa přece jen v závěru vyznívá až překvapivě umírněně. V druhém článku z tohoto období s názvem „Politika českých králů“ můžeme sledovat jakousi obrácenou logiku. Pokud první práce zpočátku vyznívala značně kontroverzně a teprve její zakončení uvedlo na pravou míru skutečné autorovo poselství, které po vyzdvihování systému jedné strany bylo výzvou k většinovému volebnímu systému, tak práce druhá si vede zcela opačně.

Článek se téměř celý zabývá popisem politiky, kterou čeští králové praktikovali vůči Svaté říši římské. K tomuto tématu ho přivedla skutečnost, že po březnovém anšlusu Rakouska se náš stát, tak jako dříve, stal obklopeným velkou říší německy hovořících obyvatel a spolu s tím se začal v československém veřejném prostoru připomínat i poměr českých králů k říši a stejně tak jimi užívaná politika. V nové situaci, ve které se republika ocitla, tak nastal čas mimo jiné i na přehodnocení její dosavadní

³¹⁹ KLIMENT, Josef. *Jak došlo v Německu k politickému soustředění*. Národní politika. 30. 10. 1938.

zahraniční a možná i vnitřní politiky, která by se, dle Klimenta, mohla inspirovat minulostí.

V čem, podle názoru Josefa Klimenta, spočívala úspěšnost politiky českého státu vůči říši?³²⁰ „Především ve střízlivém odhadování dočasných situací,“³²¹ což se samo o sobě dá lehce vztáhnout i na realitu roku 1938. Pokud přijmeme interpretaci, že Kliment tímto skutečně odkazoval i na tehdejší současnost, kdy se politika republiky taktéž musela přizpůsobit a „střízlivě odhadnout dočasnou situaci,“ jistě v této souvislosti zaujme odkaz na „dočasnost“ dané situace.

Stejně tak je zajímavé Klimentovo konstatování, že lenní svazek s říší se nikdy nedotkl vnitřní, ani zahraniční samostatnosti našeho státu a „nikdy se ani v nejmenším neprojevil jako státoprávní závislost na Německu samém.“ Po neúspěšných pokusech říše vytvořit universalistický stát připomíná Kliment pokusy Jiřího z Poděbrad o vytvoření svazu rovných národů, a to na smluvním základě, přičemž s politováním dodává, že projekt se „do dnešního dne nepodařilo v plném blahodárném rozsahu uskutečnit.“³²²

Po vyložení výše naznačeného a konstatování, že stát je opět stejně jako kdysi obklopen německou říší a říšský kancléř ji dokonce sám nazval „svatou říší“, se již dostáváme do závěrečné a podstatně kontroverznější části Klimentovy práce.³²³ V ní poukazuje na podobnost stavu minulého a „dnešního“. Konec článku bude pro jeho specifickou a nejednoznačnou ocitován: „odvažujeme [...] projevit dokonce domněnku, že by vzpomínka na společnou minulost státu českého a německého v mírovém svazku křesťanské a nadnárodní říše římské mohla na obou stranách blahodárně zapůsobit na konečnou úpravu našeho vzájemného poměru. Projevujeme porozumění pro tento významný úkol své vlády a přejeme si jen, aby mohl býti

³²⁰ K úspěšnosti dodává: „[...] za udržení své národní existence na důležitém místě střední Evropy vdčíme právě tomu, že královská česká politika vedla si v otázce poměru našeho státu k říši římskoněmecké nakonec vždy úspěšně.“ viz KLIMENT, Josef. *Politika českých králů*. Národní politika. 27. 11. 1938.

³²¹ Tamtéž.

³²² Tamtéž.

³²³ Zde si můžeme povšimnout jistě zajímavého detailu. To že se Kliment odkazuje na slova Adolfa Hitlera, který se prý o německé říši vyjádřil jako o svaté říši, je sám o sobě velice zvláštní. Může tím Kliment naznačovat jednotu pojmu Německo a svatá říše? Vzhledem k předchozí kapitole a v ní vyjádřených postojích Josefa Klimenta např. z roku 1937 by to byl absolutní obrat v tom, co po celé období první republiky tvrdil a psal. Nebo snad již Kliment začal vnímat anšlus Rakouska za počátek obnovování „nové“ svaté říše? Otázka je to jistě zajímavá, ale vzhledem k pramenné nouzi čistě hypotetická a v rovině spekulací.

rozřešen tak čestně a způsobem tak mírovým, jak bylo obvyklo v politice českých králů.“³²⁴

Interpretace těchto posledních řádků je rozhodně nesnadná a spočívá v problému, zda slovní obrat „vzájemný poměr“ chápat ve smyslu zahraničně politických vztahů, či ve smyslu možné budoucí integrace. Čtenář by mohl jednoduše podlehnout dojmu, že autor článku vyzývá ke spojení Německa s Česko-Slovenskem do jakési nové nadnárodní říše. Slova o vzpomínkách na společnou minulost ve svazku nadnárodní říše ve spojení se slovy o blahodárném vlivu této skutečnosti na konečnou úpravu vzájemných poměrů skutečně vyvolávají zdánlivě jasné představy o úmyslech autora, a to navíc s dodatkem přání o mírové cestě³²⁵ při vytváření oněch vzájemných poměrů. Stejně tak zarazí fakt, že právě v tomto článku odkazuje na slova říšského kancléře o tom, že německá říše je svatou říší – vždyť tato slova stojí v absolutním protikladu ke všemu, co k tomuto tématu tvrdil v období první republiky.³²⁶ Skutečně Kliment již v listopadu 1938³²⁷ sní o možnosti mírového vytvoření „obnovené svaté říše“? Jistě musíme připustit, že je to jedna z možných variant interpretace a z hlediska čistě gramatického výkladu a se znalostí následujících událostí můžeme říci, že je dokonce variantou, která se může zdát pravděpodobnější. Tuto verzi výkladu by mohlo také podpořit tvrzení prokuratury o skutečném datu vytvoření práce.

Dáme-li slova ukončující Klimentův článek do širšího kontextu jeho tvorby, zjistíme, že interpretačních možností je více. Pokud tento článek budeme skutečně považovat za druhorepublikový, vytváří určitý tematický celek společně s další tvorbou, která vznikla v pomnichovské době a bude rozebrána níže v následující podkapitole. Pokud

³²⁴ KLIMENT, Josef. *Politika českých králů*. Národní politika. 27. 11. 1938.

³²⁵ Tedy dobrovolným poddáním se Německu při vytváření nové říše bez zbytečného krveprolití, které by stejně nejspíš vyšlo vniveč.

³²⁶ Toto téma je detailněji rozebráno v předchozí kapitole zabývající se Klimentovým pohledem na Německo a nacistický režim. Lze snad jen připomenout práci z listopadu 1937, tedy vydanou přesně rok před vydáním rozebíraného článku, v „*Nebyli jsme součástí Německa*“ totiž Kliment píše: „Římská říše [...] zmizela definitivně [...] r. 1806. Od té doby známe zase jen pouhé Německo, i když r. 1870 jest přiděleno titulem císařským a dnes alespoň neoficiálním názvem třetí říše.“ viz KLIMENT, Josef. *Nebyli jsme součástí Německa*. Národní politika. 4. 11. 1937.

³²⁷ O datu vytvoření tohoto článku panují jisté nejasnosti. Ačkoliv byl vydán 27. 11. 1938, prokurátor Tržický v obžalobě uvádí, že článek byl napsán již v březnu toho roku (tedy by se nemohl posuzovat dle retribučního dekretu č. 16/1945 Sb.), avšak redaktor dr. Václav Crha prý tento článek nedal otisknout. Prokurátor dále uvádí, že jelikož Kliment „po 21. 5. 1938 u redaktora Národní politiky nezakročil, aby k uveřejnění jeho článku nedošlo [...] jest již tento článek považovati za jednání trestní ve smyslu § 3 dekretu č.16/45.“ viz VELČOVSKÝ, Václav (ed.) – KLIMENT, Josef. *U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka*. Praha: Academia, 2019, s. 654.

zasadíme tento článek do zmíněného celku, nabídne se nám ono možné alternativní vysvětlení. Kliment, ať už z jakéhokoliv důvodu, začne po vstupu do pozice tiskového referenta ve své tvorbě usilovat o smíření se se skutečností a vyzývat česko-slovenskou společnost, aby přijala danou politickou realitu, ke které patřilo Německo jako náš nejbližší zahraniční partner.³²⁸ Rozebírané poslední věty článku, lze tedy také vysvětlit naznačenou snahou. Připomínání společné minulosti jako blahodárny prvek při vytváření nových a lepších vztahů republiky s Německem. A přání mírového řešení? Pokud přijmeme tuto interpretaci, znamenalo by to, že daným úkolem vlády není mírové vyřešení spojení obou státních celků do nadnárodní říše. Úkolem vlády, který by měl Kliment na mysli, by byla konečná úprava „vzájemného poměru“ ve smyslu zahraničně politických vztahů, a nikoliv ve smyslu jakékoliv integrace. Tento výklad by tedy počítal se skutečností, že si Kliment uvědomoval nebezpečí možného užití síly v případě, že by se vztahy mezi oběma státy nezlepšily. Tedy nikoliv pasivní vojenské obsazení,³²⁹ které by odpovídalo prvnímu výkladu, nýbrž aktivní boj z obou stran by byl to, před čím by Kliment „upřednostnil“ ono čestné a mírové řešení.

Není jisté, která z předložených interpretací je ta správná, avšak z pohledu veřejně zastávaných názorů a vlivu, který na veřejnost v době uveřejnění měly, si můžeme dovolit tvrdit, že druhá možnost výkladu se jeví jako pravděpodobnější.

6.3 Tvorba z období 29. 12. – 15. 3.

Období po Klimentově nástupu do služby k prezidentu Háchovi již začíná být značně specifické. Během ledna a února 1939 byl Kliment v tisku poměrně aktivní a obsah těchto článků by již nebylo možné nazvat ani demokratickým, ani liberálním.

K charakteristice tohoto období patří skutečnost, že Kliment již de facto přestal být soukromým publicistou a v periodících začal publikovat v postavení tiskového referenta prezidenta. Minimálně od 29. 12. 1938³³⁰ tak nemůžeme Klimentovu tvorbu

³²⁸ Podobné snahy můžeme sledovat například i u Ferdinanda Peroutky, který zastával názor, že „v loajálním styku s německou říší chceme pracovat pro další život svého národa na prostoru, který nám zůstal.“ PEROUTKA, Ferdinand. *Nový poměr k Německu*. Přítomnost. 29. 12. 1938.

³²⁹ Právě v pasivitě česko-slovenské strany při možném obsazování by mohl být spatřován „mírový způsob“ řešení.

³³⁰ Uvedené datum je nepochybně tím, kdy Kliment oficiálně vstupuje do služby v prezidentské kanceláři. Pochybné je ale prohlášení prokurátora Tržického v obžalobě proti Josefu Klimentovi, ve které tvrdí: „V listopadu 1938 se dr. Josef Kliment stává jako původně podřízený ministra Havelky politickým referentem Háchovým.“ viz VELČOVSKÝ, Václav (ed.) – KLIMENT, Josef. *U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka*. Praha: Academia, 2019, s. 656. Není jasné, jak tuto poznámku Tržický myslel, každopádně je nutno podotknout, že v samotné obžalobě se vyskytuje vícero faktografických chyb.

považovat za jeho soukromou iniciativu, nýbrž za součást jeho pracovních povinností. Z hlediska obsahu jistě nepřekvapí, že jako „mluvčí“ prezidenta byl vázán určitou politickou linií, nemůžeme ovšem s jistotou říci, že články psané v tomto období byly skutečně striktně podrobeny direktivám prezidenta a prezidentské kanceláře. Sám Kliment ve svých pamětech uvádí, že články, které vydával ve své roli tiskového referenta, byly pravidelně předem konzultovány s prezidentem, nebo minimálně s dalšími členy kanceláře.³³¹ Jaký měli vliv na obsah tvorby Klimentovi nadřízení a do jaké míry to byla jeho vlastní iniciativa, není zcela jasné. Můžeme ale říci, že nejen přímý vliv Klimentových představených a spolupracovníků, ale i nepřímé působení jeho pozice a celkové atmosféry a směřování druhé republiky nepochybně ovlivnilo Klimentovu tvorbu.

V této specifické tvorbě lze sledovat tři základní motivy: zahraničněpolitická orientace na Německo, snaha o zachování druhorepublikového statusu quo a příklon k autoritářství.

Podporu orientace česko-slovenské zahraniční politiky na Německo jsme mohli vidět již v článku z předchozího období. Nyní můžeme sledovat podobnou rétoriku, avšak navázanou na problém stále existující německé menšiny v Česko-Slovensku.³³² Ve svém článku Kliment dosti rázně oponuje prohlášením poslance Kundta,³³³ který ani

³³¹ K tomuto tématu se vyslovuje v souvislosti se zmatky, které nastaly v době vzniku protektorátu: „V prvních chvílích největšího tlaku a spěchu neprodělávaly všechny moje tiskové počiny důkladnou předběžnou aprobaci ze strany mých hradních představených, jakmile se však úřadování vrátilo do normálních kolejí, žádal jsem naléhavě, aby mé publikační příspěvky byly vedle mého zásadního zmocnění jednotlivě aprobovány buď přímo dr. Háchou, nebo přednostou kanceláře [...], což se uskutečnilo. Dělo se tak pravidelným spisovným postupem [...] každý příspěvek obdržel registrované úřední číslo.“ viz VELČOVSKÝ, Václav (ed.) – KLIMENT, Josef. *U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka*. Praha: Academia, 2019, s. 142.

³³² K této problematice se Josef Kliment vyjádřil už v červnu 1938, avšak v zcela jiné souvislosti. Článek lze považovat za součást snah Československé reprezentace ale např. i Emila Háchy o urovnání sporů se sudetoněmeckou menšinou, mimo jiné přijetím národnostního statutu. Kliment v něm vyjadřuje názor, že vliv německého obyvatelstva ve všech oborech veřejné správy vzroste, čehož se neobává, nýbrž předpokládá, že těmito reformami může dojít k podstatnému zpevnění státu. „Za to, že se vzdáme mnohých prestižních a někde i hmotných posic v otázkách národně-politických, můžeme získat národnostním statutem velmi mnoho pro právnost našeho státu v celé rozloze jeho působnosti.“ Doufá, že veřejné funkce se přestanou vnímat jako mocenské pozice, ale dojde k „upevnění právního rázu“ tak, že veřejný činitel bude jen vykonavatelem „právních předpisů bez jakýchkoliv postranních úmyslů“, otázka, jaká konkrétní osoba vykonává ten který úřad, tak ustoupí do pozadí. Podpořit tento vývoj by měly reformy, které budou složkou komplexních národnostních reforem. Kliment tedy podporuje národnostní statut, ve kterém vidí naději na posílení právnosti státu. Dodává ale, že otázka, kdo vykonává určitou funkci, musí zůstat relevantní v citlivých otázkách zejména zahraniční politiky a vojenství – „do těchto oborů ovšem nemůže jakýkoliv národnostní statut zasahovat.“ viz KLIMENT, Josef. *Národnostní statut upevní myšlenku právního státu*. Národní politika. 26. 6. 1938.

³³³ Ernst Kundt (1897–1947), od roku 1935 poslanec Československého Národního shromáždění za Sudetoněmeckou stranu, předseda poslaneckého klubu SdP, po rozpadu Československé republiky se stal členem NSDAP a říšského sněmu. Po roce 1945 odsouzen k trestu smrti a roku 1947 popraven.

v období druhé republiky neopustil rétoriku sudetoněmecké strany. Kliment se v článku zamýšlí nad posláním a úkoly, které stojí před německou menšinou, která se po mnichovské dohodě rozhodla setrvat na území Československé republiky, a nad novou situací, ve které se nejenže ocitla celá republika, ale také Čechoslováci a právě i „čeští“ Němci. Na toto téma ho přivedla prohlášení poslance Kundta, který tvrdil, že „se německý živel v Česko-Slovensku necítí jako menšina, nýbrž jako nositel velkého a zvláštního poslání, které mnichovskou dohodou [...] znovu ožilo.“³³⁴ Ačkoliv toto poslání nebylo specifikováno, bylo zřejmé, jaké měl poslanec Kundt na mysli. Kliment v jistém smyslu provokativně souhlasil s tím, že Němcům, kteří zcela dobrovolně zůstali v republice i poté, co jim byl nabídnut přesun, náleží důležité poslání. Toto poslání Kliment viděl v tom, že se musí změnit psychologie „našich“ Němců, kteří musejí přestat s bojovným tónem, který patří minulosti, a nastoupit svou novou úlohu prostředníků mezi „námi“ a říší. V souvislosti s postavením německé menšiny navíc správně dodává, že i po odchodu většiny Němců zůstal zachován jejich exkluzivní status, který „dosud užívala veliká národní skupina německá,“ a dodává, že česká minorita v říši by byla šťastná, kdyby měla alespoň podobné postavení.³³⁵

Stále na problému německé menšiny a zdůrazňování nutnosti změny jejich mentality a jejich „převýchovy“ upozorňuje, že naši odpovědní státníci již několikrát zdůraznili nutnost našeho přimknutí k Německu, a uznává, že poslanec Kundt má jistě pravdu, když říká, že prvním úkolem Čechů je pochopit historickou skutečnost století. V tomto směru ale musí i německá menšina v Česko-Slovensku nastoupit svou novou úlohu, která po velkých změnách, které byly mnichovskou dohodou odstartovány, spočívá v přijetí státu a působením v roli prostředníka mezi ním a Německem.³³⁶

Jak bychom měli rozumět tomuto článku? Zcela jistě potvrzuje změnu zahraniční politiky Česko-Slovenska, kterému, s připomenutím onoho pudu sebezáchovy z Klimentovy práce z předchozího období, nezbývalo nic jiného než bezpodmínečná orientace na Německo.³³⁷ Tento fakt Kliment přijímá, ovšem zřetelně podrážděně konstatuje, že by ho neměli přijmout jen Čechoslováci, nýbrž i německá minorita,

³³⁴ KLIMENT, Josef. *Němci v Česko-Slovensku*. Národní politika. 15. 1. 1939.

³³⁵ Tamtéž.

³³⁶ Tamtéž.

³³⁷ K problematice zahraniční politiky a jejím možnostem viz např. GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004, s. 150 a násl.

kteřá se po Mnichovu rozhodla setrvat. Má pocit, že „naši“ Němci setrvávali v boji s republikou, ke kterému ale nemají nejmenší důvod. V době, kdy Německu připadla všechna území, která si vymínilo, právní situace německé menšiny se nijak nezhoršila a Česko-Slovensko se navíc stalo zcela závislým na třetí říši, již podle Klimenta nemají důvod setrávat v opozici. Nejenže, dle jeho názoru, nemají důvod k takovému jednání, ale dokonce by se měli přičinit o to, aby se vztahy s Německem s konečnou platností urovnaly a Česko-Slovensko tak mohlo navázat blízký, a snad i přátelský, vztah se svým mocným sousedem.

Můžeme tedy konstatovat, že Kliment svými veřejně publikovanými názory představuje proud realistického pojetí ve vztahu k situaci a možnostem druhé republiky. Ke stejnému proudu bychom mohli přiřadit například i Ferdinanda Peroutku, který dokonce připomínal Masarykem zastávané zásady realismu a vyzdvihoval nutnost poznávat skutečnost a jednat podle ní.³³⁸

Podobné nahlížení na vztah s Německem měla rozhodující část společnosti, u které obraz nepřítele ustoupil obrazu partnera ve spolupráci, či dokonce lenního pána, čemuž se musela nejen česko-slovenská politika přizpůsobit.³³⁹ Podobná stanoviska budou zřetelná i v dalším článku, který má za svůj zřetelný cíl přesvědčit o nutnosti přijmout druhorepublikovou realitu i ty příslušníky československé společnosti, kteří tuto cestu nadále odmítali.³⁴⁰

Tato další práce se věnuje pozici a obecně řečeno situaci druhé republiky. Kliment, jakožto tiskový referent prezidenta, se v tomto článku snaží o utlumení neklidné společnosti, jejíž značná část byla stále rozladěna mnichovskými událostmi a nesouhlasila se stávajícím směřováním státu. Josef Kliment, který se stal součástí jedné z vedoucí politické složky republiky – Hradu, veřejně zastával v jeho postavení pochopitelný a očekávatelný postoj. Společnost vyzýval ke klidu a přijetí nové situace.

³³⁸ PEROUTKA, Ferdinand. *Co by dělal dnes Masaryk*. Přítomnost. 8. 3. 1939. V článku dále poznamenal, že „realismus se ovšem nemůže zastaviti ani před uznáním skutečností nepříjemných“ a na otázku, co by nejspíš udělal Masaryk odpovídá, „že by se snažil přesně a ostře vidět, co jest, a že by si neulehčoval fantasií.“

³³⁹ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Praha: Karolinum, 1997, s. 152–153. Autor dále dodává: „Obraz Německa jako partnera ve spolupráci nepřipouštěly pouze úzké radikální politické skupiny, které pomnichovskou skutečnost odmítly akceptovat.“ Jako příklad uvádí komunisty, levé sociální demokraty (z okruhu Dělnické akademie), levé národní socialisty (okolo revue Sobotka) a na pravici integrální nacionalisty (z okruhu Národní myšlenky a Fronty).

³⁴⁰ Na tomto místě můžeme připomenout článek „Politika českých králů“ z předcházející podkapitoly. Vidíme, že např. v této či následující práci užívá Kliment argumentů, které lze užít při podpoře oné druhé interpretační varianty.

Tento článek se také stal jedním, na který významně poukazovala poválečná obžaloba. Důvod této skutečnosti je především v tom, že Kliment vyjádřil určité nepochopení s mnohými česko-slovenskými „hrdými“ vlastenci, kteří se odmítli smířit s novou skutečností a dle Klimenta tak „otravují náš lid a podlamují důvěru našich sousedů.“³⁴¹ A právě téma přijetí reality a odmítnutí boje, který byl z Klimentova pohledu nejen zbytečný, ale i nebezpečný, je hlavním motivem tohoto článku.³⁴²

Právem je tato práce považována za defetistickou. Můžeme se ale ptát, zda ve svém postavení mohl svou prací vyjádřit odlišný názor, zároveň musíme mít na paměti, že za příklon k Německu se stavěl již na konci listopadu 1938. Kliment svou argumentací proti „několika zpátečnickům“ zachází dál, než bychom mohli čekat od práce, která minimálně z počátku působí, že si vytkla cíl udržet druhorepublikový status quo. Ačkoliv v období první republiky, zvláště v druhé polovině třicátých let, bránil svou vlast proti útočné německé propagandě po mnichovské dohodě otočil, stejně jako zahraniční politika státu, a i v právě rozebíraném článku je tato změna více než patrná. Očividně zde navazuje na linii argumentů, kterou představil již v „Politice českých králů“, a dále rozvádí nutnost orientace na Německo.

I když i předchozí práce jsou značně diskutabilní, tak u této již skutečně můžeme cítit pověstné překročení červené linie. Jeho snaha o utlumení celospolečenských vášní a snaha o přijetí situace a vyrovnání se s ní byla jistě za okolností, kterým stát čelil, jako způsob vyrovnávání se s mnichovským traumatem jistě pochopitelná. Ovšem tento článek obsahuje pasáž, kterou již nelze žádnou z předchozích interpretací uspokojivě vyložit.

Jeho náhled na současnou situaci je, že „drtivá většina rozumných našich lidí se vrací po mnohaletém bloudění k jednoduchému a přirozenému chápání situace. Množí se stále počet těch, kdo považují náš nejužší poměr k mohutnému Německu nikoliv jen za ctnost z nouze, nýbrž za jedinou přirozenou, dějinami i přírodou vytvořenou možnost.“³⁴³ Dále pak upozornil, že stejné vnímání měli v minulosti také naši čeští králové. Následně uvádí názor, že sblížení s Německem má ještě hlubší smysl, kdy máme příležitost „se lecčemus přiučít z mohutné a dosud nevidané organizace této

³⁴¹ KLIMENT, Josef. *Zůstaňme ve středních polohách*. Národní politika. 29. 1. 1939.

³⁴² Nutno podotknout, že obdobné názory na „hrdé“ vlastence, kteří se odmítli smířit s pomnichovskou realitou, měli mnohé osoby veřejného života druhé republiky, jako příklad lze uvést Ferdinanda Peroutku, či gen. Rudolfa Medka. Letmý pohled na tyto osoby a jejich názory bude učiněn koncem kapitoly.

³⁴³ KLIMENT, Josef. *Zůstaňme ve středních polohách*. Národní politika. 29. 1. 1939.

říše.³⁴⁴ Můžeme vidět, že Kliment se již v této práci nijak neostýchá vyjadřovat obdivná slova na adresu nacistického Německa. Slova obdivu jsme mohli sledovat už například v „Jak došlo v Německu k politickému soustředění“, ale mezi těmito články jsou pozorovatelné rozdíly, a to především v rétorice, která je v právě rozebíraném článku znatelně vyostřenější.

Závěrem se opět dostal k tématu nutnosti přijmout současnou realitu. Zastal se druhorepublikové politické reprezentace, které „připadla nadlidská úloha zachraňovati národ,“ a přesto je nucena snášet kázání o národní hrdosti. Článek ukončuje výzvou: „rozeznávejme hrdost skutečnou, která je nezbytnou potřebou každého skutečného národa, od dobrodružství neodpovědných jedinců.“³⁴⁵

Tedy v tomto posledním článku, zabývajícím se snahou o udržení statusu quo druhé republiky a orientací na Německo, v období před vznikem protektorátu můžeme sledovat vyvrcholení stále narůstající Klimentovy tendence pro vyzdvihování nacistického Německa jako vzoru a jako našeho přirozeného partnera.

Lze připomenout, že tato tendence se v Klimentově tvorbě objevuje až v období druhé republiky,³⁴⁶ před 29. 12. v náznacích a po tomto datu již poměrně zřetelně. O tom, jakou roli v tomto vývoji hrála jeho podpora nové politické reprezentace, které připadl úkol „zachraňovati národ“, což bez kladných vztahů s Německem bylo jednoduše neproveditelné a jakou roli sehrála jeho osobní náklonost k Německu a praktikám tamějšího režimu, lze pouze diskutovat. Konečné rozřešení této otázky je ovšem pravděpodobně nemožné.

Dostáváme se k závěru této podkapitoly a na tomto místě se tak podíváme na poslední Klimentův článek vydaný v době před vznikem Protektorátu Čechy a Morava. Tato práce se svým tématem až téměř symbolicky vrací k prvnímu článku období druhé republiky, který byl rozebrán v této kapitole. Opět se totiž Kliment vrací k podobě politického řízení republiky. V únoru 1939, kdy tento článek vychází, už ovšem nebylo

³⁴⁴ Dále dodává, že „zatím, co se u nás po léta zpučně mluvilo o „fašismu“, vyrůstal v našem sousedství skutečný nový svět.“ viz KLIMENT, Josef. *Zůstaňme ve středních polohách*. Národní politika. 29. 1. 1939.

³⁴⁵ Tamtéž.

³⁴⁶ Vzpomeneme-li na Klimentovu práci z roku 1933 „*Odstraňme poslanecké reversy*“, kdy volal po dodržování ústavní listiny jako po prostředku, kterým budeme čelit „volání po diktaturách a vykupitelích,“ nebo na přednášku taktéž z roku 1933, kdy varoval před mechanických hlasem lidu, který by mohl vynést „vládu špatnou, jak vidíme v Německu,“ tak můžeme s údivem konstatovat, jakým způsobem své názory přehodnotil, či se nechal ovládnout atmosférou/nutností doby.

diskuse, tak jako v říjnu 1938, o tom, jak reformovat politický systém první republiky, resp. v jaké míře tento systém omezit a zjednodušit. Kliment v této závěrečné fázi svobodného Česko-Slovenska, tak jako v předchozích pracích, zřetelně vystupuje za zachování nastalého stavu omezené demokracie, nebo spíše již autoritativního režimu.

V článku „Vědět či věřit“ se podivuje nad skutečností, že si lidé stále více stěžují na to, že jim politická reprezentace státu zamlčuje různé skutečnosti a že se lidé nemají šanci dozvědět skutečný stav věcí. Kliment souhlasí s tím, že jsou takoveto stížnosti opodstatněné, jelikož politici skutečně začali ve větší míře omezovat přístup k informacím, avšak vyjadřuje s takovouto praxí souhlas. Proč? Protože takové autoritativní vlády jsou. Lid „nemusí již na svých schůzích hlasovati o zlatém standardu, preferenčních clech, reformě lékařského studia nebo o anglické politice v Tichomoří.“³⁴⁷ Vždyť nejsou všichni lidé povoláni vládnout, stejně jako nejsou všichni povoláni například k léčení druhých. V autoritativním režimu jsou k vládnutí povolány „skutečné autority“, které vládnout umí a kterým se lid ochotně svěří. A jaká je úloha lidu v takovémto režimu? Věřit.³⁴⁸ A součástí této důvěry ke svým politickým reprezentantům je i akceptace toho, že vláda zabraňuje tomu, aby „prostý občan se ocital denně v ohni tendenčního zpravodajství, [jelikož] tak činí především v zájmu občana samého.“³⁴⁹ To jsou stěžejní myšlenky této práce.

Vidíme tedy, že v době, kterou dělilo od protektorátu již jen několik týdnů, Josef Kliment svou tvorbou zcela opustil půdu liberální demokracie a započal s propagací nedemokratických zřízení.

6.4 shrnutí tvorby z období druhé republiky

Pokud bychom se pokusili shrnout a zobecnit značně specifickou Klimentovu tvorbu z období druhé republiky, museli bychom konstatovat, že její celkové vyznění je již poměrně kontroverzní. Základní osu této tvorby tvoří Klimentova snaha o poklidný přechod československé společnosti z doby předmnichovské do doby pomnichovské, což byl v situaci, v níž se republika ocitla, jistě pochopitelný krok. Pochopitelná byla

³⁴⁷ KLIMENT, Josef. *Vědět či věřit?*. Národní politika. 19. 2. 1939.

³⁴⁸ K tomuto tématu se vyjadřuje např. Vítězslav Kulíšek, který píše: „V novém řádu měl diskuzi nahradit čin a autoritativní, plánovité a spravedlivé vedení. Lid v novém režimu měl své vládě věřit.“ KULÍŠEK, Vítězslav. *Politika druhé republiky (1939–1939), aneb, První kolaps československé demokracie*. Brno: vlastním nákladem autora, 2020, s. 70.

³⁴⁹ KLIMENT, Josef. *Vědět či věřit?*. Národní politika. 19. 2. 1939.

tato činnost o to více, když se Kliment stal součástí druhorepublikové vedoucí garnitury po boku Emila Háchy. Kontroverznost jeho článkům nicméně dodává někdy již poměrně patrný aktivismus, se kterým až nad míru nutnosti vyzdvihuje přednosti Německa a naší orientace na něj.

Součástí Klimentových snah byly okruhy tří témat, které ostatně již byly představeny výše. Jedno téma fakticky zastřešující – snaha o zachování a udržení situace druhé republiky – a dvě pod toto první zařaditelná – reforma vnitropolitická a reforma zahraniční politiky státu. Možné způsoby omezení stranického systému i s aktéry, kteří jednotlivé cesty podporovali, jsme již v této kapitole zmínili. Ale jaké byly reálné možnosti reformy zahraniční orientace státu? V této složce Klimentova zájmu, kterou veřejně prezentoval, neexistovalo, tak jako ve vnitropolitických změnách, příliš mnoho cest, kterými by se druhá republika mohla ubírat. Bývalí západní spojenci se rozhodli „obětovat“ meziválečné Československo, jedinou přeživší demokracii ve střední Evropě, za udržení míru na kontinentu a jeho nově vytvořené hranice stále odmítali garantovat. Jedinou realistickou cestou tak byla orientace na stát, který nás bytostně ohrožoval, avšak před kterým nás zároveň nikdo nedokázal ochránit.

De facto tedy neexistovala z tehdejšího pohledu výhodnější alternativní cesta zahraničního směřování druhé republiky a všechny osobnosti s vlivem na toto směřování si to uvědomovaly. Můžeme připomenout například osobu sociálního demokrata Rudolfa Bechyně, který byl nejen čelným představitelem prvorepublikového politického života, ale také už v roce 1939 nepominutelnou součástí londýnské emigrace.³⁵⁰ V době druhé republiky se ale stále politicky angažoval na jejím území a jeho článek z počátku února 1939 vypovídá mnohé o skutečných možnostech republiky: „Čítáme nyní dosti často v tisku vládní strany o agitaci, která se děje v podzemí se jménem dr. Eduarda Beneše a s tajuplným jeho posláním za hranicemi. Dodává se, že je to agitace nebezpečná, protože může vrhnouti značné části národa na scestí, vzbuditi nedůvěru za hranicemi a vyvolat zdání, že odpovědná vláda hraje falešnou hru. Jest zapotřebí jasně říci, že by to opravdu mohlo

³⁵⁰ Ačkoliv se Bechyně stal v únoru 1939 autorem např. dále uvedeného článku, tak již v červenci téhož roku emigroval do Anglie. Po vzniku exilové vlády v červenci 1940 se stal členem Státní rady a posléze i jejím předsedou.

býti osudné. Vláda musí být k Německu poctivě loyální a musí v tom mít pevnou oporu národa. Žádné jiné cesty není.“³⁵¹

V textu Rudolfa Bechyně můžeme pozorovat dva motivy, které jsou v podstatě totožné s Klimentovými, a to orientace na Německo a snaha nevzbudit nedůvěru u sousedů. Stejně motivy můžeme vidět například u Ferdinanda Peroutky,³⁵² který jako šéfredaktor 15. února 1939 reagoval v „Přítomnosti“ na dopis gen. Rudolfa Medka, ve kterém si generál stěžoval na stav společnosti, o kterém říká, že není normální. Podivuje se nad tím, kolik se kolem něj objevuje žalostných řečí jako například: „Že na jaře Rusové půjdou na Poláky, Francie se vzpamatuje [...], Itálie opustí Německo a podobně. [...] Že bude pomsta lidí Benešových.“³⁵³ Tyto výroky považuje za výsledek „těžké poruchy v mysli našeho lidu“, který je podněcován nesvědčivou cháskou agitátorů. Tato slova se až nápadně podobají Klimentovým výzvám proti „hrdým“ vlastencům, několika zpátečníkům a dobrodružným nezodpovědným jedincům. Ferdinand Peroutka ve své odpovědi generálu Medkovi dává za pravdu a říká, že takové řeči jsou nejen neúčelné, ale i škodlivé, jelikož podřívají odpovědnou vládní politiku, která spočívá na nastolení dobrého poměru k Německu.³⁵⁴

Rozhodně bych nerad srovnával tvorbu Josefa Klimenta, Rudolfa Bechyně, či Ferdinanda Peroutky ve všech aspektech. Tímto letným pohledem na názory dalších významných osobností té doby, mělo být docíleno pouze toho, aby bylo ukázáno, že i osobnosti tak rozdílné se v tématu nutné orientace na Německo v podstatě shodovali.

Tvorba Josefa Klimenta za druhé republiky tak v mnohém zapadla do kontextu tvorby dalších významných osobností této doby. V čem se ale lišila především, je již místy znatelný aktivismus a někdy až přehnaná vyjádření, která u jiných autorů zcela absentují, či jsou obsažena v naprosto omezené míře.

³⁵¹ BECHYNĚ, Rudolf. *Dostil. Přítomnost*. 1. 2. 1939, s. 66.

³⁵² Ten byl již v roce 1939 zatčen nacisty a celou druhou světovou válku strávil v koncentračních táborech.

³⁵³ MEDEK, Rudolf. *O pitomých řečech a slovanském štěkání I*. *Přítomnost*. 15. 2. 1939, s. 97.

³⁵⁴ PEROUTKA, Ferdinand. *O pitomých řečech a slovanském štěkání II*. *Přítomnost*. 15. 2. 1939, s. 99.

Závěr

Cílem této práce bylo postřehnout veřejně zastávané názory a postoje Josefa Klimenta v meziválečné době a pokusit se osvětlit, jakou kvalitu tyto názory měly. Skutečně byl Josef Kliment svou činností i způsobem myšlení předurčen sloužit totalitní moci? To byla jedna z hlavních otázek, kterou jsme si na počátku položili.

Účelem této práce zcela jistě nebylo Josefa Klimenta obhajovat, či naopak nad ním vyslovovat soudy. Účelem bylo analyzovat jeho názory, a to především v období před vyhlášením protektorátu a dojít k poznání, zda zapadaly do rámce názorů demokrata. Je zcela neoddiskutovatelnou skutečností, že Klimentovo působení v prezidentské kanceláři bylo přinejmenším kontroverzní, poválečná justice potvrdila, že dokonce trestuhodné. Cíle této bakalářské práce ale ležely zcela jinde, jejím úkolem bylo se alespoň zčásti odpoutat od protektorátní činnosti, odhlédnout od ní a nezaujatě zhodnotit období předcházející.

Na předešlých stranách jsme mohli pozorovat, jaká témata Klimenta nejvíce zajímala a co považoval za nutné sdělit široké veřejnosti. Jeho tvorbu jsme sledovali od úplných studentských začátků, které této práci posloužily spíše pro úvodní seznámení s Klimentovým hodnotovým nastavením, až po specifickou tvorbu druhé republiky, jež se kvůli nastalým okolnostem stala již značně odlišnou od prací doby předcházející, ale i nastávající.

A k jakým výsledkům jsme dospěli? Myslím, že můžeme konstatovat, že Klimentem veřejně zastávané názory v prvorepublikovém období se příliš nelišily od názorů mnohých právníků i akademiků a jako takové nenesly známky ani nedemokratických, ani protirežimních tendencí. Za signifikantní lze považovat jeho pohoršení nad despektem k ústavní listině, k jejímu porušování i k její reálné nevyzpytatelnosti. Podobně bychom mohli hodnotit i jeho názory ohledně „státu stran“. Připomeňme, že základem Klimentovy kritiky byla přílišná moc politických stran, které si pomocí volebního systému, vázaných kandidátních listin a reversů zajistily neotřesitelnou pozici v politickém systému. Jakožto pravicově smýšlející intelektuál, který neopomněl příležitost, aby nevyzdvihl důležitost individua, nesl tuto situaci těžko, a proto také ve svých článcích nejednou vyzval k provedení změn. Tyto změny ovšem nebyly nijak radikální, ani nesystémové.

Dalším tématem, který jsme podrobili zkoumání byl Klimentův vztah k Německu a nacistickému režimu. Tento vztah můžeme charakterizovat jako poměr vlastence ke státu, jenž jeho domovinu životně ohrožuje na existenci. Klimentovu tvorbu v tomto směru můžeme zobecnit na práce, které měly za účel stavět se proti rétorickým útokům, jež Německo proti Československu vedlo. Samotný vztah k nacismu bylo poměrně těžké postřehnout, a to vlivem nečetných zmínek, které Kliment činil spíše okrajově a mnohdy jen implicitně. I přes tuto skutečnost můžeme konstatovat, že, dle jeho vlastních slov, nacistickou vládu považoval za „špatnou vládu“,³⁵⁵ nebo že segregovat občany na základě jejich příslušnosti k určitým skupinám považoval za porušení jejich předstátní důstojnosti, kterou měli v československém prostředí garantovanou samotnou ústavou.

Jak jsme tedy mohli vidět názory Josefa Klimenta v období první republiky nemohly vyvolávat větší kontroverze. Ty zde zmíněné, ale i ostatní, které byly představeny v práci samotné, se svým obsahem nelišily od názorů, které bychom mohli považovat za prodemokratické, kritické, ale v podstatě umírněné. Problematictější kapitolu Klimentových názorů tvoří jeho druhorepubliková tvorba. Práce v té době vytvořené byly samozřejmě poznamenány jednak mezinárodními událostmi, které zasáhly Československo, ale také jeho novým zaměstnáním, jež mělo na tuto tvorbu jistě nemalý vliv. Klimentovy postoje z období druhé republiky se vyznačovaly především snahou o přijetí nové situace a přizpůsobení se novým poměrům, ve kterých se republika ocitla. V tomto duchu tak především vyzdvihoval orientaci na Německo, nutnou změnu stávajícího politického systému a podporu nové politické reprezentace. Je jisté, že Klimentovy názory této doby demokratickými již nazvat nemůžeme. Nicméně jsme viděli, že i přesto v této době Kliment svými postoji příliš nevyčníval z dobové diskuse.

Závěrem se pokusme zodpovědět otázku, kterou jsme si na počátku práce stanovili: byl Josef Kliment svou předprotektorátní aktivitou skutečně předurčen službě nepříteli? Otázka je to poměrně abstraktní a metaforická, a možná i proto nesnadno zodpověditelná. I přesto se díky detailně zanalyzovaným a zde následně vyloženým materiálům a podkladům spíše přikláním k názoru, že nebyl. Taktéž se přikláním

³⁵⁵ MERTL, Jan – KLIMENT, Josef – PEŠEK, Zdeněk. *Volební reformy: tyto přednášky byly prosloveny v semináři o volební reformě, pořádaném 1. a 2. dubna 1933 Svazem národního osvobození, I.* V Praze: Svaz národního osvobození, 1933, s. 83.

k názoru, že v období první republiky byl Josef Kliment demokraticky, i když ne zcela „mainstreamově“, uvažující intelektuál, který se v následujícím období rozhodl pro cestu, jež byla s jeho původně vyznávanými ideály v příkrém rozporu. Tato volba ho v konečném důsledku nestála jen svobodu, ale i kladný historický obraz jeho osobnosti.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Archiv hlavního města Prahy

Noviny – Národní politika

Archiv Národního muzea

Fond Josef Kliment

Národní Archiv

Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv I.

Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv II.

Články dobového tisku

BECHYNĚ, Rudolf. *Dosti!*. Přítomnost. 1. 2. 1939.

BĚHOUNEK, Václav. *Studentský program*. Studentský časopis. 15.12.1923.

HEIDEN, Konrád. *Jedna německá možnost*. Přítomnost. 6. 1. 1937.

KLIMENT, Josef. *About the thinking*. Bulletin Spring. 1924.

KLIMENT, Josef. *Advokáti cizinců*. Demokratický střed. 8. 2. 1929.

KLIMENT, Josef. *Anketa*. Demokratický střed. 8. 12. 1933.

KLIMENT, Josef. *Beati possidentes se zajišťují*. Demokratický střed. 2. 6. 1933.

KLIMENT, Josef. *Česká politika za války*. Studentský obzor. 9. 4. 1924.

KLIMENT, Josef. *Deset let ústavy*. Demokratický Střed. 28. 2. 1930.

KLIMENT, Josef. *Dědicové světovlády*. Národní politika. 7. 11. 1937.

KLIMENT, Josef. *Dnešní stud. spolkový život a jeho hlavní otázky*. Studentský obzor. 16. 9. 1924.

KLIMENT, Josef. *Dogma nade vše*. Demokratický střed. 12. 5. 1933.

- KLIMENT, Josef. *Francouzské studentstvo*. Národní listy. 18. 7. 1922.
- KLIMENT, Josef. *Jak došlo v Německu k politickému soustředění*. Národní politika. 30. 10. 1938.
- KLIMENT, Josef. *Kolikátý říjen?*. Studentský obzor. 22. 10. 1924.
- KLIMENT, Josef. *K anketě o volební reformu*. Demokratický střed. 29. 11. 1929.
- KLIMENT, Josef. *K historii závazných listin*. Demokratický střed. 11. 10. 1929.
- KLIMENT, Josef. *K otázce dějin současné doby*. Národní listy. 24. 6. 1924.
- KLIMENT, Josef. *K úvahám o křesťanské demokracii*. Tak. 24. 3. 1937.
- KLIMENT, Josef. *K zákonu o rozpouštění stran*. Lidové noviny 27. 2. 1936.
- KLIMENT, Josef. *Mění se Ústava beze změny Ústavy*. Demokratický střed. 29. 7. 1934.
- KLIMENT, Josef. *Ministerstvo veřejného mínění*. Demokratický střed. 10. 3. 1933.
- KLIMENT, Josef. *Nadřazenost Říše nad státem*. České slovo. 23. 3. 1943.
- KLIMENT, Josef. *Na obranu občanských svobod*. Hlasatel svobodných voleb. č. 2-8, 1937, s. 5–6.
- KLIMENT Josef, *Na vysvětlenou*. Hlasatel svobodných voleb. 1937 č. 1.
- KLIMENT, Josef. *Národnostní statut upevní myšlenku právního státu*. Národní politika. 26. 6. 1938.
- KLIMENT, Josef. *Nebyli jsme součástí Německa*. Národní politika. 4. 11. 1937.
- KLIMENT, Josef. *Nečasovost boje za poměrné zastoupení*. Demokratický střed. 25. 11. 1932.
- KLIMENT, Josef. *Nejvyšší správní soud*. Demokratický střed. 13. 10. 1933.
- KLIMENT, Josef. *Několik slov o studiu v cizin*. ČAS. 18. 5. 1922.
- KLIMENT, Josef. *Němci v Česko-Slovensku*. Národní politika. 15. 1. 1939.
- KLIMENT, Josef. *Nová slova oficiální politiky*. Demokratický střed. 17. 11. 1933.

- KLIMENT, Josef. *Nový významný posudek naší finanční politiky*. Národní listy. 26. 1. 1924.
- KLIMENT, Josef. *Nutnost úpravy členství v politických stranách pro řízení volební*. Národní Listy. 24. 10. 1926.
- KLIMENT, Josef. *Obnovuje se svatá říše římská*. Národní politika. 19. 3. 1939.
- KLIMENT, Josef. *Odstraňme poslanecké reversy*. Demokratický střed. 6. 1. 1933.
- KLIMENT, Josef. *O mandát Perglerův*. Demokratický střed. 27. 2. 1931.
- KLIMENT, Josef. *O pravdu v politice*. Demokratický střed. 3. 11. 1933.
- KLIMENT, Josef. *O zachování studentského rázu všestudentských spolků*. Výroční zpráva P.Ú.S.Č.S. 1923
- KLIMENT, Josef. *Politika českých králů*. Národní politika. 27. 11. 1938.
- KLIMENT, Josef. *Posuzovatelům dnešního studentstva na pováženou*. Hlasy z Posázaví. 18. 8. 1922
- KLIMENT, Josef. *Po úvahách činy*. Demokratický střed. 9. 12. 1932.
- KLIMENT, Josef. *Pro hospodářský parlament*. Demokratický střed. 18. 4. 1930.
- KLIMENT, Josef. *Pro svobodnou volbu osob ve smyslu naší ústavy*. Národní rada. 1937.
- KLIMENT, Josef. *Proti imperativním mandátům*. Demokratický střed. 6. 2. 1931.
- KLIMENT, Josef. *Proti „legionářskému“ falšování historie*. Hlasy z Posázaví. 25. 7. 1924.
- KLIMENT, Josef. *Rigor iuris a volební soud*. Demokratický střed. 6. 3. 1931.
- KLIMENT, Josef. *Říše je více než stát*. Přítomnost. 1. 3. 1943.
- KLIMENT, Josef. *Slovenské studentstvo*. Národní listy. 2. 1. 1924.
- KLIMENT, Josef. *Starosti s volebními řády*. Demokratický střed. 26. 4. 1929.
- KLIMENT, Josef. *Studentstvo jindy a nyní*. Zítřek. 17. 11. 1922.
- KLIMENT, Josef. *Student a politika*. Zítřek. 22. 12. 1922.

KLIMENT, Josef. *Studium právnické v Paříži*. Všehrd. prosinec 1922 č. 3.

KLIMENT, Josef. *Tisícileté právo na stát*. Demokratický střed. 27. 9. 1929.

KLIMENT, Josef. *U pana Césara Caira v Paříži*. Národní politika. 17. 5. 1922.

KLIMENT, Josef. *Uspořádání společenských poměrů*. Hlasy z Posázaví. 5. 10. 1923.

KLIMENT, Josef. *Vánek svobodného parlamentarismu*. Národní politika. 9. 2. 1937.

KLIMENT, Josef. *Vědět či věřit?*. Národní politika. 19. 2. 1939.

KLIMENT, Josef. *V Kežmarku voliči skutečně volili*. Demokratický střed. 2. 11. 1934.

KLIMENT, Josef. *Zájmová všestudentská organizace*. Národní listy. 5. 12. 1923.

KLIMENT, Josef. *Zbraň se obrací*. Demokratický střed 13. 10. 1933.

KLIMENT, Josef. *Z posledního roku života a práce L. Legeera*. Národní listy. 11. 5. 1923.

KLIMENT, Josef. *Zprávy*. Všehrd. 1929 č. 6.

KLIMENT, Josef. *Zůstaňme ve středních polohách*. Národní politika. 29. 1. 1939.

KROUSKÝ, Otakar, KLIMENT Josef. *Naše pozměňovací návrhy k volební reformě*. Demokratický střed. 23. 6. 1933, č. 27.

MEDEK, Rudolf. *O pitomých řečech a slovanském štěkání I*. Přítomnost. 15. 2. 1939.

MOUDRÝ, Karel. Sobota. 28. 10. 1933.

PEROUTKA, Ferdinand. *Co by dělal dnes Masaryk*. Přítomnost. 8. 3. 1939

PEROUTKA, Ferdinand. *Komu patří mandáty*. Přítomnost. 31. 5. 1928.

PEROUTKA, Ferdinand. *Nový poměr k Německu*. Přítomnost. 29. 12. 1938.

PEROUTKA, Ferdinand. *O pitomých řečech a slovanském štěkání II*. Přítomnost. 15. 2. 1939.

PEROUTKA, Ferdinand: *Politická role senátu*, Přítomnost. Nezávislý týdeník, č. 2, 24. ledna 1924.

POPELKA, August. *Nejvyšší soud a snaha o rozšíření výsady jazykových menšin na cizince*. In: Právník. Teoretický časopis pro otázky práva a státu, ročník 67. Praha: Jednota právnická, 1928, s. 489–508.

REDAKCE STUDENTSKÉHO OBZORU. *K programu*. Studentský obzor. 16. 1. 1924.

SCHIESZL, Josef. *Pro vázané listiny*. Nová svoboda: pokrokový týdeník. 4.12.1924.

VLČEK, Josef. *Demokracie a vázané kandidátní listiny*. Akademie: orgán socialistické mládeže. 15.5.1926.

VYMĚTAL, Osvald. *Kulturní poslání studentstva jako jeho stavovský program*. Národní osvobození. 5.5.1924.

WEYR, František. *Vztahuje sa zvláštna ochrana ústavy na podnikateľské združenia?* Hospodárstvo a právo. 1934, roč. 1, č. 10.

Editované prameny

BILÍKOVÁ, Magda (ed.) – FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. Vyd. 2., upr. V Brně: Atlantis, 1996.

ČECHUROVÁ, Jana – HELLER, Jan M. – HÁJEK, Pavel (edd.) – HAVEL, Václav M. *Mé vzpomínky*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018.

KOSCHIN, Karel (ed.). *Sbírka zásadních rozhodnutí a usnesení volebního soudu*.

KVAČEK, Robert – TOMEŠ, Josef (edd.) – HAVELKA, Jiří. *Dvojitý život: vzpomínky protektorátního ministra*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2015. Ego (Masarykův ústav a Archiv AV ČR: NLN, Nakladatelství Lidové noviny).

VELČOVSKÝ, Václav (ed.) – KLIMENT, Josef. *U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka*. Praha: Academia, 2019.

SCHIESZL, Josef (ed.) – SOBOTA, Emil. *Co to byl protektorát*. V Praze: Kvasnička a Hampl, 1946.

Legislativa

Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (tzv. velký retribuční dekret).

Smlouva č. 508/1921 Sb., mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919.

Zákon č. 141/1867 ř.z., jímžto se změňuje základní zákon o zastupitelstvu říšském, daný dne 26. února 1861.

Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého.

Zákon č. 75/1919 Sb., Řád volení v obcích republiky Československé.

Zákon č. 290/1919 Sb., o prozatímní úpravě studia a státních zkoušek na fakultách věd právních a státních.

Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

Zákon č. 122/1920 Sb., podle § 129 ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé.

Zákon č. 123/1920 Sb., kterým vydává se řád volení do poslanecké sněmovny.

Zákon č. 125/1920 Sb., o volebním soudě.

Zákon č. 162/1920 Sb., o ústavním soudě.

Zákon č. 95/1933 Sb., o mimořádné moci nařizovací.

Zákon č. 122/1933 Sb., o změnách řádu volení v obcích.

Zákon č. 206/1933 Sb., kterým se prodlužuje mimořádná moc nařizovací podle zákona ze dne 9. června 1933, č. 95 Sb. z. a n., a blíže upravuje její použití.

Zákon č. 109/1934 Sb., kterým se mění zákony o mimořádné moci nařizovací ze dne 9. června 1933, č. 95 Sb. z. a n., a ze dne 15. listopadu 1933, č. 206 Sb. z. a n.

Ostatní prameny

Bohuslavova sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních: nálezy z roku. V Praze: Právnické vydavatelství (V. Tomsa), 1935-1936, 17(11-20).

ČERNÝ, Václav. *Křik koruny české. Paměti II. 1938–1945. Náš kulturní odboj za války*. Brno. 1992.

KLIMENT, Josef. *Orgány zahraničních styků v českém státě před Bílou Horou*. V Praze: Jan Kapras, 1929.

MERTL, Jan – KLIMENT, Josef – PEŠEK, Zdeněk. *Volební reformy: tyto přednášky byly prosloveny v semináři o volební reformě, pořádaném 1. a 2. dubna 1933 Svazem národního osvobození, I*. V Praze: Svaz národního osvobození, 1933.

Kvalifikační práce

HEJTMÁNEK, Jan. *Volební soud a jeho judikatura*. Brno, 2017. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce doc. JUDr. Bc. Jaromír Tauchen, Ph.D.

PAVLÁT, David. *Novinář a politik Hubert Ripka*. 2016. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce GEBHART, Jan.

PIJÁK, Martin. *JUDr. August Adolf Popelka, kancléř prezidenta Háchy*. Praha, 2022. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Čechurová, Jana.

Odborná literatura

BEDNAŘÍK, Petr – JIRÁK, Jan – KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019.

BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992. Studie (Sociologické nakladatelství).

ČECHUROVÁ, Jana. *Česká politická pravice: mezi převratem a krizí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Knižnice Dějin a současnosti.

ČECHUROVÁ, Jana – ŠLEHOFER, Lukáš. *Ústava 1920: vyvrcholení konstituování československého státu*. Praha: Leges, 2011. Teoretik.

- DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa, Díl II. Biografický slovník československých diplomatů (1918-1992)*. Praha 2013.
- DOUDĚRA, Karel. *Republika na úvěr*. Praha: Novinář, 1987.
- FRAJDL, Jiří. *Česko-Slovensko 1938–1939*. Moravská Třebová: Diatext, 1992.
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha: Themis, 1996.
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004.
- HONAJZER, Jiří. *Vznik a rozpad vládních koalic v Československu v letech 1918–1938*. Praha: Orbis, 1995.
- CHALUPNÝ, Emanuel. *Politické soustavy v Československu 1918-1932*. Brno, 1932.
- JANEČKOVÁ, Eva. *Proces s protektorátní vládou*. Praha: Libri, 2012.
- JASPERS, Karl. *Otázka viny: příspěvek k německé otázce*. Vydání čtvrté, v nakladatelství Academia druhé. Přeložil Jiří NAVRÁTIL. Praha: Academia, 2019.
- KAPRAS, Jan. *Mírový spolek Jiřího z Poděbrad*. V Praze: nákladem České státovědecké společnosti, 1919.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Praha: Libri, 2017.
- KLIMEK, Antonín. *Počátky parlamentní demokracie v Československu*. In: Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě (1998: Praha, Česko) et al. *Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.-8. října 1998, Valdštejnský palác – Senát Parlamentu České republiky*. Praha: Historický ústav, 1999.
- KONČELÍK, Jakub – ORSÁG, Petr – VEČEŘA, Pavel. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010.
- KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920. I, Příprava a přijetí ústavní listiny*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2020.

- KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920 II: Ústava a její proměny v meziválečném období*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022.
- KULÍŠEK, Vítězslav. *Politika druhé republiky (1939–1939), aneb, První kolaps československé demokracie*. Brno: vlastním nákladem autora, 2020.
- KUTNAR, František. *Přehled dějin českého a slovenského dějepisectví. Díl 2*. Praha 1978.
- KVAČEK, Robert – TOMÁŠEK, Dušan. *Causa Emil Hácha*. Praha: Themis, 1995.
- KVAČEK, Robert – TOMÁŠEK, Dušan. *Obžalovaná je vláda*. Praha: Themis, 1995.
- LANGÁŠEK, Tomáš. *První československá Ústava a první Ústavní soud*. In: *Ročenka Ústavního soudu ČR 2015*. Brno: Ústavní soud 2016.
- MACHÁLEK, Vít. *Prezident lidskosti: životní příběh Emila Háchy*. Praha: Academia, 2020. Historie (Academia).
- MALENOVSKÝ, Jiří. *Trpký úděl Ústavního soudu ČSR: divák za plotem u cesty k rozpadu společného státu*. In: *Právník 11/2021*, r. 160.
- MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel. *Politické strany II. 1938–2000. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu*, Brno: Doplněk, 2005.
- MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010.
- MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2018.
- MATES, Pavel. *Právní postavení politických stran v první republice. Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě (1998: Praha, Česko) et al. Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.-8. října 1998, Valdštejnský palác – Senát Parlamentu České republiky*. Praha: Historický ústav, 1999.
- MUSIL, Michal. *Příběh Háchova politického sekretáře: Josef Kliment před Národním soudem roku 1947*. Soudobé dějiny Roč. 2, č. 4 (1995), s. 530-544.
- OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Praha: Karolinum, 2000.

PAVLÍČEK, Václav a kol.: *Ústavní právo a státověda I. díl*, Praha 1998.

PÁSEK, Tomáš. *Emil Hácha (1938–1945)*, Praha 2007.

PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu, III*: Praha, Lidové noviny 1991.

PITHART, Petr. Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě (1998: Praha, Česko) et al. *Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.-8. října 1998, Valdštejnský palác – Senát Parlamentu České republiky*. Praha: Historický ústav, 1999.

RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Praha: Karolinum, 1997.

SCHELLE, Karel. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006.

SOBOTA, Emil. *Naše ústava, jak zní a jak ji máme čísti*. Praha: Státní nakladatelství, 1935.

ŠUSTA, Josef. *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje, Kniha druhá: Počátky lucemburské 1308-1320*. V Praze: Česká akademie věd a umění, 1919.

VALENTOVÁ, Vendulka – LOJEK, Antonín. *Prameny k dějinám československého práva 1918-1989*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2023.

WEYR, František. *Československé právo ústavní*. V Praze: Melantrich, 1937.

WEYR, František. *Soustava československého práva státního*. V Brně: Barvič & Novotný, 1921.

WEYR, František. *Úprava právního postavení politických stran*. V Brně: Nakladatelství Barvič & Novotný, 1924.

Online zdroje

<https://echoprime.cz/a/SmC9k/tajemnikem-prezidenta-hachy>

<https://kramerus5.nkp.cz/>

<https://plus.rozhlas.cz/hachuv-tajemnik-josef-kliment-podle-nacistu-schopny-ale-nebezpecny-7644324>

<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk>

Obrazová příloha³⁵⁶

Obr. č. 1 – *Josef Kliment (první zprava) na oslavě zemských úředníků*, 1926; Archiv Národního muzea, f. Josef Kliment, kart. 44, sign. 876, 5.

Obr. č. 2 – *Portrét Josefa Klimenta na průkazu na zlevněnou jízdu pro státní zaměstnance*, 1931; Archiv Národního muzea, f. Josef Kliment, kart. 1, sign. 20a.

Obr. č. 3 – *Prezident Emil Hácha s Josefem Klimentem na vycházce v letohrádku královny Anny*.

Obr. č. 4 – *Klimentova portrétní fotografie*, 1943; Archiv Národního muzea, f. Josef Kliment, kart. 44, sign. 876, 1.

Obr. č. 5 – *Josef Kliment jako předseda Nejvyššího správního soudu*, 8. dubna 1944; © ČTK 2019.

Obr. č. 6 – *Kliment v pankrácké věznici*, 27. června 1945; © ČTK 2019.

Obr. č. 7 – *Augustin Popelka a Josef Kliment před Národním soudem*, ČTK.

Obr. č. 8 – *Kliment a prezidentský řidič Kotýnek*, 1971; Archiv Národního muzea, f. Josef Kliment, kart. 44, sign. 876, 8.

³⁵⁶ Obr. č. 1, 4, 5, 6, 8 přebrány z obrazové přílohy edice: VELČOVSKÝ, Václav (ed.) – KLIMENT, Josef. *U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka*. Praha: Academia, 2019, s. 747–763. Obr. č. 3 přebrán z internetového zdroje: <https://echoprime.cz/a/SmC9k/tajemnikem-prezidenta-hachy>. Obr. č. 7 přebrán z internetového zdroje: <https://plus.rozhlas.cz/hachuv-tajemnik-josef-kliment-podle-nacistu-schopny-ale-nebezpecny-7644324>.

Obr. č. 1 – Josef Kliment (první zprava) na oslavě zemských úředníků, 1926 (ANM)

Obr. č. 2 – Portrét Josefa Klimenta na průkazu na zlevněnou jízdu pro státní zaměstnance, 1931 (ANM)

Obr. č. 3 – Prezident Emil Hácha s Josefem Klimentem na vycházce v letohrádku královny Anny, dostupné na: <https://echoprime.cz/a/SmC9k/tajemnikem-prezidenta-hachy>

Obr. č. 4 – Portrét Josefa Klimenta, 1943 (ANM)

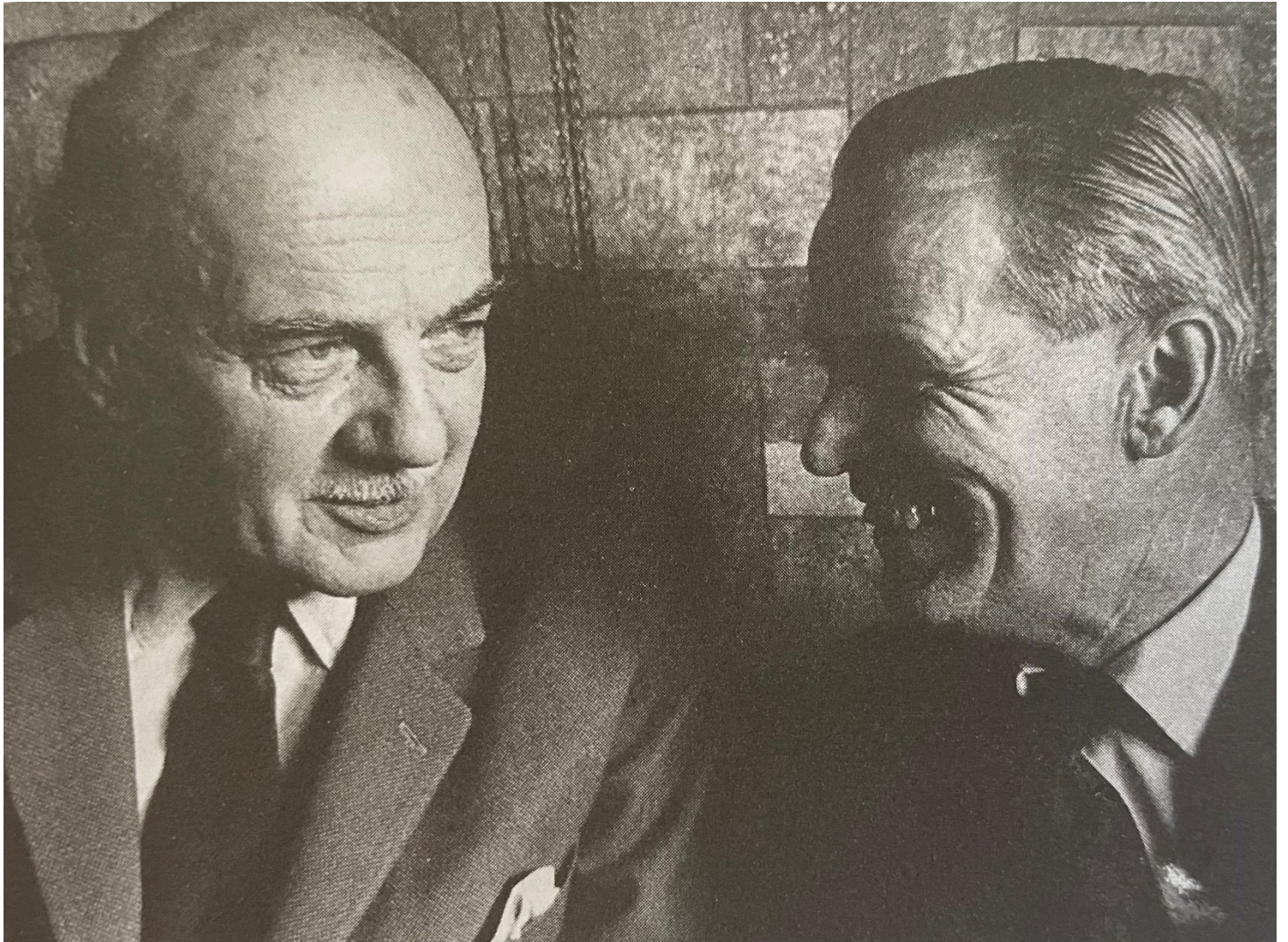
Obr. č. 5 – Josef Kliment jako předseda Nejvyššího správního soudu, 1944 (© ČTK 2019)

Obr. č. 6 – Josef Kliment v pankrácké věznici, 1945 (© ČTK 2019)

Obr. č. 7 – Augustin Popelka a Josef Kliment před Národním soudem (ČTK) dostupné na: <https://plus.rozhlas.cz/hachuv-tajemnik-josef-kliment-podle-nacistu-schopny-ale-nebezpecny-7644324>

Obr. č. 8 – Josef Kliment s prezidentským řidičem Kotýnkem, 1971 (ANM)